

Абдулла
Орипов

ЖАННАТГА ЙЎЛ

ҲАКИМ ВА АЖАЛ

РАНЖКОМ

СОҲИБҚИРОН

АБДУЛЛА ОРИПОВ

ЖАННАТГА ЙЎЛ

Nizomiy nomli

T D P U

kutubxonasi

“ZUKKO KITOBXON” нашриёти
ТОШКЕНТ – 2022

УЎК 821.512.133-31

КБК 84(5Ўзб)-44

О 68

Нашрга тайёрловчи

Рухсора Орипова

Орипов, Абдулла

Жаннатга йўл. [матн]/ Нашрга тайёрловчи: Рухсора Орипова
– Тошкент: “ZUKKO KITOBXON” номидаги нашриёт-матбаа
уйи, 2022. – 224 б.

Мазкур асар ўзига хос маънавий озуқа манбаидир. Унда
замонамизнинг аллома ва донишманд ижодкори, Ўзбекистон халқ
шоири Абдулла Орипов ижодидан баҳраманд бўлишингиз мумкин.
Халқимиз ардоғидаги бу инсоннинг фикр-хаёллари, кечинмалари, у
кишини ўйга толдирган ҳолатлар ва хотиралар билан яқиндан
танишиш истагидагилар учун бу китоб айни муддао бўлиши
шубҳасиз.

Китоб адабиёт ва шеърият ихлосмандлари, умуман, барча
китобхонларда катта қизиқиш уйротади, деб ишонамиз.

УЎК 821.512.133-31

КБК 84(5Ўзб)-44

ISBN 978-9943-7593-7-4

© Абдулла Орипов

© “ZUKKO KITOBXON”
нашриёти, 2022.

ЖАННАТГА ЙЎЛ

(Драматик достон)

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Йигит	Фаришталар
Она	Дўст
Ота	Ўзга одам
Тарозибон	Ўспирин
Югурдак	Кимса
Чол	Қария
Хур қиз	Садо
Фаришта	

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Маҳшар саҳросида гужгон оломон.
Тарозибон ҳузурида. Йигит ва Ўзга одам

Й и г и т

Маҳшар тонги аста-секин оқариб келар,
Кўз олдимда содир бўлди Улуғ Қиёмат.
Неча юз йил давом этди, билмам, бу йўллар,
Тарозибон қошига ҳам етдик, ниҳоят.
Тарозига тушар эмиш гуноҳ ва савоб,
Қайси бири кўпроқ экан пешонамизда?!
Не бўлса ҳам, тарозиси бўлмасин нобоп.

Ў з г а о д а м

Тарозибон не деса шу, ишонамиз-да!
Қайси куни йиглаб кетди бир мўйсафид чол,
Етти бора ҳаж савоби бўлмабди қабул.

Й и г и т

Нечук энди?

Ўзга одам

У дунёда юз бериб қай ҳол,
Отасини сансираган экан бир бор ул.

Йигит

Минг мартаба шукр бўлсин Парвардигорга,
Мендан рози кетган экан қиблагоҳларим.
Эс билмаган гўдакликни йўйсак бекорга,
Сенсираган эмасман мен, йўқ гуноҳларим.
Дўстлар билан калтаклашган чоғларим бўлган,
Ҳар хил куфр ишларим ҳам кўпдир, билмадим.
Балки менинг гуноҳ халтам лиммо-лим тўлган,
Лекин ота ҳурмати канда қилмадим.

Тарозибон

Билдик, сипо зот экансан, на хору на хас,
Навбатинг ҳам етиб қолди, титрама, юр сен!

Ўзга одам

(титраб тарозибонга яқинлашади)

Салом, тақсир, бисмиллоҳир раҳмонир раҳим.

Тарозибон

(қўлида дафтарчасини варақлаб)

Бу ёққа тур. Исминг нима? Ҳожати ҳам йўқ,
Тамға босиб қўйган экан сенга Оллоҳим.
Сенинг жойинг аросатда. Кўнглинг бўлсин тўқ.

Ўзга одам

Тақсир, агар рухсат бўлса, бир саволим бор,
Умрим ўтиб, илк мартаба сўз сўрашим бу.

Тарозибон

Ҳа, тушундим. Дўзахдан ҳам бўлма умидвор,
Сенинг жойинг аросатда, тайин дедим-ку?

Ўзга одам

Тақсир, менинг энг сўнгги бир аризам шулки, —
Наҳот бекор кетаверса шунчалик тавоф?!

Тарозибон

Гапни чузма, аросатга борасан, чунки,
Сен на гуноҳ қилгансану, на зарра савоб.
Қани ким бор?!

Йигит

Хайр, биродар. Нима бўлди?!

Ўзга одам

Аросатга.

Йигит

Худо сақласин!

Тарозибон

(Йигитга)

Хой, йигитча, имиллама, кармисан баттар,
Чидаб келган бизнинг жонни Худо ёқласин.
Минг йилмикан тарозунинг бошида жойим,
Жаннат, дўзах тўлса тўлар, тўлмас бу дўкон.
Марҳаматин дариг тутмай қодир Худойим,
Одамзотни санамасдан яратган экан.
Кошки булар фариштага ўхшаса сал-пал,
Шулар келиб бу дунё ҳам бузилиб кетди.

(ичкарига қараб)

Хой, югурдак, қара дейман, чилимга сув сол!

Йигит

Амакижон, мен келувдим, навбатим етди.

Тарозибон

Амакингни топиб бўпсан, жиндек сабр қил,
Бизларнинг ҳам жонимиз бор, биз ҳам мутеъмиз.

Наинки сен, ишлайверсак бизларнинг ҳам, бил,
Оғзимизга келиб қолар она сутимиз.
Сен қаёққа шошмоқдасан? Шунча йил кутдинг, —
Қора гўрда кўкрагингни босганча захга,
Пайт келганда барчасини нахот унутдинг?
Шошма, йигит, улгурасан ўша дўзахга.

Й и г и т

Балки жаннат кутмоқдадир...

Т а р о з и б о н

Қайдан биласан?

(ичкарига)

Ҳой, чилимни келтир дейман!

Ю г у р д а к ф а р и ш т а
(ичкаридан)

Ҳозир, хўжайин!

Т а р о з и б о н
(Йигитга)

Сендайларга дўзах яхши, мулла бўласан.

Й и г и т

Агар ёрдам қилсангиз-ку жаннат ҳам тайин.
Анча-мунча савобим ҳам бордир, ўлдими?!
Қарасангиз бўлар эди тезроқ, амаки.

Ю г у р д а к

Фаришта чилим келтиради.

Тарозибон чилимни пешлайди.

Шу ҳам ахир кайф бўлдими, чилим бўлдими,
Билмасман ҳеч, берганлари хасми, тамаки.
Бир зум ҳордиқ чиқарайин,

(Югурдак фариштага)

Ҳой, сен болакай,

Ҳисоблаб кел менга бунинг қилмишларини.
Сал янглишсанг, билиб қўйгин, ҳолинг бўлар вой,
(Бир дафтарча узатиб)

Шу дафтардан топажаксан бор ишларини.
Бугунги кун ҳисобидан ўн мингинчи бу.
Дафтарчада қалам билан белги қўйганман,
Бир озгина дам олайлик, ҳориб бўлдим-ку.
Ростин айтсам, шу ишлардан чарчаб тўйганман.
(Йигитга)

Қани, ўтир, яқинроқ кел, сен ҳам ҳорибсан,
Омад келиб тушиб қолсанг беҳиштга шояд,
Бу оламга анча эрта келиб қолибсан?
Боиси не, фалокатми ёки жиноят?

Й и г и т

Бир фалокат юз берганди тошқин маҳали,
Қизалоқни сой сувидан қилгандим халос.

Т а р о з и б о н

Шунақа де? Аммо, лекин етмас бу ҳали,
Баъзи ишлар бўладики тасодиф, холос.
Савоб деган нарса ахир тасодиф эмас,
Етмиш икки томирдан у оқиб келгуси,
Яхши одам яхшилигин англамай қолмас,
У виждонни бир вазифа дея билгуси.
Қайси куни бир ношукур дўзахга кетди,
Мен ўзим ҳам бир мушт урдим, ростин айтганда.
Қуриб кетган, суягига ёпишган эти,
Қалби тўла ҳасад экан — ношукур банда.
Қанча-қанча бегуноҳнинг бошига етган,
Ҳатто бола-чақасига урмиш гуноҳи.
Ким билсин, у дўзахга ҳам чап бериб кетган,
Ҳа, болакай, кенг экан-да Худо даргоҳи.

Й и г и т

Бизларнинг ҳам маҳаллада бор эди бир зот,
Ўша қайга борган экан, айтсангиз билиб.

Т а р о з и б о н

Ким эди у? Текинхўрми, кофирми, шаддод?

Й и г и т

Салом берсанг чўнтагингни кетарди шилиб,
Кимдан зарра фойда чиқса ўша заҳоти
Бориб ётиб олар эди остонасига.
Товламачи одам эди, ўтди ҳаёти,
Тавқи лаънат осилмасдан пешонасига.

Т а р о з и б о н

Ким билади, унақалар кўп ахир, укам
Ким ҳам ахир бундайларни йўлга солибди...
Қайси куни биттасини дўзахга ёзсам,
Ўринг куйгур, нақ жаннатга ўтиб олибди.
Қайта олиб келишади, ёзиб юбордим,
У нокасни тижажакман дўзах қаърига.
Инобатга ўтар ахир менинг ҳам қаҳрим,
Одамлар у, чидайдиган бари-барига.
Балки сен ҳам ўғридурсан ё нокас, суллоҳ,
Тургандирсан ноилождан бўйнингни буриб.
Балки олган сал барвақтроқ жонингни Оллоҳ,
Ўуноҳларни қилмагансан балки улгуриб.

**Югурдак фаришта ичкаридан чиқади,
қўлида гуноҳ-савоб дафтарчаси**

Ю г у р д а к

Мана, тақсир, олиб келдим, текшириб кўринг!
Икки пайса етмас экан беҳиштга.

Й и г и т

Ҳайҳот!

Т а р о з и б о н

Ўзингни бос, пешонангни минг жойга ургин —
Ўзгартиргай тақдирингни на оҳ, на фарёд —
Демак, сенинг гуноҳларинг ҳаддан зиёда,
Жаҳаннамга боражаксан начора, ахир,
Бўйинингни эг, тавба қилгин, боқий дунёда
Бошқалардай бир бандасан,
Фарқинг йўқ тақир.

Й и г и т

Мен дўзахдан чўчимасман, устимдан кулма,
Мен чидайман, аммо қайда ҳақиқат, иймон?

Т а р о з и б о н

Ўзингни бос, ҳой йигитча, шаккоклик қилма,
Худойимнинг қаҳри ёмон, ғазаби ёмон!

Й и г и т

Мен дўзахдан минг мартаба даҳшатли бўлган
Ҳодисалар ва кунларни кўрганман аввал.
Мен шайтондан минг мартаба даҳшатли бўлган
Олчоқларни кўриб, чидаб турганман аввал.
Лекин, айтинг, қаёқда у олий ҳақиқат?
Кетаётиб фақат шуни билмоқ истайман.

Т а р о з и б о н

Сендақанги ботирларни кўрганман фақат —
Майли, сенинг жавобингни бермоққа шайман.

Й и г и т

Нечун энди фақат менинг?

Т а р о з и б о н

Чунки бир замон

Сен қутқазган у қизалоқ менга хизматкор.

Йигит

Ё Оллоҳим! Нечук энди у жаннатмакон
Хизмат қилиб юрар экан бу ерда бекор?

Тарозибон

Сабаб шуким, у бегуноҳ қизча — фаришта,
Майлига у иймон тилар сенга Тангридан.
Хуш, сен уни қутқазибсан, қуллуқ бу ишга.
Лекин қисмат оғирроқ-ку бунинг баридан.
Сен жаннатий иш қилибсан бунинг учун, бас.
Дейлик бир зум қуллуқ билан қилайлик таъзим.
Лекин гуноҳ деган гап ҳам руй-рост иш эмас,
Уни кўриб кўрмаслик ҳам гуноҳи азим.

Йигит

Менинг қандай гуноҳларим бор экан, қани,
Илтимосим, энг оғирин берсангиз айтиб.
Яна айтинг, гуноҳ ишни кўрган маҳали
Бўлганмикан тилим тишлаб ўтирган пайтим?

Тарозибон

Айлантирма гапни бунча, иккаламиз ҳам
Ўзимизни галварсликка солмайлик бекор.
Сени яхши танийман-ку, сен соҳиб қалам,
Сен шоирсан!

Йигит

Валлоҳу аълам!

Тарозибон

Шошмай тур, гап бор.
Сен шоирсан, сенга Оллоҳ ёруғ нур берди,

Оташ берди, забон берди, ҳам улур юрак.
Тимсолингда бечоралар ўз дардин кўрди.
Бахтин кўрди, шодликларин кўрганлар бешак.
Боя сенга бир бандани айтиб бергандим:
Қора юрак, ҳасадгўй ҳам, манфур ва олчоқ.
Ўзгасини қизиқсиниб ўзинг айтгандинг:
Товламачи ва текинхўр, суллоҳ, ялинчоқ.
Танийсанми сен уларни?

(Тепага қараб)

Ё Қодир Эгам,
Пардаи хоб орқасидан уларни кўрсат!

Икки арвоҳ намоён бўлади.

Й и г и т

Ҳайҳот! Мени жаҳаннамда ёндиргин, бироқ
Кўрсатмагин сен буларни, кўрсатма фақат!

Т а р о з и б о н

Танидингми?

Й и г и т

Ҳа, танидим.

Т а р о з и б о н

Айбингни энди

Бир оз англаб олгандирсан, зуккосан, гапир.
Улар қанча бандаларнинг бошига етди.
Сен уларни кўриб, бир сўз дедингми ахир?
Илоҳий дил берган эди сенга Худойим,
Қулоқ сол деб шўрликларнинг охи-воҳига.
Сен-чи, само шуъласини куйладинг доим,
Шеърлар битдинг юлдузларга, гулга, оҳуга.

Й и г и т

Мен иқроорман.

Т а р о з и б о н

Аммо энди фойдаси йўқ-ку,
Ўз умрини яшаб бўлган энди одамзод.
Ачинаман сенга, иним, инимсан, чунки —
Гар қанотинг бўлмаса-да сен ҳам паризод.
Қодир Эгам муҳибларин сийлаган маҳал
Шоирларни киритмишдир пари қавмига.
Фаришталар тил фарқламас, миллат ҳам азал,
Улар фақат қулоқ тутгай кўнгил майлига.

Й и г и т

Бу гапларни оширдингиз меъёридан сал,
Эшитганмиз бундақанги кинояларни.
Гуноҳимга иқрорман мен, тонмайман тугал,
Юзга солманг, лекин ҳар хил ривояларни.
Майли, дўзах тубларида куйиб кул бўлай,
Майли, қайноқ дарёларда оқсин суягим...
Кўзларимдан қон ёш оқсин, зардобга тўлай,
Фақат бордир Оллоҳимдан битта тилагим.

Т а р о з и б о н

Сўйла, қани, оташ тўла шу кўкрагингдан
Ҳақиқатнинг шуъалари чиқсин сўнгги бор.

Й и г и т

Менга бир жой кўрсатингки, дўзах қаъридан,
Токи ўша арвоҳларни кўрмайин зинҳор!

Т а р о з и б о н

Суҳбатимиз маҳсулидир бундайин талаб,
Оғир талаб, ростин айтсам, бундақа жой йўқ.
Билмакдаман, кўкрагингда исёнкор бир қалб,
Мен ўзим ҳам сендай эдим, ҳозир-чи, махлуқ...
Бор, сен ҳозир, аросатнинг даштини айлан,
Майли, жаннат дарвозасин қошига боргил.

Икки пайса савобни сен топишга шайлан,
Майли, йиғла, илтимос қил, майли, ёлборгил!

Й и г и т

Ёлбормасман, йиғламасман, бу қандайин гап,
Бошқалардан савоб олсам гуноҳим учун.
Майли, кетай дўзах сари ҳеч тортмасдан тап,
Мангу азоб чекмоққа ҳам етади кучим.

Т а р о з и б о н

Қуп қайсарлик қилма, иним, бу азоб боқий,
Фоний дунё азоби ҳам сенга етарли.

Й и г и т

Менга яна нечук керак ўзгалар оҳи,
Қарғиш ўзи бор экан-ку, анча айтарли.

Т а р о з и б о н

Ҳар кимдан ҳам сўрамассан, албатта, савоб,
Сен деб ким ҳам роҳатидан кечар, укажон.
Сен отангни ва онангни кўрарсан шу тоб.

Й и г и т

Мен уларни кўраманми?

Т а р о з и б о н

Мен айтсам, инон!

Й и г и т

Оҳ, фалакнинг юлдузлари, чақнанг тобора,
Фаришталар, бахтлимассиз мен каби алҳол.
Мен дўзахда ёнай, майли, лекин бир бора
Мен уларни кўражакман, бу нечук висол?

Т а р о з и б о н

Ҳа, кўрасан, лекин шуни унутма асло,
Аҳволингни баён қилгил фарзандларга хос.

Зора улар илтижосин тинглаб Таоло,
Жаннат йўлин сен учун ҳам кўрсатса рўй-рост.

Й и г и т

Раҳмат сенга, холис хилқат, олийҳиммат зот,
Сендайларни яратибди — Тангрига шукр.
Менинг учун бу йўриғинг олий мукофот,
Ота-онам висолини кўрайин бир қур.
Лекин билгил, мен уларга арз этиб бешак,
Савоб сўраб йиғламасман, кечирсин Худо.
Ўзларига етмас балки, менга васл керак.
Балки қайта кўришмасмиз, хайр, алвидо!
Менга висол керак фақат.

(чиқиб кетади)

Т а р о з и б о н

Ҳой, яна ким бор?

ПАРДА

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Аросат яланглигида Йигит ёлғиз ўзи

Й и г и т

Умрим ўтди сарсонликда, саргардонликда,
Яхши-ёмон замонларни кўриб келдим мен.
Баъзан маъно топа олдим чин инсонликда,
Баъзан эса уни ерга уриб келдим мен.
Мана, ўша тарозибон, у-ку, фаришта,
Инсонлардан кўра юксак туражак-ку у.
У зотга ҳам қийин экан бундақа ишда,
Кўзларида алланечук норизо туйғу.
Қийин ахир уларга ҳам, қалблари бордир,
Қийин ахир уларга ҳам — бордир кўзлари.
Фақатгина фармон берар Оллоҳи Қодир,
Лекин қалбни англамайди қизлар сингари.
Энди қайга борсам экан бу дашт, саҳрода,
Қайга бориб, падаримни кимдан сўрасам?
Билолмасам, ким дўзахда, ким арш-аълода...

Й и г и т қаршисида Ч о л пайдо бўлади

Ч о л

Ҳа, йўл бўлсин, мулла йигит?

Й и г и т

Валлоҳу аълам!

Ч о л

Кимсан, ўғлим? Йўлинг қайга, иймонинг бутми?
Қадамингдан подшоларнинг ҳиди келади?

Лекин энди ҳаммага бир Тангрининг ҳукми.
Ким жаннати, ким дўзахи — ўзи билади.

Й и г и т

Ота, адам саҳросида йўлчидан танҳо,
Дўзахидан, Худойимнинг ҳукмига кўра.
Марҳаматин дариф тутмай Оллоҳим аммо
Висол учун рухсат берди.

Ч о л

Эришсанг зора.
Ким билан сен учрашмоқчи бўлгандинг, ўғлон?
Гар мен билан бўлса, қани, гапир, тинглайин.
Агар қарзинг қолган бўлса — айтгин шу замон,
Ақча эмас, дуо билан, майли, тўлайин.

Й и г и т

Ҳеч кимсада қарзим ҳам йўқ, олди-бердим ҳам,
Гарчанд мени таламаган нокас қолмаган.
Ақча учун икки дунё чекмасдан алам,
Зотан, унинг ўзи менда сира бўлмаган.

Ч о л

Ҳойнаҳой, сен бирор қизни кўрмоқчидирсан,
Қасам ичган бўлсанг керак икки дунёга?

Й и г и т

Оҳ, отажон, қанийди мен севилган бўлсам,
У қиз мени танимагай еру самода.

Ч о л

Унда кимни кўрмоқчисан?

Й и г и т

Ота-онамни,
Энди сўнг бор руҳларига бошимни эгсам.

Ч о л

Бузрукворинг ким эдилар?

Й и г и т

Эл чеккан ғамни,
Даф этувчи бир зот эди, табиблар отам.

Ч о л

Шунақа де?! Отанг билан иккаламизнинг
Вазифамиз ўхшаш экан.

Й и г и т

Сиз кимсиз?

Ч о л

Гўрков!
Шундоқ, гўрков, сенга айтсам, ҳар биттангизни
Бу ёқларга олиб келган икковмиз, икков.
У ўлдирган, мен бўлсам-чи, ўзинг биласан,
Ер остига жо қилганман отанг гуноҳин.
Қўп масхара қилишарди бизларни, билсанг,
Оҳ, тириклар қайдан билсин гўрковлар оҳин.
Менга, мана, жаннат ато қилди Худойим,
Холбуки мен одамларни гўрга тиқардим.
Гап шундаки, яхшиларни кўмганда доим
Туни билан ухлаёлмай йиғлаб чиқардим.
Яхшилари бор, албатта, табибларнинг ҳам,
Ана, бири ҳамроҳ бўлиб юрибди менга.
Тузук одам, ҳа, чиндан ҳам жаннати одам,
Ана, ўзи келаётир, танитай сенга.

**Ота яқинлашади. Даставвал у Йигитни —
ўғлини пайқамайди.**

О т а

(гўрков чолга)

Хўш, оғайни, йўлни энди жаннатга бошла!

(Ўзлига кўзи тушиб)

Манови ким? Тушимми, ўнг?

Й и г и т

Ота, отажон!

О, Оллоҳим, бошимизга осмонни ташла,
Қайтдими-а, қайтмас дея ном олган замон!

О т а

(ўзли билан кўришади ва гўрков чолга)
Менинг пушти камарим бу, суюкли ўғлим,
Нуридийдам васли учун Тангрига шукр.

Ч о л

Ҳасратлашиб олинг, майли, мен кутай бир зум,
Кампирни ҳам кўрсайдингиз, бобойи тушкур.
Мен бефарзанд бир одамман...

Й и г и т

(гўрковга)

Раҳмат, эй бобо,
Ёр бўлгуси сизга шояд абадий роҳат.

Ч о л

(йигитга)

Тангри сенга йўлдош бўлсин, майлига, аммо.
Ҳамроҳимни хафа қилиб қўймагин фақат.

Г ў р к о в ч о л у з о қ л а ш а д и

Й и г и т

(бир неча дақиқадан сўнг)

Мендан рози кетгандирсиз ҳойнаҳой, дада,
Кимга фурсат берибди бу югурик олам.
Баъзан имкон тополмадим ростин айтганда,
Муъжазроқ бир тош қўйгандим қабрингизга ҳам.

О т а

Марҳумларнинг ҳурмати́ни бажо этмоқлик
Тирикларга ибрат учун топилган бир йўл.
Мурдаларга нима керак? Фақат кафанлик,
Ўғлим, сендан мен розиман, розиман буткул.
Юрагингда асрадинг сен ота ҳурматин,
Мармартош ҳам қўйдинг менинг тепамга, бироқ
Ким муносиб фарзанд бўлса, падар шавкати
Фиръавннинг эҳромидан бўлар баландроқ.
Бир қария ётар эди менинг ёнимда,
Ўғли унинг тепасига қўйди улкан тош.
Бироқ бир кун иблис кирди ўғил қонига,
Ўғил бир кун таъмасини айлаб қўйди фош:
Қабртошда ўзин исми ёзилмай қолмиш,
Сангтарошни олиб келди бир кун у нокас
Ва ўз исмин уйдирди ҳам, бу савоб эмиш,
Йўқ, бу савоб аталмагай, манманлик, холос.
Қабристондан ўтиб қолган бирорта кимса
Ҳашаматли мармар тошни кўриб қолган он,
О, бу тошни қўйган фалон азамат деса,
Ота эмас, ўз обрўсин билган у инсон.
Кўряпсанми, инсон зоти ўлимни ҳатто
Манманлиги учун рўй-рост ишлатмоқ бўлар.
Оқибати нима кечди? Етди-ю фано
Ҳаммаси ҳам йўқлик сари айлади сафар.
Мендан аввал шўрлик онанг ўтди оламдан,
Мана, бугун кўрибсанки, ҳаммамиз фоний.
Бирор хабар борми, билмам, шўрлик онангдан.

Й и г и т

Сизни кўриб туришим шу — келганим они.
Тарозибон қошигача юрдик неча йил,
Унинг ҳисоб-китобидан сал аввал ўтдик.

О т а

Энди жаннат кучоғига борармиз, ўғил?

Й и г и т

Йўқ, дада, мен дўзахиман.

О т а

Нимага? Нечук?

Й и г и т

Қўйинг, бу ҳол янгиликмас мен учун, дада,
Олиб қўйган кўринади жойимни биров.
Бу дунё ҳам олғирларга боқар экан-да.

О т а

Қўйгин, болам, ҳазил қилма, қисмат беаёв!

Й и г и т

Бундан ортиқ қисмат бўлмас ахир, дадажон,
Жазо учун жой бормикан дўзахдан ортиқ?
Энди менга барибирдир ер билан осмон,
Дўзах экан хизматимга берилган тортиқ.

О т а

Не қилайин, айбламасман Оллоҳ даргоҳин,
Гарчанд сенинг қисматингдан чекмоқдаман оҳ.
Бор экан-да, мен билмаган оғир гуноҳинг,
Ўғлим, ахир пок эдинг-ку, нур каби, э воҳ!
Сендан рози юрар эди каттаю кичик.
Гоҳо келиб розилигин менга айтарди.
Нечун энди дўзахисан? Нимага? Нечук?
Қайси нокас гуноҳини сенга ағдарди?

Й и г и т

Ҳа, дадажон. Ҳамма гап ҳам ана ўшанда.

О т а

Наҳот биров гуноҳлари сенга ёзилмиш?

Й и г и т

Ҳа, дадажон, ўзгаларнинг гуноҳи менда,
Нокасларнинг гуноҳлари менга ёзилмиш.

О т а

Нима учун? Жойидами, эс-хушинг, ўғлим,
Чалкаштириб қўймокдасан ҳар хил гапларни.
Нокасларнинг гуноҳига жавоб берар ким?
Дейлик, биров зино қилса — сенга хатларми?
Тушунмадим мен сира ҳам.

Й и г и т

Эшитинг, дада.
Сиз жавобгар бўлгандингиз беморларга.
Сиз қанчалар қайғургансиз улар ўлганда,
Соғайганда бўлардингиз хурсанд беқиёс.
Вазифамга кўра мен ҳам табиброқ эдим,
Инсонларнинг руҳларига эдим жавобгар.
Руҳи мажруҳ нокасларни кўрсам, не қилдим,
Ўз тинчимни ўйлаб нари қочганман баттар.
Улар эса бамисоли қутурган итдай
Руҳимизга солар эди, фулу, қатағон.
Ожизларни талар эди бижғиган битдай,
Бир пул бўлиб қолар эди номус, ор, виждон.
Ожиз қолган бечоралар айланиб боши
Сиздан дори сўрар экан энди ўйласам.
Барисига мен кабилар айбдордир рости.
Мен жазога муносибман, ўйлаб қарасам.
Аммо, афсус, энди қайта ўтмас одамзод.
Ўз умрини яшаб бўлди, йўқдир фойдаси.

О т а

Ўйлантириб қўйдинг мени, бу қандай бедод,
Ахир ҳар бир ҳукм жорийнинг бор қондаси.
Сен ўз қўлинг етгунича иш қилар эдинг,
Бошқасига қолар эдинг ахир ноилож.
Сен ўзинг ҳам бошқалардан ғам кўрар эдинг,
Йўқ эди-ку, ўғлим, сенда салтанат ва тож.
Наҳот энди ҳаммасига сен жавоб берсанг,
Ахир ўзинг покдомонми — шунинг ўзи, бас,
Ифволарга балогардон бўлардинг, билсанг,
Наҳот ўша савобинг ҳам бўлибди абас.
Абдуллатиф гуноҳи ҳам сендадир балки,
Кечир мени, Парвардигор, ўзингсан ҳакам.

Й и г и т

Дада, Худо бошқармаган ҳеч қачон халқни,
Ихтиёрин берган эди лекин чинакам.
Кимларнидир йўлдан урган «ҳазрат»и шайтон,
Кимларнидир бандам деган Тангри Таоло.
Шайтон гапин муридлари бажарган обдон,
Худо йўлин бандалари унутган гоҳо,
Ҳамма боло ана шунда, Қодири Ғаффор
Ўша нўноқ бандаларни кечирмас ҳеч бир.
Парво қилманг, дадажоним, баҳона бисёр,
Қисматдир бу, қабрда ҳам тузалмас букр.

О т а

Хўш, бу ёғи не кечади?

Й и г и т

Дўзах — надомат,
Лекин сира андуҳ чекманг мен учун, дада.
Қийноқларни кўп кўрганман аввал ҳам, фақат
Алам қилар икки пайса етмай қолганда.

О т а

Етим қолдим ёшлигимдан мен ҳам отамдан,
Одамларнинг эшигида санқидим итдай,
Хатто дўзах лол қотарди мен чеккан ғамдан,
Лекин шайтон йўриғига юрмадим қиттай.
Урушларда бўлдим қанча, ўлмаган жоним,
Пешонамга ёзган экан фарзанд, оила.
Сизларни деб бутун умр оқарди қоним,
Фоний умрим яшаб ўтдим ташвишлар ила.
Иймонимни бутун қилиб Оллоҳ серкарам
Менга жаннат дарвозасин кўрсатди, шуқр.
Оҳ, учма-уч келган экан савобларим ҳам,
Лекин сенга икки пайса бераман.

Й и г и т

Ҳеч бир!
Етти қават ер қаърига тикса ҳам Тангри
Мен дадамни жаннатдан ҳеч қилмасман жудо.
Кечирингиз, дадажоним, боис сафарим —
Васлингизга келган эдим, хайр, алвидо!

О т а

Йўқ, йўқ, тўхта!

Й и г и т

Хайр, отажон, уринманг бекор,
Сизни йўлдан қолдирмайин, гарчи кетгим йўқ.
Бу айрилиқ мангуликдир, оҳ, на чора бор,
Тангри ҳукми ҳар нарсадан олий ва буюк...

ПАРДА

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Жаннатдаги ғоят гузал қаср.
Бу қасрда Она истиқомат қилади.
Атрофида фаришталар

Фаришталар тиловати
Парвардигор шафқатни
Ихтиёр этди.
Ун саккиз минг оламини
Йўқдан бор этди.
Бандасига билдириб
Кўнгилларини.
Тайин этди пайғамбар —
Расулларини.
Ҳазрат Одам шу тахлит
Фасона бўлди.
Малойиклар Одамга
Парвона бўлди.
Тўлсин боқий фароғат
Ушбу хонага.
Раҳмат нури даставвал
Мушфиқ онага.

Она баланд тахтда

Она

Бир даҳшатни сезаётир юрагим тайин,
Безовтаман, безовтаман анчадан буён,
Гарчанд жаннат оромига ноил бўлмайин,
Нимагадир юрагимда ғашлик ҳукмрон.
Тавба, нечук ҳасрат экан менинг ҳасратим,
Она зоти икки дунё наҳот тинчимас.

Туғилгандан то сўнги дам фарзанд қисмати
Оналарнинг қисматига бўлганми пайваст...
Нури дийдам қайда экан? Ким ҳам биларди...
Ҳа, Оллоҳнинг даргоҳи кенг, шаҳри ҳам катта.
Имкон борми? Уни қандай кўриб бўларди?
Уйда бўлса, келар эди ўзи, албатта.
Дайди бўлиб ўсмаганди ўғлим ҳар қалай,
Кутдирмасди, узоқ қолса мактуб ёзарди.
Бу ерда-чи, кўришмоқ йўқ, афсус, на қилай,
Бу ерда йўқ биров билан бировнинг дарди.

Хур қиз югуриб киради

Х у р қ и з

Қутулмадим, қутулмадим шулардан, э воҳ,
Ҳар қаерда бир гўр экан бу йигит зоти.

Ф а р и ш т а

Илакишиб қолдимикан бирорта арвоҳ,
Фақат, фақат нолиб ўтган бунинг ҳаёти.

Х у р қ и з

Нолимайми? Хур кетсам-да боқмасдан, мана,
Маҳрамликка келтирдилар, жаннат беҳуда.
Сабаб нима? Сабаб — феълинг енгил дерлар, ҳа,
Ҳақиқатни тополмасдан куйганман жуда.

О н а

Не гап, қизим? Безовтасан, нима гап ўзи?

Х у р қ и з

Йўқ, йўқ, бекам, афв этингиз, шунчаки бир гап,
Ногаҳонда тушди менга номаҳрам кўзи.
Бу ерда ҳам бор шекилли бир хотинталаб.
Остонада ўлтирибди меровланиб у.

Гап сўрасанг, алланечук дудуқланади,
Танир эдим сизни, дейди, шундай дейди-ю,
Тупугини ичга ютиб ҳам суқланади.

О н а

Балки бирор танишингдир, балки бир Мажнун,
Балки менинг ўғлим каби куйган бир йигит?

Х у р қ и з

Танимасман, кўрмаганман, ёт у мен учун,
Балки бирор дўзахидир, шилқим, бесубут.

О н а

Ким экан у? Бу қасрда қандоқ иши бор?
Номахрамлар нечун буён қилибди журъат?
Хар хил девлар кезар бунда, қўлида чўқмор,
Лекин қадам босмас эди бандаси фақат.
Балки бирор ўткинчидир, балки, эҳтимол...
Шундақалар бўларди-ку у дунёда ҳам.
Элимизда яхши одат бор эди, алҳол,
Мусофирдан аҳвол сўраш савоб чинакам.
Чақирингиз!

Х у р қ и з

Бекам, ахир мумкинмас сира,
Эркак зоти бу қасрга қадам босмагай!

О н а

Мен — инсонман! Агар инсон бўлса бокира,
Иблисларнинг қутқусига қулоқ осмагай!
Тагин шуни унутмангки, унвоним — Она!
Юрагимда не кечишин билолмассиз сиз.
Сиз-ку ахир эрта-ю кеч менга парвона,
Буйруғимдан ўзга бир иш қилолмассиз сиз!

Хур қиз

Йўқ, бекачим, бу шунчаки юзаки хизмат,
Аслида биз интизомга посбонмиз атай.

Она

Шунақами?

Хўп гаройиб экан-ку жаннат,
Посбонбоши келганида бу сирни айтай.

Хур Қиз

Йўқ, бекачим... мен шунчаки чалғидим гапдан,
Истасангиз кира қолсин... Майлига... маъқул.
Лекин фақат гап тегади.

Она

Кимнинг тарафдан?

У ниқобда кирсин, майли. Хоҳишимдир шул!

Хур қиз чиқади

Не қилардим? Ҳар қайда ҳам нуқтаи низом,
Жаннатнинг ҳам бор шекилли ўз йўсинлари.
Ўғлим нолиб айтганидай, пойлайди мудом
Маҳаллада чойхоначи кўса сингари.

**Хур қиз Йигитни ниқобланган ҳолда олиб
киради**

Хур қиз (Йигитга)

Ниқобингни оча кўрма, йўқса бу зотнинг
Қуйиб кетар савоб билан топган дунёси.

Хур қиз чиқади

Йигит

Оҳ, у қандай зот эканки, ўртар саботни,
Ниқобдан ҳам ўтаётир унинг зиёси.

Ф а р и ш т а

У — онадир, бандаларнинг ибтидосидир,
Унга ҳурмат жойиз эрур икки оламда.
Унинг меҳри самовотнинг илк садосидир,
Шу боисдан ажиб ҳислар қўзғар одамда.

Фаришталар тиловати такрорланади

Й и г и т

(тиз чўкиб)

Рухсат айланг, о, буюк зот, тиз чўкай сизга,
Ҳар хил чучмал тавозеъдан йироқман гарчанд.
Ногаҳонда кириб қолдим ҳузурингизга,
Лекин она экансизки, мен сизга фарзанд.

О н а

Етар, етар, тур ўрнингдан, олижаноб зот,
Балки кекса мураббийсан, падарсан буюк.

Й и г и т

Ким эсак ҳам барчамизга бергансиз ҳаёт,
Онаси бор ҳар қандайин зотнинг ҳар нечук.

О н а

Ҳа, барчасин тушунаман, онаман, тўғри,
Лекин буни англамади одамзод тугал.
Она ўғлин ардоқлар, у бўлса ҳам ўғри,
Лекин фарзанд она қалбин укмас ҳар маҳал.
Ер юзида жанглар кечди қаттиқ, қатарон,
Оналарнинг дийдасидан оқди қонли ёш.
Унутмангки, мойил бўлса жангларга ўғлон
Она қалби шу қадарли тортади ёввош.

Й и г и т

Номукаммал эди замин шу сабабдан ҳам,
Неча-неча зотлар унда ахтармишди йўл.

Лекин ажаб тароватли эди у олам,
Жуда қийин тирикликдан узмоқлик кўнгил.

О н а

Шундоқ гаплар айтар эди ўғлим ҳар доим,
Эсимдадир, сўнги нафас топширардим жон,
У деб эди: “Яратибди бизни Худойим,
Начораки, унинг ўзи қилади пайҳон.
Сабр қилинг, дер эди у, бўлинг мардона.”
Ажиб қувват олган эдим таскин сўзидан.
Сабр қилинг, дер эди-ю, лекин хуфёна
Ўқарар эди, ёш оқарди унинг кўзидан.

Й и г и т

(четга)

Во ажабо, онамни ҳам худди шу тахлит
Сўзлар билан кузатгандим боқий дунёга.

О н а

У ҳаётни севар эди босиқ ва собит,
У топиниб яшар эди нурга, зиёга.
Фоний дунё азобларин у татиб кўрди,
Ифволардан тилка бўлди гоҳида дили.
Қайда ҳасад уруғ қўйса, билингки, дерди,
Ўша жойда баланд бўлғай ифво ҳосили.
Ёлғиз эди дунёда у, лекин чинакам
Ёлғизлатиб қўйган эди ҳаёт бешафқат,
Дерди мудом: «Бу дунёнинг доим бири кам,
Орзу билан яшаб ўтар одамзод фақат».

Й и г и т

(сергакланиб)

Ким эди у?

О н а

Ким бўларди бундақанги зот?
Ё бир дарвеш, ё бир олим, ё шоир ахир.

Шоир эди менинг болам, соҳиби ижод,
Қисмати́ни уйлаб тун-кун ўртанар бағир.

Й и г и т
(четга)

Қодир Эгам, сўнги бора сабот бер ўзинг,
Дариф тутма бардошингни мендан баногоҳ.
Чора қайда? Сўнги дафъа ниқобда юзим
Волидамга дуч келишни уйлабмидим, оҳ,
Чора қайда?

О н а

...Ғалат гаплар айтарди гоҳо,
Эсимда бор, эркаланиб деганди бир гал:
«Ҳар бир зотга ёдгорлик бор, мен бўлсам аммо
Қўяр эдим «Яхши Одам» номли бир ҳайкал.
Сабаб шулким, яхши одам азиздир, ноёб,
Сайёралар тўпи ичра қуёш мисоли».

Й и г и т
(четга)

Оҳ, онамнинг ҳузурида турибман шу тоб,
Ёзмишимда шундоқ экан унинг висоли.
Аҳволимни баён этсам кул бўлар куйиб,
Бекор бўлиб кетажакдир топган жаннати.
Дийдорига боқолмадим бир бора тўйиб,
Ўзини ҳам ўртаётир ҳижрон кулфати.

(Онага)

Бовар этинг сўзларимга, она, онажон,
Жаннат руҳин туймоқдаман суҳбатингизда.
Гар қоида кўтарса-ю, изн этса осмон
Бўлар эдим азал-абад хизматингизда.

О н а

Кимсан ўзи? Қандай зотсан? Аён эт, ё Рабб.
Илтижойинг юрак-бағрим юборди эзиб,
Сўзинг тинглаб ва шикаста бастингга қараб
Она қалбим ниманидир турибди сезиб.
Ким билади, сен сингари ўғлим ҳам бу кун
Қайлардадир кезиб юрар овора, сарсон.
Жаннатдами, дўзахда у — мубҳам мен учун,
Лекин мени она дединг, демак — фарзандсан.

Й и г и т

Она дедим, чунки ахир онасиз, она!
Сиз ҳам ахир оналикдан тона билмассиз.
Мени болам деяверинг дилдан, росмана,
Гарчанд фарзанд дийдорига қона билмассиз.

О н а

Нетай, ночор аҳволингни турибман кўриб,
Нетай, бунда турли найранг ўйлаб топарлар.
Ўзларининг рухсорларин очик қолдириб,
Сендайларнинг юзларига ниқоб ёпарлар.
Ким эканинг ноаёндир менга бу фурсат.
Билмасмен ҳеч — мақсадинг не? Муродинг нима?
Олаговур ичра ҳозир дўзаху жаннат,
Кимлигингни истасанг — де, истама — дема.

Й и г и т

Мен ўткинчи бир кимсаман, муҳаббат боис
Ногоҳ тўхтаб ўтган эдим остонангизда.
Мен хуш кўрган, аммо лекин ҳур кетган бир қиз
Хизмат қилиб юрар экан кошонангизда.
Севар эдим мен бу қизни қизгин дил билан,
Барбод этган ниятимни лекин сарҳадлар.
Мендан аввал дўстим унга ошуфта бўлган,
Кўришмадим, ёздим фақат турфа хил хатлар.

О н а

Ҳа, ҳур қизнинг у дунёси қорадир бутун,
У қисматга бўй бермаган, қисмат бунга ёв.
Бегонадан хуфя совға олгани учун
Бўғиб кетган буни бир кун бўлажак куёв.
Ҳа, ҳар кимнинг ўз дарди бор, мен бўлсам, мана,
Қимни кўрсам фарзандим деб ҳаёл қиламан.
Маъзур тутгин каловлансам, мен ахир она,
Жаннатда ҳам болам дея сочим юламан.

Й и г и т

На чора бор? Оналарнинг йўриғи шундоқ,
Мана, менда икки пайса етмас жаннатга
Аҳволимни деёлмадим онамга бироқ,
Савоб керак ўзига ҳам ахир, албатта!

О н а

Онанг билан кўришдингми?

Й и г и т

Жаннатда онам,
Лойиқ қаср ато этмиш Парвардигорим.
Менинг учун тирикликда у чеккан алам
Етиб ортар, шу боисдан йўқ зўру зорим.

О н а

Савоб керак барчага ҳам ҳалол, бефириб,
Мана, менинг савобларим учма-уч экан.
Лекин уни кўрсайдим гар, савобим бериб
Дўзахга ҳам кетар эдим, кечирсин Эгам.

Й и г и т

Ҳамма гап ҳам шунда, Оллоҳ серкарам
Қуш яратмиш чора ила бечора сўзин.
Офтобсиз-ку, маҳв бўларди зулматда одам,
Аммо тика олмасди ҳам офтобга кўзин.

Мен отамни кўриб қайтдим, отам, хайрият,
Ноил бўлмиш фароғатли жаннат васлига.
Ҳосил бўлди, иншооллоҳ, дилдаги ният:
Мен уларни кўрмоқчийдим — кўрдим аслида.
Бошим оққан томон энди кетарман гирён,
Мен сингари чорасизлар изғиб юрибди.
Говур ичра тўнтарилиб ётибди жаҳон,
Биздайларни эса дузах кутиб турибди.

О н а

Қайдоқ мадад берсам сенга? Ушбу маънода
Кўз ёшидан бўлак ишга етмайди кучим.

Й и г и т

Йўқ, онажон, алам чекманг, нурли дунёда
Яшанг, майли дуо билан барчамиз учун.

Хур қиз киради

Х у р қ и з
(Йигитга)

Бўлди, энди тарк этингиз ушбу қасрни,
Посбонбоши келиб қолар, кун оғаётир.

Й и г и т
(четга)

Абадиян олиб кетгум, оҳ, ушбу сирни,
Юрагимга ҳеч ёришмас тун оғаётир.

(Онага)

Сизнинг билан видолашмоқ оғир нақадар,
Биздайларни кўп кўрган гар бу кўҳна дайр.
Энди сизга сўнгги сўзни айтай мухтасар:
Қуллуқ сизга, онажоним, алвидо, хайр!

О н а

Тўхта, тўхта! Менда ҳам бор сўнгги илтижо,
Ниқобингни бир зум олгин, эй, яхши одам!

Й и г и т

Йўқ, онажон, йўқ онажон, мумкинмас асло,
Оналарнинг ҳаққи эрур роҳатбахш олам.

О н а

Не ҳам дердим, нотанишсан сен менга зеро,
Одамларни ўхшаш қилиб қўяркан замон.

(Хур қизга)

Кузатингиз ушбу зотни.

(Йигитга)

Энди алвидо!

Й и г и т

Алвидо, эй меҳрибоним, хуш қол, онажон!

Хур қиз Йигитни кузатиб чиқади

О н а

Маҳбус каби туравериб ушбу қасрда
Балки фаҳмим ўтмаслашган, толиққан руҳим.
Ким бўлди бу ажаб одам? Ким у аслида?
Шунчаки бир ўткинчими? Ким бўлди у? Ким?
Нимагадир танитмади ўзин, ҳар қалай,
Юрагида дарди тўла, аламзада зот.
Мурожаат қилди менга она деб атай.
Ёнган дилим қайта бошдан ўртади, ҳайҳот!

Хур қиз киради

О н а

(Хур қизга)

Кузатдингми?

Х у р қ и з

Ҳа, кузатдим, эсин қўйган еб,
Тушунмадим, муроди не? Қанақа дарди?

Иккинчи бор видолашдим онам билан деб,
Катта йўлда дабдурустдан йиғлаб юборди.

О н а

Нима? Нима? Чақир уни, қайтаринг зинҳор,
Оҳ, жаннатинг поймол бўлсин, бошимга етди!

Х у р қ и з

Фурсат ўтди, энди уни ахтармоқ бекор,
У улкан бир издиҳомга қўшилиб кетди.

Она ҳушидан кетади

Ф а р и ш т а

(Хур қизга)

Нима қилиб қўйдинг, ахир, ҳой иблис қизи,
Бечоранинг жаннатини қилдинг-ку абас.
Бежиз сени енгилтак деб айтмаган ўзи,
Йўқса ҳозир сирни очмоқ шартмиди, нокас!

Зулмат чўкади

ПАРДА

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Дўзах дарвозаси олдидаги улкан хандақ.
Ўспирин ва Қария пачакилашиб турган бир ҳолат.

Ўспирин

Талантлиман!

Қария

Талантлисан!

Ўспирин

Такрорла тагин!

Қария

Куни бўйи такрорладим, етмасми, бўтам,
Ёлвораман, бир оз тинч қўй, шафқат айлагин.
Худодан қўрқ, чол кишини қийнама кўпам.

Ўспирин

Биласан-ку, азалийдир бизнинг бу жанжал,
Бир томондан вакил сенсан, бир томондан мен.
Ҳозир сени бўғажакман, чунки менда гал,
Навбат етгач, ҳунарингни кўрсатгайсан сен,
Талантлиман!

Қария

Талантлисан!

(Ўспирин Қарияни бўға бошлайди)

Қўйвор, ҳой кофир!

Аҳли инсоф, ёрдам беринг!

Ўспирин

Бақир, ҳа, бақир!

Кўрамиз, хўш, қани кимнинг таланти баланд.

Қария бақира бошлайди. Йигит кириб келади.

Й и г и т

Кимдир бунда Исрофилнинг суридан ортиқ,
Қиёматни қойим қилиб додлаётган зот?!

(Уларни ажратиб, ўспиринга)

Ҳой, инсофинг борми ўзи, бу нима қилиқ,
Бобонг тенги бир чолни-я? Қўйвор, ҳой, шаддод!

Ў с п и р и н

(Йигитга)

Дўзахда ҳам тарбиячи пайдо бўлдимиз?
Воизмисан, нима бало, тавбангдан кетай!

Қ а р и я

(Йигитга)

Қўриб сен ҳам атворига кўнглинг тўлдими,
Лекин навбат буникидир, чидайман, нетай.

Й и г и т

Ҳеч нимани тушунмадим.

Қ а р и я

Ҳа, сенинг демак
Соҳанг бошқа ё дунёдан рофилсан буткул.
Тараққиёт тимсолидир бизларнинг юрак,
Неча минг йил тортишамиз мен зўр деб нукул.

Й и г и т

Йиғиштириб қўйсангиз-чи, бу ишларни сиз,
Чол кишисиз, ярашмайди сизга бу савдо.

Қ а р и я

Иложи йўқ, навбат билан тортишамиз биз,
Тангри бизга шул жазони қўрибди раво.
Кимдир айтиб кетган экан: ҳасад деган дард
Энг аввало ўз эгасин кемиргай деб. Рост!

Менга сира кун бермайди мана бу номард,
Ёш бошига классикман дейди-я паққос.
Ҳозир бунинг навбатийди, мени у бўғди.

Й и г и т

Сизнинг навбат келганида не қиласиз, хуш?

Қ а р и я

Не қилардим, оғзи бурни аралаш тўғри,
Булғалайман ва ҳоказо, кўнглим жуда бўш.

Й и г и т

Ё, алҳазар! Шунча хорми инсон деган ном.

Қ а р и я

(Успиринга)

Ҳой, юр дейман, тарихни бу тушунмас экан,
Юр, четроқда ишимизни этайлик давом.
Билиб қўйгин, ҳозир менинг навбатим етган!

Улар четга чекинадилар.

Й и г и т

Инсон зоти, сенинг недан каминг бор эди?
Сенга Тангри берганди-ку тафаккур, иймон.
Замин, ҳаво, — бари сенда барқарор эди,
Нечун дилдан инсоф ҳиссин айладинг гумдон?
Ахир сен ит эмасдинг-ку, беланиб лойга
Бир-бирингни ражисанг то суяк талашиб.
Самимият қайда эди, тафаккур қайда.
Луғатингда гар бу сўзлар ётди қалашиб,
Ҳасад, ифво қайдан кирди шўрлик каллангта,
Қайдан сени чулғаб олди худбинлик, куфр.
Нечоғлик сен ширин эдинг гўдак паллангда
Ва нечоғлик балчиқ ичра кечирдинг умр.
Майли, кўкда камайса ҳам бирорта юлдуз,
Ерда битта яхши одам кўпайса, дердим.

Инсон учун асли кураш экан-ку жоиз,
Ҳа, дўзахи эканман мен, ўзимдан кўрдим.

Кимса ҳовлиқиб келади.

К и м с а

Қутқаз мени, ун дақиқа гапимни тингла,
Йўқса ҳозир келиб қолар менинг кушандам.

Й и г и т

Оҳ, бечора, ҳовлиқмагин, ўзингни ўнгла,
Шўрпешона бир кимсасан билсам, билмасам.

К и м с а

Бир зўравон мени сира ҳолимга қўймас,
Топширганлар мени унинг ихтиёрига.
Шафқат деган нарсани ҳеч билмайди нокас,
Кунда бир бор пишиб олар сассиқ дорига.

Й и г и т

Қандай дори?

К и м с а

Билмайсанми? Янгисан демак,
Бир ўрага тиқиб олар азиз бошимни.
Ўн дақиқа сўзлаб олай, чорам йўқ бўлак,
Ҳисобга ол касалимни, кўзда ёшимни.

Й и г и т

Хўш, нимани сўзлагайсан?

К и м с а

Ёмонлайман, бил!

Й и г и т

Нима, нима?

К и м с а

Уқмадингми? Ифво қиламан!

Й и г и т

Хўш, сен кимни ёмонлайсан?

К и м с а

Менга бари бир,
Ифво билан ўз дардимга шифо қиламан.
Пайғамбарми, Худоми у, инсонми, шайтон —
Мен ажратиб ўтирмайман, демократман чин.
Гўл экансан, каллаварам, галварс ва нодон,
Одаммассан, токи менга тушмабди ишинг.

Й и г и т

Сендақалар қайда ўсган билмадим асло,
Шу ерда ҳам ҳунарингни қўймабсан, шўрлик.

К и м с а

Нега қўяй? Ўзи шундоқ яралган дунё,
Биров косиб, биров табиб — касб-кор турлик.
Ростин айтсам, бир сен эмас, ҳамманг ҳам пўкка,
Икки дунё ҳақиқатга ўзимман нозир.
Тарозибон устидан ҳам хат ёздим кўкка,
Олатасир, текшир-текшир у ерда ҳозир.

Й и г и т

Ҳа, юмушинг офир экан.

К и м с а

Нимага офир?
Ота-онам орасини бузганман ҳатто,
Бир-бирини заҳарлашиб ўлганлар охир.
Қайнонамни эса эсдан қилганман жудо.
Зир титрарди мени кўрса ҳатто тожу тахт,
Ер юзида сарҳад билмай даврон сурганман.
Хўш, жаннатинг нима бўпти? Бузуқ бир хилқат.
Унда пора олишганин ўзим кўрганман.

Й и г и т

Бас қил, нокас, бас қил, нокас, мурудинг сўйла,
Яна қандай касалинг бор иғводан баттар?

К и м с а

Касалимми? Оғир касал. Танангга уйла,
Тек турсам гар, бор вужудим тинмай қичишар.

Й и г и т

Йуқол бундан, лаънати зот!

К и м с а

(кетаёттиб)

Айниди бу ҳам,
Иншооллоҳ, яқин кунда тентак бўлади,
Бир бор ўлса Азроилнинг қулида одам,
Каминанинг дастларида икки ўлади.

ПАРДА

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Й и г и т

(*дўзах қопқаси олдида*)

Ҳали дўзах қопқасидан ичкари кирмай
Остонада шунча савдо бўлса-я, ё Рабб!
Умрим ўтиб кетибди-да, ҳеч нени кўрмай,
Тарозибон айтганидай, кўрмабман қараб.

(*Овоз*)

Аҳли нокас, тингла, тингла! Ҳозир барингни
Ахлат ўра эшигига ҳайдаб йиғаман.
Ким яширган бўлса менинг ифвогаримни
Ўзини ҳам ўша жойга бирга тикаман!

Дўст кириб келади

Д ў с т

(*Йигитни пайқамай*)

Қайдадир у, йигит умрим куйдирган суллоҳ.
Бошимга у не кунларни ахир солмади.
Менга роҳат бағишлайди уни қийнамоқ,
Чунки менга ўзга юпанч энди қолмади.

(*Йигитга кўзи тушиб*)

Ие, ие, бу сенми... ё... ё қудратингдан!

Й и г и т

Сен ўзинг-чи? Ўзингми, ё мавҳум нишона?!

Д ў с т

Минг розиман, Парвардигор, бу нусратингдан!

Й и г и т

Оҳ, бормисан, биродарим, дўстим ягона!

Д ў с т

(*Кўришадилар. Жимликдан сўнг*)

Шунақами? Дўзах дегин,
Шундоқ бўлдими?...

Й и г и т

Шундоқ бўлди. Мана сенга сўнгги хулоса!
Ўйлагаймиз на тириклик ва на ўлимни,
Қисмат билан на низо бор ва на мурося.

Д ў с т

Неча замон бу хилқатда кездим тентираб,
Қолгани йўқ мен кирмаган биронта пучмоқ,
Хатто жаннат қошига ҳам бордим муқарраб,
Учратмадим, тополмадим, мен сени бироқ.
Ва сўнг Тангри марҳаматин адо этай деб
Ифвогарни топиб олдим бу ердан ахир.
Эрмагим шу, жазолайман алашим ортиб,
Кўп нолойиқ ишлар билан машғулман ҳозир.

Й и г и т

Тентирадим ўшанча вақт мен ҳам тахминан,
Ота-онам васлига ҳам етишдим хатто.
Оқибатда лоқайд бўлиб қолгандим чиндан,
На дўзаху на жаннатга бор эди парво.
Ҳа, Тангрига айтай энди мен ҳам шукрни,
Ҳасратдошмиз, мана, энди шерикмиз, ҳамдам.
Икки пайса савоб боис кўрдим кўп ерни,
Олганим йўқ аммо уни ота-онамдан.

Д ў с т

Сенинг айбинг нима экан? Гуноҳинг қай хил?

Й и г и т

Гуноҳимми? Одамзодга ортиқ ишонмоқ!
Шу боисдан икки пайса етмади сабил,
Тарозибон дашном берди, у ҳақдир бироқ.

Д ў с т

Нимасига ишондинг сен одам боласин,
Айт-чи, унинг қай хислати сени этди ром?

Йиғлаб туриб, сева туриб, дейман, тингла сен,
Ишонмадим инсонга мен, тамом, вассалом!
Осмондаги юлдузларни мумкин санамоқ
Аммо инсон феъл-атворин борми поёни.
Сенга доим нима дердим, эслагин ўртоқ:
Хаёл билан безаб бўлмас асло дунёни!
Эсингдами, қутқазгандинг мени иғводан,
Йиғиштириб олмасимдан ҳали ҳушимни,
Маҳкаманинг котибаси тўсиб дафъатан
Тилаб олди оғзимдаги тилла тишимни.
Иғво, найранг, ҳасад, ғийбат булар бариси
Оҳ, азизим, очолмади қўзингни наҳот?!
Сенга вафо қилдими, ҳўш, илҳом париси,
Жаннат ато қилдими ё «ғўзал» коинот?!

Й и г и т

Тугатдингми?

Д ў с т

Нимайди, ҳўш?

Й и г и т

Ўзинг-чи, ўзинг,

Галва билан не орттирдинг? Айбинг не экан?

Д ў с т

Ҳа, уйлашга мажбур этар сенинг бул сўзинг,
Ишончсизлик бўлди менинг бошимга етган!
Тарозибон роппа-роса бир кун ўлтириб
Қўз олдимда қилмишимни чўтига солди.
Ишонмайсан менга ҳам деб, писанда қилиб,
Дафтарига қўл қўйдирди, тилхат ҳам олди.

Й и г и т

Сенга қанча етмас экан?

Д ў с т

Икки пайса, ҳа,
Етишмаган менда ҳам шу маънавий томон.

Й и г и т

Янглишибмиз иккимиз ҳам нозик нарсада,
Чунки инсон ўз номи-ла Ҳазрати Инсон!

Д ў с т

Ҳазрат Инсон деганинг не? Қуруқ сўз фақат!
Мен ҳам инсон, сен ҳам инсон, у ҳам инсон-ку!
Эса қайда ҳазратга хос бирор фазилат,
Булар бари биз туқиган оддий лисон-ку!

Й и г и т

Ишонмайсан, демак шулдир ақиданг тугал,
Сени ким деб атасак, хўш, одамзод учун?

Д ў с т

Ишончингни поймол қилиб қўярлар аввал,
Сўнгра уни қайта талаб қилмоқлик нечун?
Оҳ, азизим, мени асло ёвуз деб билма,
Мен ёвузлик қурбониман, қалбимда алам
Ушбу ғалат нисбатимдан тагин сен кулма:
Ура берсанг ғаюр тортар энг ёввош ит ҳам.

Й и г и т

Яшаб ўтдик тирикликнинг тунд саҳросида,
Масалан, бир набототдек, бир чечак мисол.
Яшнадик гоҳ баҳорларнинг хуш ҳавосида,
Бандимизни букиб кетди гоҳ ёвуз шамол.
Ҷами инсон борасида менинг бул сўзим,
Ўйлаб қара, тарихда бор ибрат доимо:
Не-не зотлар гар ўзлари топса ҳам тўзим,
Одамзодга кўрмаганлар ёмонлик раво.

Эзгуликнинг йўли оғир, серғалва гарчанд,
Юксакларга кўтаради соҳибин бироқ.
Майли, менинг руҳим синиқ, хаёлим парканд,
Ҳис қилурман эзгуликнинг офтобин порлоқ.
Асабларим қақшаб кетди, ростини айтсам,
Жаннат, дўзах ғалвасидан бўлдим ҳам безор
Дўстим, сенга бир ниятим изҳор айласам.

Дўст

Хўш, у қандай ният экан?

Йигит

Рад этма зинҳор.

Ҳозир икков кириб борсак, дейлик, масалан,
Тўлармиди жаҳаннамнинг чексиз маскани?!
Дўстлик ҳаққи, илтимосим эшит қатъиян:
Олгин мендан етмаган шул икки пайсани!

Дўст

Нима? Нима? Эсинг бутми? Сенга не бўлди?
Эшитмадим гапингни мен! Қайтиб ол дарҳол!
Билсанг, ҳозир коинотнинг бели букилди,
Оҳ, сарсонлик қуриб кетсин, чарчабсан алҳол.

Йигит

Гапим қатъий!

Дўст

Қуллуқ! Аммо сабр этиб бирров
Менинг айтар гапларимга қулоғинг тутгин.
Яхши-ёмон ҳикматларинг ўзингга сийлов,
Фалсафангни, азиз дўстим, бир зум унутгин,
Кимманки мен ўз дўстимдан олсаму савоб,
Ёлғиз ўзим кетаверсам ўша жаннатга.
Ҳақиқатнинг мезонидир азалдан инсоф.

Ҳар нарсанинг ўз йўриғи бордир, албатга.
Эсингдами, Маҳшар бағрин роса оралаб
Фақат сени, фақат сени ахтардим дедим?!

Й и г и т

Дединг.

Д ў с т

Аммо нима эди мендаги талаб?

Й и г и т

Нима эди?

Д ў с т

Мен қарзимни узмоқчи эдим!
Сўнгги пайтда ифвогардан қилгандинг халос.
Ҳаётимга бахш этгандинг тинчлик, ҳаловат.
Яхшилигинг қайтаролмай қарздор эдим, рост,
Бўйнимда бурч, эзилдим то рўзи қиёмат,
Менинг учун икки олам бўлди бир чақа,
Биласан-ку, қиёмат қарз деган нарсани.
Тушун ахир мени, дўстим, қулоқ тут гапга,
Савобим ол, сен ол мендан икки пайсани!

Й и г и т

Во ажабо, томошанинг қизиги чиқди!
Биласанми, таъма заҳри куфрдан ортиқ.
Ифвогар-ку, ғазабингга ахир йўлиқди.
Лекин сенда қарзим бўлса — ол, сенга тортиқ!
Оғайнимдан икки пайса ўмариб шодон,
Мақтанайми падаримнинг олдида, қани?!
Аҳволимни тушун, сен ҳам, баҳаққи иймон,
Сен оласан мендан ўша икки пайсани.

Д ў с т

Асло! Асло! Сен оласан!

Й и г и т

Йуқ, йуқ, мутлақо!

Д ў с т

Сен оласан! Сен оласан! Охирги сўзим!

Тепада садо гулдирайди

Й и г и т

Тингла, дўстим, келаётир қандайдир садо!
Бирга ўсдик, бирга майли топайлик тўзим.

С а д о

Волида-ю падарларга қуллуқ ва раҳмат!
Ташаккурлар бўлсин нурли инсон зотига.
Фикрингизни лекин бу ён буринг бир фурсат.
Зеҳн солинг гапнинг асл тафсилоти:
Икки дўстнинг садоқати, меҳри, ҳиммати
Коинотнинг қадридан ҳам тургайдир баланд.
Ҳеч не билан ўлчанмайди дўстлик қиммати,
Қулатгай у сарҳадларни қудрати билан.
Ҳикоятдан мурод шулким, улуғ, муҳтарам
Дўсти содиқ насиб этсин ҳар кимга ҳар он,
Жаннат ато қилажакман иккингиизга ҳам!
Жаннат йўли мана, Сизга очиқ, чароғон.

Атроф бирдан ёришиб кетади

1978 йил

ҲАКИМ ВА АЖАЛ

(Достон)

*Абу Али ибн Сино таваллудининг
1000 йиллигига бағишланади.*

I

Жуда қадим замонларда,
Минг йилча бурун,
Бухоронинг шундоққина Афшонасида
Яшар эди ғоят закий битта ўспирин,
Тенгдошлари қаторида ҳали расида.

Чорва билан машғул эди ота-онаси,
Тирикликдан камтаргина ком олган эди.
Лекин шундоқ оиланинг ўша боласи
Ёш бошидан Ҳаким деган ном олган эди.

Бир нарсада танти эрур доим табиат,
Идрок берса қарамағай усти-бошингга.
Неча-неча саройлардан ҳатлаб ўтган бахт
Ногаҳоний Ҳумой бўлиб келар қошингга.

Ҳакимда ҳам турфа хислат эди мужассам,
Хусусан у табибликда пур ҳунар эди.
Ҳар бир гиёҳ кўзларига гўёки малҳам,
Малҳам эса гиёҳ бўлиб кўринар эди.

Болаликнинг беғамлиги ўтди кўп шитоб,
Жуда эрта ниш кўрсатди унда тафаккур.
Эрмак бўлди бобосидан қолган тиб китоб,
Табиатдай баравж ўсди, табиатдай ҳур.

Баҳор келса Ўрта чўлнинг далаларида,
Чўлиқларнинг даврасида куни ўтарди.
Гиёҳ териб гоҳо ўрим паллаларида
Хўп¹чиларнинг усулида байтлар битарди.

Ҳаким деган номи унинг тарқалиб бот-бот,
Не ҳайратки, ҳар учраган топди кушойиш.
Келар бўлди унга энди атроф тумонот,
Ҳар беморда унга истак, ҳар соғда хоҳиш.

Бандасига берай, деса берар экан деб,
Оддийгина хулосасин чиқарган эл-юрт.
Донғи унинг Афшонага бўлган эди зеб,
Кунба-кундан ортар эди бу шон беҳудуд.

Ўнг билан туш, вужуд ва руҳ, тафаккур, борлиқ
Унинг зеҳну идрокида эди ҳукмрон.
Бу дунёда инсон билан не бўлса боғлиқ
Чулғар эди ҳаёлини муъжизасимон.

Ҳали сукут сақлар эди ва лекин тақдир,
Ўрни ҳам бўш истиқболнинг қароргоҳида.
Чорлар эди, ундар эди уни қайгадир
Қишлоғининг чангли йўли гоҳи-гоҳида.

II

Хабар келди Бухоронинг аркидан бир тонг,
Ёш малика хасталаниб ётармиш ҳолсиз.
Қолмабди ҳеч қарашмаган табиб, дуохон,
Малика-чи, ҳануз ҳорғин, ҳануз мажолсиз.

Одам иси ёқмас эмиш, тунд ва бадқовоқ,
Фақат китоб варақлармиш қараб дарчадан.

¹ Хўп — ҳукиз билан ғалла янчиш.

На яхши-ю, ёмон гапга солмасмиш қулоқ,
Юз ўғирмиш куппа-кундуз барча-барчадан.

Бундай ҳолдан амир ғоят ташвишда эмиш,
Эзилармиш қизгинанинг ҳолига қараб.
Хуллас, чопар буйруқ билан амирдан келмиш,
Отланиши керак эмиш Ҳаким арк тараф.

Ўша куни келтирдилар Ҳакимни у ён,
Баланд-баланд минорлардан бордилар ўтиб.
Улкан аркка етишганда, бир йигит шоён
Ичкарига бошлаб кетди илтифот этиб.

Мен Мирзоман, деди йигит, вазирдир отам,
Маликага талабгорман, тўй қилмоққа шай.
Лекин бу қиз эркак зотин хушламас ҳеч ҳам,
Қўмак учун чақиртирдик биз сени атай.

Боз устига беморман деб, уйдан чиқмас ул,
Ўжар қизни юмшатасан, бошқа гап бекор.
Қанақанги ҳунаринг бор, қўлагил буткул,
Эзиб ички бергил майли, ёзиб бер тумор...

Аввалига гангиб қолди бу гапдан Ҳаким,
Эл ичида гарчи бисёр юриши эди.
Неча-неча хасталикни даф этиб, балким
Бундақасин биринчи бор кўриши эди.

У илк марта аянч билан боқди ўзига,
Аянч эди қаршисида арк ҳам баякбор.
Қаради-ю, Мирзонинг у ҳиссиз кўзига,
Юриб кетди илгарига дадил, шиддаткор.

— Кўрсатингиз менга, — деди, — ўша беморни,
Мармар сахну зиналардан ошиб ўтдилар.

Айланишиб жуда юксак нақшин виқорни,
Зийнатланган бир эшикка бориб етдилар.

— Мана, — деди Мирзо ўйчан. — Малика шунда.
Ошёнадан кўринарди равоқлар олий.
Ҳаким руҳсиз сухан қилди, кутгайсиз бунда,
Қоида шул, иккимизни қолдиринг холи.

III

Одам лойдан бунёд бўлган дейишган қадим,
Хоки туроб бўлажак у ўлгандан сўнг ҳам.
Шак келтирди илк мартаба бу гапга Ҳаким,
Инсон билан талашарди бу уйда ҳашам.

Токчаларда ялтирарди жавоҳир, биллур,
Шамдонларнинг қуббалари кескир чарақлаб.
Ҳарир парда орқасида гўё ғужум нур
Ёш Малика ўлтирарди китоб варақлаб.

Қаршисида муъжизани кўргандай тугал,
Ҳаким бир зум туриб қолди ҳиссиз ва совуқ.
Қиз эмас бу, пари эди ғоят мукаммал,
У шахд билан дарпардага ёндашди ёвуқ.

Китобидан бош кўтарди Малика ногоҳ,
Шиквали бир қараш қилди: — Табибми сен ҳам?!
Во ажабо, қаёқда бор бундайин нигоҳ,
Маликанинг кўзларида чарақларди ғам!

Бамисоли гор орзида ўсган бир сунбул,
Соя ҳидин уфурарди бу ғўзал вужуд.
Хонанишин эди бу қиз, ўй билан машғул,
У ҳаётдан бекинганди, ёлғиз ва маҳдуд.

— Маъзур тутинг, -деди Ҳаким, сўз бошлаб секин,
Ба фармони олий келдим мен ушбу ерга.
Мен табибман! Фикрат билан иш тутгум лекин,
Дардингизнинг шифоси бор, теккайсиз эрга!

Нафис чинни қўлдан тушиб сингандай гўё
Жаранг солиб кулди қиз шўх, маст каби майсиз.
Улаб кетди бироқ Ҳаким гапни шу асно:
— Йўқ, маликам, фақатгина севиб теккайсиз!

Қанчалик тез ёнган бўлса шундоқ сўнди у,
Бир зум қотди Ҳаким сари кўзларин қадаб.
Рўҳсиз гўзал маъюсгина қилди гуфтигў:
— Бухорода сендай табиб бор экан, ажаб...

Ошёнага илтифотсиз имо этди сўнг:
— Устозларинг дорулари ана у жойда.
Маликанинг кўзларида порлар экан мунг,
У буюрди: — Табиб бўлиб қолгунг саройда!

Аён эди Маликанинг дилидаги дарз,
У жиловлаб қўйган эди балоғат кучин.
Неча йиллик армонини Ҳаким этди арз:
— Рўхсат бўлса кутубхона етар мен учун.

IV

Билдирмишдир амир шу кун Ҳакимга рўйхуш,
Муродига етганди у бетўсиқ, бежанг.
Бамисоли фазоларда парвоз этган қуш,
Бамисоли уммонларда чарх урган наҳанг.

Бунда асрий қўлёзмалар, девонлар ноёб,
Илми нужум, илми шеър у илми тиб, бари.
Қанча-қанча ҳикматлардан жам бўлган китоб,
Бунда эди инсон ақлин жавоҳирлари.

Бир кун насиб этармикан менга ҳам шу бахт,
Мен ҳам нурли бу қасрга соларманми из?
Чулғар эди уни гоҳо орзулар хушбахт,
Ўтказарди тунларини Ҳаким уйқусиз.

Саҳифалар орасидан рўбарўсига
Чиқар эди турфа савол, нимага? Нечун?
Ўлар бўлса инсон агар туғилмоқ нега?
Наҳот мен ҳам яшаяпман ўлмоқлик учун!

Яратишдан мурод нима? Бундай чоғ Ҳаким
Тавба билан бош эгарди, келтирдим, деб шак.
Бандаларга банда ишин буюрдинг токим,
Ҳар заррада ўзинг борсан, ўзинг бор бешак.

Лекин тунлар идрок ила қолганда якка
Йироқларга элтар эди яна хаёллар.

— Гар ажалга даво топсам етардим Ҳаққа,
Ечиларди, — дерди Ҳаким, — барча саволлар.

Шундоқ ўтиб борар эди унинг кунлари,
Фикру ўйин байтга солиб тизарди баъзан.
Ҳордиқ чоғи ошиқарди Афшона сари,
У ердадир волидаси, у ота маскан!

Шуҳрат уни ҳар сония чулғарди аммо,
Умр деган ўтиб борар бетўхтов, шитоб.
Ҳаким бир кун эзгу ишни этди муддао,
Битсам, деди, авлодларга мен ҳам бир китоб.

Тиб илмининг уммонидан гавҳарлар тизиб,
Дафтаримда барин-барин жам эта борсам.
Илмим ила шояд фоний умрдан ўзиб
Йироқ-йироқ авлодларга ҳам ета борсам.

Боболарнинг руҳи ўзи ёр бўлсин дея
Ният билан Ҳаким бир тонг ушлади қалам.
Ҳонасида пайдо бўлди бирдан жория:
Йўқлаб келди. — деди, — сизни, ўзи, Маликам!

V

Очиқ эди Маликанинг авзойи ғоят,
Остонада ҳатто енгил айлади таъзим.
Бу ташрифдан мутаассир бўлиб ниҳоят,
Бошин эгиб турар эди бир четда Ҳаким.

Жавонларга томон юрди Малика аста,
Туриб қолди ниманидир гўё варақлаб.
Саҳифадан нигоҳ узмай сокин, шикаста
Лекин титроқ бир овозда бошлаб қолди гап:

— Муҳаббатдан сўз очгандинг у кун сен, табиб,
Лекин шуни унутдингки, мен ҳам муслима...
Ҳаким бир зум қараб қолди ҳаёлга ботиб
Бамисоли лангарини йўқотган кема.

Бухоронинг ғоят теран дарди эди бу,
Юракларга ботган пинҳон игнаси эди.
Маликанинг лабларидан кўчган бу туйғу
Аёл зотин кўр қисматга гинаси эди.

— Муҳаббатни тарғиб этмоқ жоизмас, бироқ
Айт-чи, нетсин ўз қалбини ахтарса ҳар ким?
Маликанинг овозида янгради сўроқ,
Бу жасур қиз қаршисида жим қолди Ҳаким.

Бу — Малика, камол топган юксак саройда,
Бўйга етиб излар эди ўзига ҳамдам.
Муҳаббатни уқдирмоқдан йўқ зарра фойда,
Ташна эди севгига қиз, ташна жуда ҳам.

Ёш Ҳакимдан жавоб кутиб, кутиб бирор ун
Маликанинг кўзларида шуъла ёнарди.
Ҳаким деди: — Икки нарса мубҳам мен учун,
Бири ажал, бири эса муҳаббат дарди.

Жавонларнинг орқасида недир шу асно
Кўчган каби бирданига кетди тарақлаб.
Не ҳайратки, уй буржида турарди Мирзо
Китобларга кўмилганча, кўзи чарақлаб.

Ногаҳоний манзарадан иккиси ҳам лол,
Қалқиб кетди, чекингандай зўр рўйи баддан.
Мирзо эса терга ботиб тураркан беҳол,
— Мутолаа қилмоқдайдим, — деди зўрғатдан.

Маликанинг кўзларида чақнади кибр,
Деди: — Нечук интилибди бу зот зиёга?!
Қиз эшикни ёпар экан зарб билан кескир
— Тоқатим йўқ менинг, — деди, — сендек Мирзога!

VI

Ҳар қандайин одамда ҳам бор пинҳон қудрат,
У йўналган жойин кесар лекин тиф каби.
Малика деб Мирзо гарчанд чекса ҳам ҳасрат,
Ўзга эди, бошқа эди унинг матлаби.

Ғоят нозик фаҳм этарди буни Малика,
Баттар ўтда ёнар эди тахтни қизғаниб.
Мирзо дилин босган эди теран таҳлика,
Туни билан ухлаёлмай чиқди тўлғаниб.

— Қаёқдандир келиб қолган бир табиб юзсиз
Маликага суҳбатдошдир, балки ҳасратдош.
Тантиқ қизнинг хаёлин у банд этган сўзсиз,
Тахтга томон ўрмалаган чаён бу, авбош!

Қуритмаса бўлмас унинг изини минбаъд!
Тонгда Мирзо Ҳаким томон йўл олди жадал.
Юрагида уйғонганди сўқир бир журъат,
Жўнатмоғи керак лекин тинч ва бежанжал.

Салтанатнинг пойидадир Ҳаким ҳар қалай,
Бошни тикиб бўларми ҳеч аждар қомига.
Хаёлини чулғаб олди режалар талай,
Қарор қилди, Ҳаким тушгай олтин домига!

Мирзо шу кун Ҳаким билан келди юзма-юз,
Одоб ила гап бошлади ғоят узоқдан:
— Миннатдормиз хизматингдан, бурчлимиз сўзсиз,
Мана сенга ҳамёндир, бу, — тухфа биз ёқдан.

Энди етар, жўна энди қишлоғинг томон,
Сендан ҳижрат, мендан эса бўлсин сийму зар.
Муроди не, англаганди Ҳаким бегумон,
Ёқар эди Мирзони рашк, ҳасад кўру кар.

Бу саройда китоб эди илинжи якка,
Етишганди неча йиллик армони билан.
Ҳаким деди: — Тайин этган мени Малика,
Кетажакман фақат унинг фармони билан.

Саркаш Ҳаким қаршисида бўшашди Мирзо,
Чекинди сўнг афв сўраб ортига ночор.
Ҳаким ҳиссиз қўл силтади, кўҳна бу савдо!..
Сўнг киришди китобининг шарҳига такрор.

Сарой ичра зулмат чўкиб, оққанида вақт,
Ой сафарин бошлаганда мағриб томонга,
Даричани очиб Мирзо ярим кеча нақ
Лахча бир чўғ ташлаб кетди китоб жавонга.

Сарой узра ногаҳоний кўринди олов,
 Янграб қолди ғовур ичра посбонлар саси.
 Қиёқ тилин минорларга чўзиб беаёв
 Ёнар эди амирликнинг кутубхонаси.

Хоб аралаш ҳужрасидан югурди Ҳаким,
 Даричадан отди ўзин оловга томон.
 Фақат сўнгги илнжига улгурди Ҳаким,
 Ёзмаларин олиб чиқди у ердан омон.

Тақдир унга берган эди беаёв фириб,
 Ҳаким мунглуғ боқар эди бир уюм кулга.
 Тонг чоғида амирнинг хос миршаби кириб,
 Ҳайдаб кетди, уни тўғри олий қабулга.

Аён эди, бало уни кутарди сўзсиз,
 Аён эди бўлмаслиги зарра ҳам шафқат.
 Юксак тахтдан қаҳр билан тикканича кўз
 Қарши олди уни амир — соҳиб салтанат.

— Сени Ҳаким деб билардик ғоятда донгдор,
 Ишонгандик шул сабабдан кутубхонани.
 Сен иймонсиз зот экансан, фирибгар, айёр,
 Не муродда ўт қўйдинг, хўш, жавоб бер, қани?!

Ҳа, ҳакимга тушган эди бу иш уволи,
 У букилган қаддин букиб, деёлди фақат:
 — Тангри воҳид, Бухоронинг шонидан холи
 Шон бўлмаган менинг учун, йўқ бўлак шавкат.

Пешонада неки бўлса бандаси кўрмиш,
 Жазога мен мустаҳикман, амрингизга шай!
 Лекин буюк бул гуноҳга кимки қўл урмиш,
 Уни улуг битикларнинг заволи ургай.

Кулфат деган келса асли кела берар, рост,
Бир чувалган ипни энди тараб чиқар ким?
Китобёқар деган номни олганди паққос
Ўз умрини китобларга бахш этган Ҳаким.

Китоб эмас, олов ичра ёнганди бағир,
Фақир эди, ўрганмаган мукофотларга.
Олим эди, нечук бошин кўтарсин ахир,
Ҳаким эди, донғи кетган музофотларга.

Турар эди ўз ёғига қоврилиб Ҳаким,
Ожиз эди ҳодисотнинг тафсирасидан.
Жаранглади қулоқлари остида ҳукм:
— Ҳайданг бунӣ Бухоронинг чегарасидан!

VIII

Ҳали буткул босилмасдан саройда ғавғо,
Ҳали поён топмасидан миш-мишлар тугал,
Маликанинг ҳузурига чорланди Мирзо,
Уни ғоят ўйга солди такаллуф бу гал.

Сипо эди Маликанинг авзойи гарчанд,
Юзларига лекин ҳасрат солган эди из.
Бамисоли зўр мўъжиза рўй бериб бирдан,
Бир кечада катта бўлиб қолган эди қиз.

— Муродингга етдинг, — деди, Малика босиқ,
Ҳар ким кўргай не ёзилган шўр пешонага.
Бироқ менга айт-чи, Мирзо, жавоб бер очиқ,
У кун нега кирган эдинг кутубхонага?

Уни тафтиш қилмоқдайди Малика аён
Ва баробар пинҳон дилин борарди ёриб.
Мирзо деди: — Юрагимни ўртагач гумон
Даричадан тушган эдим, соядек бориб.

Оҳ, маликам, — деди Мирзо, — Сиз зотсиз порлоқ,
Сиз ҳилолсиз, йўқ, қуёшсиз, у-чи, сўник шам.
У бир гадо, у бир табиб, у ялангоёқ,
Ахир нечук у бўларди сиз билан ҳамдам.

Қиз дафъатан бўғриқди-ю, айлади хитоб:
— Тингла, Мирзо, мен саройнинг тантиқ нуриман.
Айбимми ё эғнимдаги бу зар, бу кимхоб,
Мен ҳам инсон шуурининг меросхўриман!

Тингла, Мирзо, мана буни дейдилар қиёс,
Бу — Бухоро Маликасин юрак ифшоси:
Сен — тубансан, у-чи, юксак, сен — хок, у — қуёш,
Сен — гадосан, у — тафаккур мулкин подшоси.

Инсон — Ҳазрат! Инсон — кабир! Бу гапни аммо
Уққандирман на падарим ва на онадан.
Ақидамни топтама сен, мен уни зеро
Топган эдим сен ёққан ул кутубхонадан.

Энди тамом қуриганди Мирзо мажолӣ,
Сўз деёлмай Маликага турарди қараб.
Бу қандайин сеҳр бўлди, бу кимнинг фоли,
Аёлдан ҳам чиқар экан авлиё, ё Рабб!

Закий бу қиз мантиқ ипин олганди тутиб,
Лекин ортга бурилди-ю, бошин этди ҳам.
Секин деди: — Толеимни тургайман кутиб,
Эркак бўлсанг Бухородан чиқиб кет сен ҳам!

IX

Сўнгги бора боқди Ҳаким она Жайхунга,
Сўнгги бора боқди ҳазин диёри томон.
Қолди юрти, волидаси ботганча мунгга,
Уни олиб кетмоқдайди ҳимматли карвон.

Яхшиямки, тақдир деган юпанч бор, магар
У бўлмаса одам ғамдан битарди қуриб.
Бамисоли ошёнига шошган кабутар
Шу бир сўздан паноҳ топар ҳар ким югуриб.

Мана уни қайларгадир йўллади тақдир,
Гарчанд улуг шухратига йўқ эди тараф.
Тасбиҳ каби ўгирилиб кунлар бирма-бир,
Ҳамадонга етиб келди карвон эрталаб.

Билмасди у, қисмат унга не қилар ҳада,
Бахт топарми ёки кулфат бегона жойдан.
Бухоролик ҳозиқ Ҳаким келганмиш дея,
Гап тарқалди ўша куни карвонсаройдан.

Эл ҳамиша икки зотнинг кутгай йўлини,
Шул икковни юрагига санагай ҳабиб.
Бири шоир — куйлагувчи эзгу дилини,
Бири эса дарддан фориф этувчи табиб.

Тангри уни қисмаганди бундоқ инъомдан,
Кўзига нур, юрагига жоду солганди.
Карвонсарой эшигини ўша кун шомдан
Неча юз-юз мажруҳ одам ўраб олганди.

Бу ерда ҳам чулғаганди Ҳакимни шараф,
Жонбахш қўли унинг яна киришди корга.
Ўкинса-да, у қувғинди умрига қараб,
Шукр, деди қадр берган Парвардигорга.

Не бўлса ҳам бу мунглуғ юрт, бу унинг Шарқи,
Ошно эди болаликнинг афсонасидан.
Вайрона-ю, рудларининг йўқ эди фарқи
Олисларда қолиб кетган Афшонасидан.

Карвонсарой эшигига шошарди ҳар ким,
Тонгдан то шом узилмасди бунда саф, қатор.
Қай бир дарду хасталикни қайд этса Ҳаким,
Китобига битар эди ўшани тезкор.

Кори-хайрга бахш этарди лаҳзаю онни,
Ортар эди китобида қайд ва саҳифа.
Бир кун ногоҳ йўллаб олий тахтиравонни,
Саройига олиб кетди уни халифа.

Х

Вазирликка тайин бўлди Ҳаким ўша кун,
Ажратдилар унинг учун олий, хос макон.
Салтанатнинг осмонига берганди ҳусн,
Иироқлардан учиб келган юлдуз дурахшон.

Ҳаким учун неки жоиз, шай эди, хуллас,
Фақат унга ёлғиз шартни кўрдилар раво.
Уқтирдилар, сен Бухоро фарзанди эмас,
Унутгайсан у ношукур юртни мутлақо.

Лекин Ҳаким шуурига сиғмасди бу шарт,
Хаёлида Афшонанинг гўзал осмони.
Паноҳ эди салтанатлар Ҳакимга фақат,
Ажал билан олишмоқлик эди армони.

Даф этди у неча-неча қисмат пандларин,
Неча тилу забонларни фатҳ этди осон.
Йиллар ўтиб, Шарқнинг улўф донишмандларин
Даврасига кирган эди бу жасур инсон.

У тиббиёт оламида кўтарди байроқ,
Улаб чиқди парканд, юлуқ ипларин бир-бир.
Деди, тан ҳам яхлит эрур, сарғайса япроқ,
Узиб олиб обиҳаёт бермаслар, ахир.

Деди: танда бесабаб дард бўлмоғи душвор,
Таралгай у асаб деган битта маёқдан.
Муҳаббат ҳам хасталиқдир, инжиқ, шиквадор,
Кириб келмас юракка у аллақаяқдан.

У асрарди дилда яна битта ниятин,
Поёнига етолмасди ва лекин пешлаб.
Кўрсам дерди тан-вужуднинг ботиниятин,
Ёриб кўрсам дерди уни қўл билан ушлаб.

Лекин бундоқ манзарани ҳис этгани чоқ,
Ногаҳоний кўрқинч билан титраб кетарди.
Осийманми? Яратдинг-ку мени ҳам, Халлоқ,
Дея тунлар, Тангрига жим сукут этарди.

Боқар эди ой тамғали тоқи равоққа,
Маҳобати улуг эди, о, унинг ҳаддан.
Тенгсиз журъат керак эди ошиб ўтмоққа,
Асрларнинг ўзи тиккан бундай сарҳаддан.

Ажал билан олишувдир, дерди, ниятим,
Иккимиз ҳам Ҳақ олдида соме ҳар қачон.
Эшик оға кирди бир кун: — Не дей, ҳазратим,
Бухородан йўқлаб келмиш сизни бир меҳмон.

XI

Ҳаким дили алланечук гувранди шу дам,
Бамисоли эшитгандай бир сўз — жон физо.
Эшик томон йўналди у шошиб, бечидам,
Остонада турар эди бош эгиб Мирзо.

Ҳаким бир зум сукут этди бекалом, бесўз,
Қаршисида ғоят юпун зот эди, ҳақир.
Этагини ўпар экан Мирзо букиб тиз,
Нидо қилди: «Мени маъзур тутгайсиз, тақсир...»

Олисларда қолиб кетган севибли диёр
Қўрингандир ҳозир Мирзо шаклида балким,
Бағрин очиб лутфу қарам этди ихтиёр,
Меҳмонини ичкарига бошлади Ҳаким.

Ғоят узоқ кечмишини арз этди Мирзо,
Қув Малика уни юртдан бадарға қилмиш.
Жиловдори билан икков бамисли гадо
Юртлар кезиб тентирамиш, саргардон бўлмиш.

Ва ахийри паноҳ истаб келмиш бу томон,
Донғи кетган улуғ Ҳаким, юртдош вазирга.
Не қисмат бор, бажарармиш барин бегумон,
Фақат таъқиб этмаса бас тақдир, қасирға.

Ногаҳонда дув ёришди Ҳакимнинг юзи,
Деди: “Олгил истаганча олтин ва кумуш,
Сени менга Парвардигор йўллади ўзи,
Топшираман сенга, Мирзо, оғир бир юмуш.

Қабристонга ўтажаксан сен бугун оқшом,
Харид қилиб келтиргайсан янги бир мурда.”
Мирзо ранги узилди-ю, ўчди батамом,
«Ё, ҳазратим, бу нечук шарт», деёлди зўрға.

Ҳаким деди: «Ажални мен шундоқ йўл билан,
Даф қилурман, муродимдир тажриба фақат.
Гўрковни сен рози айла бисёр пул билан,
Ҳузуримда қолай десанг, сир сақла минбаъд».

Ўша тунда муродига етишди Ҳаким,
Содир бўлди тиб илмида пинҳон инқилоб.
Ёриб кўрди у инсоннинг танин баваҳм,
Тонг ёришмай дафн этишни буюрди шитоб.

Куни бўйи иккови ҳам дилгир, бенаво,
Ҳидлаб юрди дафъи дард деб юрак дорини.
Лекин Ҳаким билмас эди, ўша кеч Мирзо,
Келтирганди бўғизлаб ўз жиловдорини.

ХII

Шу зайлда салтанатдан Мирзо топди жой,
Ном қозонди Ҳакимнинг бир юртдоши сифат.
Унга меҳру таважжухда қарарди сарой,
Қатнашарди донишмандлар қурганда суҳбат.

Сирдош бўлиб борарди у Ҳакимга секин,
Унинг билан интиларди шуҳрат томига.
Битта ҳолдан ўкинарди ғоятда лекин,
Нега бу шон келмади деб ўзин номига.

Афшонадан чиқиб қолган битта осий зот,
Лол қолдириб турса наҳот олам-жаҳонни.
Мирзо олис кечалари ухламай бот-бот,
Қарғар эди каж тақдирни, ўртарди жонни.

Асли Мирзо жўн тириклик гандаси эди,
Умри ўтиб билмасди ҳеч, нима онг, шуур.
У Тангрининг шундайин бир бандаси эди,
Унинг учун пуч гап эди идрок, тафаккур.

Ҳаким ногоҳ чорлаб қолди Мирзони бир кун,
Узоқ муддат изҳор этди унга хуш ният.
Деди: — Улуғ меҳнатимга ясадим якун,
Китобимга нукта қўйдим, энди, хайрият.

Кўрдим илк бор инсоннинг мен ботин аъзосин,
Тафаккурнинг номидан мен иш тутдим, Мирзо.
Тингла, Мирзо, мен ўлимнинг топдим давосин,
Ажални мен даф қилурман, енгурман, илло.

Қирқта шиша терилганди токча сафига,
Ҳаким бир-бир санаб чиқди эринмай зинҳор.
Деди: — Эшит, жон узилгач, марҳум лабига
Аввал буни, сўнгра буни томизмоқ даркор.

Қирққа етгач жонланади марҳум мутлақо,
Тилга кирар ва оёққа тургайдир бешак.
Осийликни ўзгаларга кўрмадим раво,
Қўлламадим бул доруни, келтирмай деб шак.

Мирзо кўзин қоплаганди қуюқ бир туман,
Қаршисига тушган каби осмон эшилиб.
Шивирлади: — Ҳакимми бу ёки ёсуман,
Жаҳаннамда ёнмасайдим бунга қўшилиб.

Ҳаким маъюс бир оҳангда сўнг этди нидо:
— Дилим очдим сенга, юртдош бўлганинг учун,
Бул доруни балки менга қўлларсан, Мирзо,
Иншоолло, умр ҳали узундир, узун.

XIII

Ҳамадонга етиб келди мудҳиш бир хабар,
Сарой аҳли ваҳм билан турди оёққа.
Кўкдан офат келтирганмиш сирли кабутар,
Бағридоғ деб аталгувчи битта қишлоққа.

Қай даргоҳга бориб қўнса бу қуш, ҳар мўмин
Ўша замон тил тортмайин адо бўлармиш.
Қуш бир уйнинг ёстиғин қуритса бугун,
Эрта ўзга хонадонда пайдо бўлармиш.

Ўша кун зуд етиб келди қишлоққа Ҳаким,
Бунча бўлмас жаҳаннамнинг даҳшати ҳатто.
Қирган эди аҳли юртни офат бераҳм,
Бир кас йўқки, мурдаларни кўмиб келса то.

Таҳликага тушган эди Ҳаким бағоят,
Ўлат эди бу даҳшатли, бу қора ажал.
Даф этмаса агар уни на бир вилоят,
Қирилмоғи мумкин эди Ҳамадон тугал.

Фармон қилди Ҳаким шунда: борки тирик зот
Ташлаб чиқсин уй-уйини белибос, шу он.
Олмагайлар ўзи билан на мулк, на бисот,
Йироқ кетиб, ертўлада тутгайлар макон.

Ўт қўйингиз, деди сўнгра бадбахт қишлоққа,
Жону жондор, ҳатто тоши чўғ бўлиб ёнсин.
Кўмиб ташланг кулини ҳам теран тупроққа,
Кетган кетди, қолган одам энди қувонсин.

Ўйлади сўнг ҳодисотни Ҳаким ўлтириб,
Ҳа, дард асли кўз илғамас заррадан ўтар.
Қай бир элда эгасидан офат юқдириб,
Паноҳ излаб учиб келган дайди кабутар.

Бормикан ё тирикликда ўзга тартибот,
Чеклимикан мавжудотнинг ҳадди, саноғи?
Лекин бунда мантиқ қани? Асли не мурод?
Баробарми яхши билан ёмоннинг доғи?

Қайтар экан Ҳамадонга Ҳаким бенаво
Хаёлига Афшонаси келди негадир.
Остонада волидаси тургандай гўё,
Дилгир Ҳаким қамчи босди отга бесабр.

Ногаҳонда вужудини қоплади титроқ,
Ўт ёққандай кўкрагига кириб аллаким.
От қўйди у, саройгача етмасдан бироқ,
Мирзо! — дея қулаб тушди эгардан Ҳаким.

Салтанатда олаговур бўлди чинакам,
 Ётқиздилар уни хилват ўз хонасига.
 Шогирдлари тепасида туриб, дам-бадам
 Муз босарди ёнаётган пешонасига.

Амр этди у бирор кимса келмасин ёвуқ,
 Унинг ўзи қўллаяжак буткул давони.
 Ярим кеча тан увушиб, тер босди совуқ,
 Чақиртирди ҳузурига шунда Мирзони.

— Тингла, Мирзо, — деди Ҳаким, — умр кетмоқда,
 Ажал билан келмоқдаман юзма-юз ўзим.
 Умидворман, қудратим бор уни енгмоққа,
 Бухорони эслашайлик, ўтиргил бир зум.

Агар умр вафо қилса, изн этса замон,
 Афсонага кетажакман қаландар бўлиб.
 Баҳор чоғи Ўрта чўлни кезиб беармон,
 Яна байтлар битажакман завқларга тўлиб.

Агар умр вафо қилса, қолган ҳаётим
 Ўтказарман мунис, мушфиқ волидам билан.
 Китобимда қолди, шукр, илмим, саботим,
 Ортиқ ишим бўлмас эди кори ғам билан.

Умидворман, бу кулфатни енгажакман мен,
 Айтганимдек доруларни томизгин, Мирзо.
 Шундоғ дея руҳсиз Ҳаким кўз юмди секин,
 Чўмган эди тубсиз ўлим қаърига даҳо.

Мирзо тенгсиз томошани пойлаган мисол
 Доруларни олиб келди, бир-бир авайлаб.
 Жонбахш сувни лабларига томизди дарҳол,
 Ўзи айтган қоидага риоя айлаб.

Жонлангандай бўлди шунда вужуд, ажабо,
Лабларига бир-бир дору тома бошлади.
Юзларига қирмизи ранг югурди гўё,
Во дариғо, Ҳаким нафас ола бошлади.

Бундай ҳолни кўрмаганди Мирзо тушда ҳам,
Ҳайрат ичра йўқотганди тамом ўзини.
Сўнгги шиша қолганида, ё Қодир Эгам,
Ҳаким бирдан тириклардай очди кўзини.

Ҳуши учиб тисарилди ортига Мирзо,
Бамисоли зўр гирдибод қаърига олди.
Унут бир ҳол хотирига келгандай гўё,
Қулидаги сўнгги шиша муаллақ қолди.

XV

Яқин келди Ҳакимга у секин гувраниб,
Кўзларида ёнар эди олов бешафқат.
— Тингла, — деди, — кимлигимни энди ол таниб,
Кушандангман, етди менга охирги навбат.

Тарғиб этдинг дунёда сен ҳур муҳаббатни,
Тахт юлдузи — Маликадан мени айирдинг.
Осий банда, мурда ёриб топдинг шавкатни,
Шуҳрат билан қўлларимни менинг қайирдинг.

Менман ўша, Бухорода саройни ёқиб,
Сени юрту Ватанингдан жудо қилган зот.
Менман ўша, томирингда қон бўлиб оқиб,
Соя каби таъқиб этган сени умрбод.

Айт-чи энди, қайбиримиз йиқилган, йиққан?
Қани, мени енгиб кўр-чи, ажал мен ўзим.
Мен — иблисман, одамларнинг ўзидан чиққан,
Сен — закосан, йўқдир сени кўрарга кўзим.

Мен бермайман бул доруни, — шундоқ деб Мирзо,
Остонага урди чил-чил, битди матлаби.
Сўнгра хилват бу маскандан бесас, бесадо
Чиқиб кетди, бурилганча улкан қурт каби.

Тонгда Ҳаким ётоғига кирдилар аста,
Гўё ҳеч сир ўтмагандай кун эди ёввош.
Ётар эди тушагида безабон хаста,
Фақат ҳорғин кўзларида ялтирарди ёш.

Кунлар ўтди, ойлар ўтди судралиб секин,
Сўнг йиллар ҳам ўтиб борди сингиб йўқликка.
Ҳолатида бир ўзгариш бўлмади лекин,
Ётар эди ҳануз Ҳаким боққанча кўкка.

Шогирдларнинг умри кечди унга термулиб,
Ҳаким кўзин тарк этмади нурли нишона.
Охир бир кун ундан рози инсонлар келиб,
Тепасида кўтардилар улкан кошона.

Кўникдилар асрлар ҳам тақдир ишига,
Салтанатлар келиб кетди такрор ва такрор.
Фақат Ҳаким буюк чархнинг айланишига
Сукут ичра қулоқ тутиб ётади бедор.

Бу сукутнинг тугайдиган замони йўқдир,
Бу умрнинг поёни йўқ, у вақтдан холи.
Кўради-ю, сўзлай деса забони йўқдир,
Эшитади, турай деса йўқдир мажоли.

1980 йил май — июнь

РАНЖКОМ

Драматик дoston

Азизим, дил қасрига бесўроқ кира кўрма,
Унда қўш-қўш илонлар, аждаҳолар ётади.
Сен бировни топтай деб беҳудага от сурма
Ҳар кимнинг ўз қуёши ўз уфқига ботади...

Қатнашувчилар:

Раис

Биринчи аъзо

Иккинчи аъзо

Савдойи олим

Ғоз кўтарган чол

Фаррош аёл

«Ҳашарот» журнали редакцияси хоналаридан бири

Р а и с

Шундай қилиб, янги ширкат туздик, ўртоқлар,
Мен раисман. Сизлар аъзо. Ҳозирча каммиз.

Б и р и н ч и аъзо

Ҳечқиси йўқ, камтар ўтар тарихий чоғлар,
Энг муҳими, «Ҳашарот»дан вакиллар жаммиз.

Р а и с

Биз маънавий ташкилотмиз — «Ранжком»миз яъни,
Ўзгаларни ранжитмоқлик бизнинг ишимиз.
Баб-баробар «сийла»гаймиз барча-барчани,
Дуч келганга қадалади ўткир нишимиз.
Турли-туман идоралар мақсадларин гоҳ
Хаспўшлашиб, олифталиқ қилиб юрарлар.

Одамлар бор, кўринишдан гўё хайрихоҳ,
Аслида-чи, бир-бирларин қонин сўрарлар.
Бизлар ундоқ икки гапли кимсалар эмас,
Мақсадимиз яширмаймиз одамизоддан.
Биз «Ранжком»миз, биз ҳаммани ранжитамиз, бас.
Шу — асосий вазифамиз, чиқарманг ёддан.
Беманфаат дўзахда ҳам ёнмаймиз аммо,
Қайси мушук ётар экан офтобда текин.
Ишимизни эрмак деб ҳам билмангиз асло,
Сал кейинроқ тўхталаман бу ҳақда лекин.

Б и р и н ч и аъзо

Модомики, ер юзида янги ташкилот —
Янги қавм барпо бўлмиш, қутламоқ керак.
Бирлик яхши, чанг чиқармас дерлар ёлғиз от,
Ташкилотни ҳар жиҳатдан бутламоқ керак.
Шу маънода пайдо бўлди уч-тўртта савол,
Ўшаларни ҳал қилайлик, муҳтарам раҳбар.
Биринчидан, низом керак етук, баркамол,
Иккинчидан, бизнинг юмуш анча серхатар.
Қандоқ қилиб ранжитамиз? Услуб қанақа?
Борми бизда ҳайфсан ёки рағбатлантириш?
Дабдурустдан бирор мажлис ёки маърака
Бизни бадном қилиб қўйса, бу ҳам оғир иш.

Р а и с

Энг аввало, аъзо бўлиш шартлари мавжуд,
Бунинг учун қасамнома — ариза даркор,
Турли сийқа туйғуларни этгайсиз унут,
Номуссизлик бизга — номус, орсизликдир ор,
Ота-она, дўсту ёрон деган гаплар ҳам
Манфаатга ярамаса пуч гап, албатта.
Сафимизни кенгайтириш керак мунтазам,
Бу ўринда гўр ёшларнинг роли кўп катта.

Сурбет бўлинг, сурбет бўлинг. Бизнинг шиор — шу.
Ўз-ўзидан кела берар қолган унсурлар.
Тухмат, иғво, чақув, ҳасад — булар бор гап-ку,
Эл ичида вақт-бемаҳал қўзғанг ур-сурлар.
Қўнгли бўшлиқ қилган аъзо, демак, лапашанг,
Эрта тонгдан ният билан уйдан чиқингиз.
Фақатгина ранжитмоқлик руҳида яшанг,
Дуч келганни лойга чапланг, чоҳга тиқингиз.
Сизни бадном қиладиган мард йўқ бу замон,
Мажлисларни бўлиб ташланг ошкора, дадил.
Аксар одам ўз тинчини ўйлар бегумон,
Ўшаларни энг аввало чўчитмоқ мақбул.

И к к и н ч и аъзо

Гоят теран фикрларни айтдингиз аммо,
Менда жиндек саросима уйғонди, тақсир.
Ёш болани ранжитмоқчи бўлсак мабодо,
Не қилайлик? Урай десанг, у гўдак, ахир.

Р а и с

Ташвишланманг, ўйлаганмиз бу муаммони,
Ёш болалар масаласи анча жўн, осон.
Қўча-қўйда бир жужуқни учратган они,
Бошгинасин силаб қўйинг, бўлинг меҳрибон.
Отасининг кимлигини сўранг, албатта,
Ширинликда новвот билан асалдан қайтинг.
Гап сўнгида бақрайингу, болага шартта:
Сенинг отанг тамом бошқа одам, деб айтинг.
Ана энди томошанинг зўри чиқади,
Уйга боргач, эшитганин айтади бола.
Ҳар қандайин эркакни ҳам шубҳа йиқади,
Қолган гаплар, кўрибсизки, судга ҳавола.

И к к и н ч и а ъ з о

Тамомила қойилман мен. Зўрсиз бағоят.
Лекин ҳаёт уммонининг сарҳади борми.
Дуч келади бизларга ҳам шундоқ вазият,
Дейлик, бориб кўриш керак бирор беморни.
Уни қандоқ ранжитайлик?

Р а и с

Бўлди, тушундим,
Бу соҳада бордир менинг камтар тажрибам.
Мен ҳам ҳаёт гулшанида кўкардим, ундим,
Демак, турмуш синовидан ўтган ҳар режам.
Вақти келди, ҳадисимни берайин айтиб,
Бир кимсани жиним суймас эди мутлақо.
Пайт пойладим, юрагига ниш урайин деб
Ва ахийри ниятимга етказди Худо.
Не бўлди-ю, оғриб қолди ўша муттаҳам,
Ким билади, гриппиди, ким билсин, тумов,
Менга эса керак эди худди шундай дам,
Унинг ҳолин сўраш учун бордим мен дарров.

Б и р и н ч и а ъ з о

Хўш-хўш, кейин нима бўлди?

Р а и с

Бозордан шу кун
Олма, анор ва ҳоказо харид айладим.
Унутмангки, бемор зоти ҳамиша мўмин,
Яхши гапнинг гадоси у қадимдан-қадим.
Шу тариқа ноёб фикр келди калламга,
Энг аввало ахволидан бўлдим бохабар.
Кўнгил сўраб кўзёш қилдим, тўлдим аламга
Ва шу асно жиддий туриб дедим: — Алҳазар!
Бу дунёда шунақанги дардлар бор, ҳайҳот,
Ушалардан асрасин, ҳа, рақдан асрасин.

Билинг, шубҳа аскарлари суриб келса от,
Бостиради ҳар қандайин ишонч наърасин.
Икки-уч бор такрорладим ўлим сўзини,
Кўз ўнгимда ранги унинг ўчди батамом.
Таҳликада ўнглаёлмай қолди ўзини,
У шубҳага қул бўлганди энди, вассалом.

И к к и н ч и а ъ з о

У ўлдими?

Р а и с

Тирик мурда, ўлгандан баттар,
Болаларин йиғиб олиб, дод-вой этибди,
Менда бир дард бўлса керак, дея баччағар
Элдан бурун пенсияга чиқиб кетибди.
Ўғитим шул: ҳар соҳада зехн, қунт керак,
Доно бўлинг деганлар-ку, ўрганиб оз-оз.
Жангларда ҳам ғалабага ҳийладир тиргак,
Эслаб кўринг, хор бўлганми ҳеч вақт найрангбоз.
Чекишдан ол, сўзлайвермай битта мен ўзим,
Бошим эмас, ғовлаб кетди сочим ҳам балки.

(Биринчи аъзога)

Тарофингни бериб тургин, оғайни, бир зум.

Б и р и н ч и а ъ з о

Тароқ менда нима қилсин, ахир мен кал-ку.

Р а и с

Қойилмисан? Бу ҳам менинг битта усулим,
Атай тегмоқ бўлдим сенинг қитиқ патингта.
Майли сенга ибрат бўлсин менинг бу йўлим,
Лекин гап шу, ишон доим ўз қудратингта.
Камбағални кўриб қолсанг бойликдан сўз оч,
Кўзи ожиз кимсаларга қуёшдан гапир.

Биз тантана қилажакмиз. Ёзгаймиз қулоч.
Бошқаларни камситиш ҳам ахир зўр тадбир.

Хонага Савдойи олим кириб келади.

Савдойи олим

Қайда менинг капалагим, топингиз қани?
Уни қувлаб келмоқдаман Тўйтепа ёқдан.
Ҳеч бир кимса учратмаган бундоқ нусхани,
Қанотлари йилт-йилт этар йироқ-йироқдан.
У шу қадар ақллики, қўним топса гар
Илмий иш ҳам ёза олур ўзи ҳақида.
Хонангизга учиб кирди ноёб дарбадар,
Менга маълум сизнинг қилмиш, сизнинг ақида
Ош тагига бостиргайсиз капалагимни,
Ана, ана, пешонангга қўнди у бориб.

Раис

Аҳли дониш эсдан оғса билмас раҳмини,
Не қилардик келса у гар чўқмор кўтариб!

(Савдойи олимга)

Мулла ака, менга бир зум тутингиз қулоқ,
Куни кеча Москвадан вакиллар келди.
Бизнинг илмий дунёмизни ўрганиб узоқ,
Капалакнинг дарагин ҳам эшитди, билди.
Капалакнинг бахтин ўйлаб, илмий ғамин еб,
Кўргазмага ҳурмат билан ола кетдилар.
Изимиздан етиб келсин ўша олим деб,
Тайёрага махсус билет харид этдилар.

(Бир парча қоғоз узатиб)

Мана билет. Уча беринг Московга томон,
Кўргазмада сизни хушнуд «кутиб» оларлар.
Аниқ фаннинг ривожини истайди замон,
Ҳеч шубҳасиз улар сизга қойил қоларлар.

Савдойи олим

Капалагим эркакмиди, аёлми билмам,
Қайбири у, учиб кетмиш Московдай ерга.
Темурбекнинг дошқозони сингари у ҳам
Эрмитажнинг мулки бўлиб қолмаса гўрга.
Кетдим! Раҳмат!

Чиқиб кетади.

Р а и с

У аслида зукко зот эди,
Унинг бошин касбдошлари едилар бешак.
У савдойи бўлиб қолмиш, ажабки, энди
Олимларнинг усулин ҳам ўрганмоқ керак.

Иккинчи аъзо

Истеъдодни улашганда Қодир Худойим
Сизга сира иккиланмай ёмбисин берган.
Бахтимизга омон бўлинг, бор бўлинг доим,
Олам ичра учрамайди сиздай зўр мерган.
Ҳар сўзингиз нишонига теккай бехато,
Зарур бўлса, гулхан қилиб ёқурсиз қорни.
Дилда шундай таассурот айладим пайдо,
Тан олсангиз керак фақат Парвардигорни?

Р а и с

Билиб қўйинг, мен даҳрийман, Худосизман, ҳа,
У бор бўлса, ёқасидан олардим шаксиз.
Берган менга у на бойлик ва на мартаба,
Хулосам шул: биз кабилар унга кераксиз.
Устоз бўлгай бизга фақат моддий шу турмуш,
Осон гапми, на сонда, на санокда бормиз.
Бизга насиб айламади дурустроқ юмуш,
Омад бизни четлаб ўтди, ташландиқ, хормиз.
Ҳайъатларга сайланмаймиз, эҳтиромлар йўқ,
Шону шуҳрат, донғу амал бегона бўлган.

Тирноғимиз учигача ҳасратга тўлиқ,
Бизга тунлар уйқусизлик ҳамхона бўлган.
Мана, журнал чиқарамиз «Хашарот» деган,
Ходимларнинг ярми пўстак, ярми тирранча.
Кўча-кўйда парранданинг нишхўртин еган
Хашаротдан ўзимизнинг фарқимиз қанча?
Муҳаррир-чи, ўз нафини билмаган нодон,
Бири икки бўлмаган чол, айниган мия.
Икки марта халқ душмани бўлса-да, ҳамон
Қичқиради, коммунизм қурамиз дея.

Б и р и н ч и а ʼ з о

Камситмайлик коллективни бунчалар ахир,
Биз ҳам давлат идораси, муҳримиз бор.

Р а и с

Бас!

Нон ушоққа кўзин тиккан, манглайи тақир
Қафасдаги қуш нимаю сен нима, галварс.

Б и р и н ч и а ʼ з о

Ўртоқ раис, бундай деманг, қилманг ҳақорат,
Гапингизни қайтиб олинг, талаб қиламан.
Иккинчидан, қушманми мен ёки хашарот,
Сиздан кўра менга маълум, ўзим биламан.

Р а и с

Ана энди ўхшаяпсан сурбетга сал-пал,
Иншоолло, келажагинг порлоқ бўлғувси.
Жангарилик зина бўлса, сурбетлик хайкал,
Зиналардан жадал ўтсанг — бахтинг кулғувси,
Агар қаттиқ теккан бўлсам, сўрайман узр,
Лекин дўстим, қиз боладай чека берма оҳ.
Биз — «Ранжком»миз, ранжитмоқлик услубимиздир,
Бизнинг соҳа шунақа, деб қилдим-ку огоҳ.

Энди ўзак режамизни берай мен сўйлаб,
Бу — гоаявий, ижтимоий йўриқ батамом.
Ҳар бирингиз биласизки, мамлакат бўйлаб,
Ошкоралик, қайта қуриш этмоқда давом.
Жуда муҳим жараён бу, мен сизга айтсам,
Янгиланиб бораётир буткул жамият.
Жафо чеккан ўз йўлига, бизнинг учун ҳам
Етмиш йилда бир бор келди бундай вазият.
Фойдаланиб қолмоқ керак, фурсатни билиб
Ошга қўлни чўзмоқ керак беор ва хира.
Ўзингизни кўрсатингиз фидойи қилиб,
Оғзингизга нима келса — қайтарманг сира.
Гапингизда маза-матра қолмаган чоғи
Халқ номидан сўзлайман, деб ҳайқиринг паққос.
Халқ шундай бир денгиздирки, йўқдир қирғоғи,
Бу денгизга шўнғиш керак, мисли қув ғаввос.

И к к и н ч и а ў з о

Ахир, биз ҳам халқ эмасми?

Р а и с

Ҳа, баракалла,
Топағонсан, файласуфдан йўқдир кам еринг.
Манфаат деб мағзавага ташлангиз калла,
Қўй терисин ёпинингу сурувга кириг.
«Мен» ўрнига «Биз» деб сўзланг ҳар қайда, мудом,
«Биз»лигингиз бирор кимса кўрмас текшириб.
Мўлтонининг қўрчоғидай қилингиз муқом,
Керак бўлса арғумоқдек туринг пишқириб.
Сизни бирор маросимга чорлаш шарт эмас,
Ҳайъатларга чиқиб олинг, эгаллангиз жой.
Билинтирмай низо қўзганг ҳар қайда, хуллас,
Биз қатнашган маъраканинг ахволига вой.

Иккинчи аъзо

Битта мисол келтирайин, берингиз рухсат,
Бунга ўзим гувоҳ бўлдим.

Раис

Марҳамат, қани.

Иккинчи аъзо

Агар чиндан юрагингда бўлса шижоат,
Довдиратиш мумкин экан ҳамма-ҳаммани.
Қайси куни маҳаллада ўтказдик тадбир,
Атеистик масалани ўртага қўйдик.
Тафтиш қилдик одамларнинг исмин бирма-бир,
Аммо-лекин баъзиларин бепичоқ сўйдик.
Кўчамизда бир лектор бор, Худойқул оти,
Ёзғувчи деб тегар эди гашимга нуқул.
Сен — диндор деб эълон қилдим ўша заҳоти,
Чунки дедим, сенинг исминг айнан Худойқул.
Кайфи учган кўкноридай бақрайди аввал,
Не деярин билмай қолди буткул довдираб.
Исмин қўйган аждодларин сўқди галма-гал,
Сўнг ялина бошлади у менга жовдираб.
Деди:- Кўнглим тўлмас эди асли исмимдан,
Ўз вақтида танқид қилдинг, дардингни олай.
Ихтиёрий воз кечаман “Худой” қисмимдан,
Майли исмим ярим бўлсин, “Қул” бўлиб қолай.
Пойлагандай иккинчи бор нотиқ сўз олиб,
Деди:— Бизнинг давримизда қул йўқ мутлақо,
Қулу қулдор синфлари кетган йўқолиб,
Худойқулнинг қул қисми ҳам сиёсий хато.
Шундай қилиб, бир фуқаро куппа-кундузи
Ўз исмидан ихтиёрий қолди айрилиб.
Ҳа, қопқонга келиб тушар галварслар ўзи,
Қўрққанидан соясига боқмас қайрилиб.

Истеъдодинг бор экану айтмайсан, хумпар,
 Ўринбосар бўлсанг дуруст менга аслида.
 Излаб топинг, қайда изғир тухматчи, учар,
 Аниқлангиз, ким юрибди кимнинг қасдида.
 Айни шулар аъзо бўлур “Ранжком”га лойиқ,
 Сиз уларга вазифалар ваъда қилингиз.
 То ҳуқуқин танигунча муте халойиқ,
 Курсиларни эгаллаймиз, шуни билингиз.
 Донғи чиққан шахсларни битта-битталаб
 Бадном қилиш осон эмас, мураккаб иш бу.
 Бир замонлар «нобоп»ларни қўйганлар қамаб,
 Бизнинг эса йўруғимиз, йўлимиз ушбу:
 Энг аввало куракда йўқ миш-мишлар тўқинг,
 Порахўр денг, хотинбоз денг ҳар қандай зотни.
 Уша заҳот тегмаса ҳам нишонга ўқинг,
 Заҳарлайсан ҳеч бўлмаса битта ҳаётни.
 Бегуноҳнинг тухмат гапга чидаши мушкул,
 Асаблари қақшай-қақшай бўлади одош.
 Уйқусизлик уни ҳолдан тойдирар буткул,
 Қарабсизки, бизга энди инфаркт кўмакдош.

Б и р и н ч и аъ з о

Тақсир, мен ҳам баён қилай бир воқеани,
 Жадаллашиб бораётир ҳамма соҳа ҳам.
 Демокчиман, бизни ортиқ қийнамай, яъни
 Биратула ўлаберар баъзи бир одам.
 Биласизки, мен овчиман, овга ишқибоз,
 Ҳатто улар союзининг аъзосидирман.
 Айиқ, бўри, тулки, каклик, ўрдак ёки ғоз, —
 Барчасининг кушандаси — қазосидирман.
 Урадирман осмондаги турнанинг кўзин,
 Унутмайман аммо-лекин меъёр, инсофни.

Маърузангни бўламан мен, берсанг гар изн,
Ўртоқ овчи, йиғиштиргин сафсата, лофни.
Айт-чи, нима демоқчисан?

Б и р и н ч и а ъ з о

Дарвоқе, узр,
Эҳтиросга сал берилиб, ўтлаб кетибман.
Унутмангиз, овчилик — бахт, овчилик — ҳузур,
Ов изидан юриб, қанча довон ўтибман.
Орамизда зўр бир овчи бор эди, хуллас,
Эгарланган отдай эди доим омади.
Тузоғига тушар эди учиб юрган хас,
Бу атрофда қулатмаган ови қолмади.
Ҳасад билан қарар эдик унга муттасил,
Сафарларда қўяр эдик доим яккалаб.
У бор жойда ичимиздан кетар эдик зил,
Юрар эдик мозорига пинҳон гишт қалаб.
«Табиатни асранг», деган шиор остида
Бир анжуман уюштирдик бизлар ҳам атай.
Ҳалигини оёқ ости қилмоқ қасдида,
Тўпланишдик, ҳар биримиз ташланмоққа шай.
Мамлакатда қайбир ҳайвон қирилиб кетган -
Ҳаммасини шу овчининг айбига йўйдик.
Эрамиздан минг йил бурун уруғи битган
Балиқларнинг хунини ҳам бўйнига қўйдик.
Ёниб кетган тўқай борми, қуриган қўлми —
Ҳаммасини бирга қўшиб, шопира бердик.
Барчасига сен айбдор, деб шоп қилиб қўлни,
Атрофини ўраб олиб, гапира бердик.
Ўлтирарди у бошини эгганча, гаранг,
Танқид уни гирдобига чунон олибди.
Жавоб бер деб туртиб кўрсак, миқ этмас, қаранг,
У ўтирган жойидаёқ ўлиб қолибди.

О, юрибмиз биз ҳам ҳали «Ранжком»ни тузиб,
 Бизнинг ишлар ҳали қуруқ офизда экан.
 Сизлар барча ташкилотдан кетибсиз — ўзиб,
 Асли «Ранжком» сизнинг ўша Союзда экан.
 Хаёлпараст файласуфлар асрлар бўйи
 Одамзодни улуғлашиб келарлар бекор.
 Ҳайвон билан баробардир Инсон феъл-хўйи,
 Балки ундан бешбаттарроқ ёвуз ва маккор.
 Бир-бирига дўст бўлолмас ахли оломон,
 Уни йўлга солар фақат қилич ё фириб.
 Қани, айтинг, саодатли бўлдимиз Инсон
 Насихатгўй шоирларнинг гапига кириб?
 Одамзодга ортиқ аъзо тирноқ, кўричак,
 Ҳайвонотдан қолиб кетган азалий мерос,
 Инсонларнинг руҳида ҳам бешубҳа, бешак,
 Кўп ҳайвоний ҳирслар яшар, пинҳоний холос.
 Одамларни бошқаради ёлғиз сўз: Ўзим!
 Ўзим! — дея бир-бирларин кўзин уярлар.
 У тараф ҳам, бу тараф ҳам топганда тўзим,
 Гўрларига қаққайтириб ҳайкал кўярлар.
 Ҳайкалларга сизгинади тириклар яккаш,
 Каромати нима унинг — йўқ зарра дарди.
 Бир жиҳатдан қулай экан ҳайкалдек яшаш,
 Тилга кирса — нодонлиги аён бўларди.
 Шу сабабдан, очиқ-ойдин бир гапни айтай,
 Фидойилик деган нарсa ҳавойи бир гап.
 Ўзинг учун ҳар юмушга бўла олгин шай,
 Сени алдаб кетишмасдан улгургин алдаб.

**Хонага дафъатан роз кўтарган чол кириб
 келади.**

Ғоз кўтарган чол

Мен омадсиз ихтирочи пенсионерман,
Ха, дарвоқе, барчангизга саломлар бўлсин.
Энг охири «Хашарот»га ҳасратим дерман:
Мадад беринг, шу ғознинг ҳам толеи кулсин.

Раис

Жафо чеккан қай бирингиз? Сизми ёки ғоз?
Мақсадингиз баён этинг, қотирманг бошни.

(ўзича)

Мен ҳайронман, журналимиз пачавами, соз,
Қизиқтирар нукул довдир, тентак, авбошни.

Биринчи аъзо

Аммо-лекин ғози роса семирган экан...

Иккинчи аъзо

Сен ҳам бўрсик бўлар эдинг, кўтариб юрса.

Биринчи аъзо

Не бўлса ҳам шундайларга бермоқ керак тан.

Иккинчи аъзо

Қандин урсин, ким уддалаб даврини сурса.

Ғоз кўтарган чол

Етмиш йилки курашамиз биз пахта учун,
Айни вақтда ҳеч чекинмас вильт деган бало.
Бу ваҳший қурт тешиб ташлар кўракни бутун,
Адабини беролмади биронта даҳо.
Ўша қуртнинг кушандасин топдим, азизлар,
Жаҳоншумул янгиликни қадрлаш даркор.

Раис

Янгиликни бир оз уқмай турибмиз бизлар,
Вильт қуртига ғознинг қандай алоқаси бор?

Ғоз кўтарган чол
Биласизми, эгатларни ҳисоблаб чиқиб,
Ҳар бирининг орасига қўйиш керак ғоз.
Улар зумда қуритгайдир вильтларни чўқиб,
Пахта эса мўл бўлади! Ишлар нечоғ соз!

Р а и с

Ғозингизни қолдиргайсиз қабулхонада,
Ўргангаймиз тумшуғидан ўтигача то.

Ғоз кўтарган чол (мамнун)

О, Сиздайлар бор эканки, бу замонда
Биз кабилар кўча-куйда хор бўлмас асло.

(Чиқиб кетади.)

Р а и с

Қариса ҳам қуйилмаган эси паст лўли,
Ихтиросин чойхонада синаб кўргаймиз.
Оҳ, ғозга ҳам бориб етди «Ранжком»нинг қўли,
Келинг, гапни соҳамизга яна бургаймиз.

Иккинчи аъзо

Мен фалсафий фикрларга йўқроқман, аммо
Турли-туман қитмирликни ўйлаб топаман.
Афандидек, йўқ нарсани кўрсатиб гоҳо,
Оломонни эргаштириб, олға чопаман.
Дейлик, бирор анжуманни бузмоқлик лозим
Ва айни пайт хуфя бўлиб қолмоқлик керак.
Боз устига қараб турса аҳли лавозим,
Бундай пайтда лозим бўлар пинҳоний қарсак.

Биринчи аъзо

Ҳеч пинҳоний бўлармикин қарсак ҳам, жўра,
Бўрттириш ҳам эви билан, сўзлагин билиб.

И к к и н ч и а ъ з о

Оёқда тик турган бўлсанг, ҳайиқмай сира
Қарсакни ур, қўлларингни орқага қилиб.

Б и р и н ч и а ъ з о

Гар ўтирган бўлсанг-чи, хўш?

И к к и н ч и а ъ з о

Энгашиб шартта,
Тиззаларинг орасида чалабер чапак.
Ё ерни теп. Унутмаки, ўша фурсатда
Мажлис аҳли сени қўлаб юборар бешак.
Нотиқ Худо бўлса ҳамки, энди бефойда,
Мулзам бўлиб ташлаб кетар машъум минбарни.
Айбдорни ким топа олур? Бузғунчи қайда?
Билиб қўйсақ зарар қилмас шундоқ ҳунарни.

Р а и с

Сен ҳам бало чиқиб қолдинг.

И к к и н ч и а ъ з о

Ёшлигимданоқ
Шу соҳага меҳр билан қучоқ очганман.
Қўчамизга бирор мошин келиб қолган чоғ,
Мен, албатта, филдирагин тешиб қочганман.

Р а и с

Гарчи бир оз майдалиқдир филдирак тешиш,
Лекин бу ҳам асқотади «Ранжком»имизга.
Бизда куфр саналмагай ҳар қандайин иш,
Лойиқ бўлсақ басдир доим ўз номимизга.
Ҳаёт асли кураш деган машҳур нақлни
Биз ҳам турмуш тарзимизга этайлик татбиқ.
Бунинг учун ишга солиш керак ақлни,

Энг аввало, мақсад йўлин қилайлик тадқиқ.
Музейларда кўргандирсиз — совут-қалқонли
Говак гавда — сарбозларнинг либослари бор.
Уни кийса бирдек бўлар жонсизу жонли,
Фарқлаб бўлмас, териб қўйсанг мингтасин қатор.
Ҳа, уларнинг оддийгина ҳаракати ҳам
Уша темир кийимларга мосланган, қатъий.
Ана шунга ўхшаш эрур амалдор одам,
Энг зўрини бюрократ дерлар ашаддий.
Айни чоғда бюрократни филоф ичидан
Шиллиққуртдек олмоқдалар бир-бир суғуриб.
Биз илондек фойдаланиб ҳийла кучидан
Филофларга кириб олсак бўлди улгуриб.
Қолган ишлар ўз-ўзидан этади давом,
Ҳукмимизда катта-кичик, ёшу қари — бир.
Темир совут қаршисида миқ этмас авом,
Ичида ким иш юритар — унга бари бир.

Б и р и н ч и а ъ з о

Не қилайлик етмоқ учун бундай муродга?
Жаҳоншумул вазифани қўйдингиз, рости.

И к к и н ч и а ъ з о

Иккиланмай тик боқайлик, дейман ҳаётга,
Чўққи йўқдир, то етмаса «Ранжком»нинг дасти.

Р а и с

Афсус, энди юмалоқ хат йўқотди кучин,
Энди фақат таваккал, деб насиба теринг.
Одамларнинг орасини бузмоқлик учун
Энди ошкор бир-бирига ёмонлай беринг.
Сурбет бўлинг, такрорлайман яна бир карра,
Халойиқнинг юрагини беомон тигланг.

Азаларда қаҳ-қаҳ уринг тап тортмай зарра,
Туйларда-чи, дабдурустдан ўкириб йиғланг.
Сайловларда бўлинг доим ҳозир у нозир,
Бу ўринда таянингиз нафсдек балога.
Бир килодан гушт тарқатса одамлар ҳозир
Шайтонни ҳам сайлаб қўяр арши аълога.

Б и р и н ч и а ъ з о

Масаланинг бир жиҳатин уйлайман ҳануз,
Кечалари уйқум қочиб кетади гоҳо.
Бизни таъқиб этмайдими ахир минглаб кўз,
Не қиламиз, қўлга тушиб қолсак мабодо?

Р а и с

Ҳа, атрофда кенг, каттакон жамият ҳам бор,
Аён гапки, унинг йўлин бўлмайдиган тўсиб.
Шунинг учун дейман-да мен, иш тутинг хушёр,
Шунинг учун дейман-да мен, ниш уринг пусиб.
Барча гапни ошкоралик бўйнига юкланг,
Биз даврнинг аскаримиз, деб айтинг паққос.
Ҳолингизни бирор кимса қилар бўлса танг,
Қайта қуриш душмани, деб солинг айҳаннос,
Езилмаган қонунлар бор, бўлингиз огоҳ,
Бирор жойда тилингиздан қолманг тутилиб.
Эсланг ахир, жиноятчи жазолардан гоҳ
Бизга бошлиқ буюрган, деб кетган қутулиб.
Истеъдодли устомонлар юртда ҳали кўп,
Озми ахир бу дунёда жоҳил, мунофиқ,
Гарчи улар кўчаларда юрмаслар тўп-тўп,
Ҳар биттасин феъли лекин бизга мувофиқ.
Қуни кеча газетада чиқди бир хабар,
Унда баён қилинибди фожиавий ҳол.
Мазмунини айтиб берсам сизга мухтасар,
Унинг ибрат жиҳатини илғайсиз дарҳол.

И к к а л а а ъ з о
Эшитайлик! Эшитайлик!

Р а и с

Қайбир қишлоқда
Ака-сингил етимчалар яшаган экан.
Ота-она меҳрин билмай, хилват, овлоқда
Ўзларича ошларини ошаган экан.
Вақти етиб, уйланибди ака бир қизга,
Келин бўлмиш сатанг чиқмиш ва ғоят бахил.
Мол-дунёдан ўзгани ҳеч илмаскан кўзга,
Оилага сифмай қолмиш энди у сингил.
Бу дунёда сира роҳат кўрмаган ака
Думбоққина келинчакка қолмиш боғланиб.
Сингил эса яшар экан мунгли ва якка,
Золим келин зуғумидан кўнгли доғланиб.
Хонадонда битта игна йўқолса ҳам гар,
Келин уни шум сингилдан кўра бошлабди.
Эртаю кеч етимчани келиндан баттар
Ўз туғишган акаси ҳам ура бошлабди.
Хўрликларга чидай олмай, етим қиз охир
Ўз-ўзига ўт қўйибди, тамом, вассалом.
Энди кўзёш тўкар эмиш акаси моҳир,
Жамиятни айблар эмиш қизталоқ ғирром.
Аллақачон ижроқўмнинг битта котиби
Вазифадан олинибди шу масалада.
Ҳа, у йигит ҳеч шубҳасиз талант соҳиби,
Сувдан қуруқ чиқиб кетмиш нозик паллада.
У ҳақиқий сурбет экан, холи виждондан,
Рост-да, кимга фойдаси бор нозу фироқнинг.
Ҳеч биримиз тушмаганмиз ахир осмондан,
У йигит ҳам мевасидир мана шу боғнинг.
Ана энди мафкуравий ишларни сўкиб,

Йўқ эшикка бош уради довдир матбуот.
Қотиллар-чи, юрар сохта кўз ёши тўкиб,
Ҳам сингилдан, ҳам жазодан бир йўла озод.
Бу тузумнинг ярим умри лоф билан ўтган,
Фуқаро ҳам усулига кўникмиш ғоят.
Аксар ҳолда йўқ нарсани бор қилиб битган
Ровийлари ҳанузгача тўқир ривоят.
Оч қоринга кекиради ҳозиргача то,
Шиор ясар, иштонлиги — чит бисотидан.
Ёлғон гапга у чиндан ҳам ўрганмиш, ҳатто,
Уриб қолар оби-ҳаво маълумотидан.
Ҳали-бери давр биздан узолмагай қўл,
Бизлар унга ўқтин-ўқтин керак бўлармиз.
Такрор айтай, эл ўзига топгунича йўл,
Истаганча айш сурармиз, ўйнаб-кулармиз.
Аммо, дўстлар, эҳтиётлик ҳеч сўзсиз даркор,
Худо уйи — масжиднинг ҳам бор асос-синчи.
Дўхтирлардан таниш топиб, зинҳор-базинҳор
Справка топиб қўйинг, у — кўнгил тинчи.

Б и р и н ч и а ъ з о

Қанақанги справка?

Р а и с

У — мушкулкушод.

Ҳар қандайин балони ҳам эта олур даф.
Эсипаст деб ёзиб берса, ҳаммаёқ обод,
Жиннилардан пора олган дўхтирга ҳам наф.
Қарабсизки, ҳар қандайин кучли қонун ҳам
Оддий қогоз қаршисида йўқотар заҳрин.
Тентакларни қамашмайди.

И к к и н ч и а ъ з о

Зўрсиз чинакам.

Р а и с

Шу тариқа сундирамиз ганимлар қаҳрин
Ўша қоғоз қўлда бўлса, калтак кўтариб,
Кўчаларга чиқа беринг, ҳайиқмай асло.
Ажойиб ҳол: жиннилар шоҳ, соғлар-чи гариб,
Бунақасин кўҳна тарих кам кўрган аммо.
Иўлимиз шу. Гап биттами?..

И к к и н ч и а ъ з о

«Ранжком» ҳам битта!

Р а и с

Баҳамжиҳат энди ишга киришмоқ керак.
Муҳаррир чол эрта ишга келганда, шартта
Ташлангаймиз, гоя аниқ — эришмоқ керак.
Қани, яна чекишдан ол. Тугади йигин,
Ўйлайманки, галабадан энди кўнгил тўқ.

И к к и н ч и а ъ з о

Азиз дўстлар, бир муддатга сабр этинг тагин,
«Ранжком» учун гимн ёзганман, «Ассалом»и йўқ.

(ўқийди)

Биз «Ранжком»миз, «Ранжком»миз.

Келажаги ганжкоммиз.

Кўринганни тишлаймиз,

Ишимиз шу — ишлаймиз.

Майли кекса, майли ёш,

Беролмас бизга бардош.

Чимчилаймиз билдирмай,

Бурдалаймиз ўлдирмай.

Кўпайса гар даҳмаза,

Бизларга бўлар маза.

Бор бўлсинлар ёввошлар,

Галварслар, қовоқбошлар...

Хонага фаррош аёл кириб келади.

Ф а р р о ш а ё л

Нима бало, мучалингиз тутунми ўзи,
Идора ҳам сархонага айланибди заб.
Шунча бўлса эркакларнинг агар гап-сўзи
Аёлларнинг гурунгига йўқ экан тараф.
Алламаҳал бўлиб қолди, уй-уйга қайтинг,
Йиғиштириб олай мен ҳам у ёқ-бу ёқни.
Маҳтал турган келинларга саломлар айтинг,
Шиқиллатиб қолинг, хуллас, энди туёқни.

Б и р и н ч и а ъ з о

(раисга)

Ишимизни шу опадан бошласак-чи, хўш,
Иродани пешлайдиган, ўлгудай шаддод.

Р а и с

Майлику-я, оқибати бўлмасми нохуш,
Чап қовоғим учаётир негадир бот-бот.

Б и р и н ч и а ъ з о

Агар раис чўчиб турса, биз киммиз?

Р а и с

Рухсат!

Б и р и н ч и а ъ з о

(фаррош аёлга)

Ҳой опажон, сабр қилинг, Сизга бир гап бор.

Ф а р р о ш а ё л

Нима экан. Эшитайин.

Б и р и н ч и а ъ з о

Бизлар шу фурсат
Устингиздан ёзмоқликка айладик қарор.

Ф а р р о ш а ё л

Ёз, ёзавер. Московга ёз, Нью-Йоркка ёз,
Маккага ёз, Марсга ёз, ҳаммани чақир,

Р а и с

Кўп қизишманг, эҳтиросни жиловланг бир оз,
Машғулоти эндигина бошладик, ахир.

Ф а р р о ш а ё л

Хуш, нима деб ёзмоқчисан?

Р а и с

Замон ўзгарди,
Сизда эса ташаббус йўқ, ҳа, ҳа, ташаббус.
Сизни зарра қизиқтирмас давримиз дарди,
Юришингиз ўша-ўша, ўша-ўша тус.

Ф а р р о ш а ё л

Гапинг тўғри, ташаббус йўқ мендайларда ҳам,
Бўлса агар ғайратимиз кўпирар эди.
Учраган чоғ ифвогару беюз, муттаҳам,
Ундайларни фаррошлар ҳам супурар эди.
Ташаббус, деб ўққа учди қанчалар аскар,
Ташаббус, деб авлиёга айланди инсон.
Эслайсанми, ташаббус деб, қаҳратон сахар
Йўқ пахтани «териб» юрди неча минглаб жон.
Давр деган шўринг қурғур бир ибора бор,
Сақич каби кўчиб юрар офизма-офиз.
Аслида у алақандай ташландиқ мазор,
Валий билан бир қаторда ётар ялмоғиз.
Ташаббусдан бир иш чиқса, шу заҳотиёқ
Маъниси йўқ журналингиз йўқотар эдим.
Ўйлаб боқсам, ўзингиз ҳам ҳашарот сиёқ,
Ана энди ёза беринг, шу гапни дедим.

Биринчи аъзо
(ўзича)

Туппа-тузук фаррош десам, аломат-ку бу,
Бунақасин кўрмаганман сира, ё фалак.

Иккинчи аъзо
(ўзича)

Гапларини тушунмадим, бироқ фикрим шу:
У ўзининг идорасин ёпмаса керак.

Р а и с

Отинойи бўлганмисиз, билмайин қолдим,
Бу қадарли маҳмадона, бу қадарли сур.
Майли, дейлик «ташаббус»ни мен қайтиб олдим,
Аммо, айтай, сиз — миллатчи, миллатчи манфур.
Бор-йўғи бир фаррошсизу димоғ осмонда,
Шу феъл билан кимга ёқиб, кимни суюбсиз?
Гувоҳларим ўлтирибди икки томонда,
Сиз ўрисга қасдма-қасддан иштон кийибсиз.

Ф а р р о ш а ё л

Ана энди аён бўлди асл башаранг,
Сиз — дайдилар, тўғри келган касни, қопасиз
Сиёсатни қалқон қилмай кўзимга қаранг,
Балиқ йўғу балиқчини қайдан топасиз?
Нозик гапга тортаяпсиз сиз мени атай,
Уюрни ким ҳайдаб юрса моли қўшадир.
Билганимни супургидек жам қилиб айтай:
Кимнинг дасти дароз бўлса миллат ўшадир.
Карвон ҳозир йўл бошлаган бошқа томонга,
Теран боқсанг, бир ҳолатни кўрасан зинҳор:
Инсон фақат бўлингайдир яхши, ёмонга,
Ўғри деган, Тўғри деган икки миллат бор.
Мен миллатчи бўлибманми? Эл-юртдан сўра,
Сендан бўлак ҳеч кимда йўқ бунақа хаёл.

Бировларнинг гийбатини қилгандан кўра
Ўз элингнинг ҳурматини аввал эплаб ол.

Р а и с

Эпламасдан нима қилдик?

Ф а р р о ш а ё л

Иштон-чи, иштон?

Иштонимга нега бирдан ёпишдинг, нокас?

Сенга иштон керак бўлса, ечаман шу он.

Р а и с

Ҳой, опажон, ечманг, ечманг.

И к к а л а а ъ з о

Ечманг, ечманг, бас.

Р а и с

Чап қовоғим учмабди-да бекорга, аттанг.

(биринчи аъзога)

Шу балога сен рўпара қилдинг, энагар.

Б и р и н ч и а ъ з о

Бунга ҳеч ким бас келолмас, аҳволимиз танг.

И к к и н ч и а ъ з о

Бу кетишда журнални ҳам у ёпиб ташлар.

Ф а р р о ш а ё л

Инсофингиз сал бўлсаям бор экан, шукр,

Аллақайси жойингизда номус уйғонди.

Қошингизда хор бўлдим мен, бўлдим сур, манфур,

Бир фаррошни масхаралаб нафсингиз қонди.

Сизлар безбет кимсаларсиз, манфаат учун

Зарур бўлса Регистонни бориб йиқасиз.

Тор келганда тегирмондан чиқай деб бутун

Отангизни тириклайин гўрга тикасиз.

Ҳар нарсадан нонкўрликнинг гуноҳи оғир,
Ея туриб маърайсиз-а, нима етмайди?
Кўникамиз, кифтларимиз бўлса ҳам яғир,
Дилозорлик яраси-чи, сира битмайди.

Р а и с

Биз шунақа ташкилотмиз, очиқ айтганда,
Қайта қуриш замонининг қаҳрамонимиз.
Бу гапларни тушунмайсиз, Сиз — ожиз банда,
Кураш билан ўтар бизнинг ҳар бир онимиз.

Б и р и н ч и а ъ з о

Мана, бизлар қайта қурдик хонамизни ҳам.

И к к и н ч и а ъ з о

Бу столни нари сурдик, унисин бу ён.

Р а и с

Бас қилингиз, иккингиш ҳам ғўр, каллаварам,
Ҳа, шеригинг нодон бўлса аҳволинг аён.

(фаррош аёлга)

Кўп мураккаб шахс экансиз, наинки фаррош,
Сиз эплайсиз супургини миниб юришни.
Мумкин бўлса, сирингизни айланг менга фош,
Сиз қанақа тушунасиз қайта қуришни?

Ф а р р о ш а ё л

Авваллари халқ давлатни тингларди мутлоқ,
Оддийгина йўриқни ҳам кутиб турарди.
Энди эса давлат халққа солмоқда қулоқ,
Умидвормиз, пинҳон қолмас энди халқ дарди.
Узоқ-узоқ набиралар бахтига балким
Қутлуғ кунлар келаётир шарпасиз, сассиз.

Р а и с

Қизиқ гаплар... У ҳолда биз ким эруرمىз, ким?

Ф а р р о ш а ё л

Сиз халққа ҳам, давлатга ҳам мансуб эмассиз.

Б и р и н ч и а ъ з о

(ўзича)

У тобора қизишмоқда, тушмайди ҳеч паст.

И к к и н ч и а ъ з о

(ўзича)

Балки давлат ўрганмоқда бизларни зимдан.

Ф а р р о ш а ё л

Бир қавм бор, номи унинг манфаатпараст,

Ер юзида яшаб келар қадим-қадимдан.

Қўлини у совуқ сувга урмаган асло,

Қилар иши алдамчилик, найранг, қабоҳат.

Улар учун байрам бўлур қўзғалса бало.

Яхшиларнинг юрагида ёнса жароҳат.

Эл тулпорни эгарласа — минсам деган у,

Эл тиклаган иморатга удир даъвогар.

Эътиқоду инсоф унда бўлмаган мангу,

Турланади сал ўзгарса оби-ҳаво гар.

Етмиш йилки, ҳар гапига Ленинни қўшиб,

Ризқимизни қийиб келган улар-ку ахир.

Бугун эса янги тартиб номидан жўшиб,

Тўғри келган ҳар бандани этмоқда таҳқир.

Итда вафо бўлар, лекин унда вафо йўқ,

Суяк отган ҳар кимсанинг ялар пойини.

Суврат силлиқ, сийрати-чи, худбин ва қуруқ,

Қароқчидек тунаб кетар борган жойини.

Р а и с

Аллақандай қарашларни ташвиқ айламанг,

Чучварангиз бўлса агар, санаяпсиз хом.

Ф а р р о ш а ё л

Сен ҳам гапни бураверма, қилма кўп найранг,
Мен — халқдирман, аммо-лекин эмасман авом.

Р а и с

Рус элида болта шўрва деган эртак бор,
Яша, дейди лақмаларни алдаб, шишириб.
Қани, айтинг, бирор кимса қолиб оч-наҳор,
Еганми ҳеч қозонида орден пишириб?
Ёш умрини гоёларга текин бағишлаб,
Не-не йигит ўтиб кетди қорни тўймасдан.
Нима кўрди улар ахир «биз» учун ишлаб,
Унутдилар, лаҳадига ҳали қўймасдан.
Бу дунёга ёлғиз бир бор келади Инсон,
Демак, ҳар зум тап тортмасдан яшамоқ керак.
Биз — жондормиз, дунё эса чеки йўқ ўрмон,
Юрмоқ керак, ёрмоқ керак, ошамоқ керак.

Ф а р р о ш а ё л

Боз устига либосларни ечиб мутлақо,
Тўрт оёқлаб лойга ботиб бўкирмоқ керак.
Иймон, инсоф, виждон сўзин эшитган асно
Қутурган бир арслон каби ўкирмоқ керак.

Р а и с

Кимсиз ўзи? Қай кўчага бошимни бурсам,
Рўпарамдан мана мен, деб чиқа берасиз?
Мен сизни бир оддийгина фаррош деб юрсам,
Фалсафани Афлотундай сўқа берасиз?
Бунча гапни сиз қаёқдан топасиз экан,
Дарсхонангиз қайси ерда? Устозингиз ким?

Б и р и н ч и а ъ з о

(ўзича)

У бизларни биратула мот қилай деган...

И к к и н ч и а ъ з о

(ўзича)

Супургига аппарат ҳам боғланган, балким.

Ф а р р о ш а ё л

Оҳ, устозим ҳалок бўлган аллақачонлар,
Сибирь қилиб юборишган шундоқ зиёни.
Навоийни ўқир эдик бўш қолган онлар,
Ўқир эдик гоҳ Гомер, гоҳ Монтескьёни.

Б и р и н ч и а ъ з о

Манти қосқон деяптими?

И к к и н ч и а ъ з о

Йўқ, кўмир, деди.

Ф а р р о ш а ё л

Ҳам номарду ҳам бевафо экан бу олам.
Менинг эрим мутафаккир бир одам эди,
Ўзи билан йўқ қилишган китобларин ҳам.

Р а и с

Унинг айби нима бўлган?

Ф а р р о ш а ё л

Бу — мунгли тарих,
Айни чоғда сиз учун ҳам ибратомуз ҳол.
Инсон зоти кулфатлардан бўлолмас фориф
Агар ўтган фожиасин унутса дарҳол.
Айтсам айтай, майли сиз ҳам бўлингиз огоҳ,
Бу воқеа урушгача юз берган экан.
Чарс бир эчки оғилидан қочиб баногоҳ
Ўтлаш учун пахтазорга югурган экан.
Ўша маҳал ҳукуматнинг хос вакиллари
Ўтиб қолмиш эчки юрган дала қошидан.
Тўппончага ёпишибди дарҳол қўллари,

Эчкига ўқ узибдилар аввал бошидан.
Сўнг, топингиз дейишибди, эчки эгасин,
Дарҳол ҳайдаб келтирмишлар ота-болани.
Бир ўқ билан ўчирмишлар отанинг сасин.
Бола эса қолабермиш, чекиб нолани.
Ўқ еган чол менинг шўрлик қайнотам бўлган,
Бола эса, у — бўлғувси умр йўлдошим.

Р а и с

Бор гап шуми? У чол, эҳ-ҳе, қачонлар ўлган.

Ф а р р о ш а ё л

Не кунларни кўрмади-я менинг бу бошим,
Муҳтожликнинг ҳасрат тўла йўлидан ўтиб,
У ҳам, мен ҳам улғайганмиз етимхонада.
Турмуш қурдик муҳаббатнинг қўлидан тутиб,
Олим бўлиб етишди у тинч замонада.
Бироқ ота фожиасин унутолмай ҳеч,
Маъюс бўлиб қолган эди нигоҳ-назари.
Дер эдики: — Ҳақ очилгай эртами ё кеч,
Бедодликдан доҳиймизнинг йўқдир хабари.
Чойхонага кириб бир чоғ, нима ҳам бўлиб,
У доҳийнинг ҳайкалчасин бошин силабди.
Ёвузларни жазоланг, деб ўпкаси тўлиб,
Доҳиймизга узун-узун умр тилабди.
Чақув боис, бостиришиб келдилар уйга,
Халқ душмани, дея уни қилдилар эълон.
Шу тариқа шерик бўлдик биз қонли «тўй»га,
Эмиш, доҳий пешонасин силади, илон...
Унинг ёди билан ўтди сарсон ҳаётим,
Муаллимлик касбимни ҳам олдилар тортиб.
Фақатгина хотиротдир менинг бисотим,
Топган дунём шу супурги, ўзимдан ортиб...

Р а и с

Бўлди, бўлди. Энди менга аён ҳамма сир,
Эрингиздай лапашангни кўрмаган дунё.
Юрмайдими айшин суриб, ҳам кар, ҳам сўқир,
На отани, на эчкини билмасдан гўё.
Чақув дейсиз. Чақимчилик ҳаммага мерос,
Кунми ахир — бирор жойга ташимасанг гап.
Икки зотни уриштириб ташласанг паққос,
Ҳам ўсасан, қолаверса, томошадир заб.
Чақимчилар сафига у ўтганда агар
Бошқаларни ер эди-ку ўзи кемириб.
Ҳой, опажон, тегрангизга ташланг бир назар,
Юрибди-ку чақимчилар ҳануз семириб,
Модомики, жуда нозик бир масалада
Йўлларимиз уйғун чиқди, солингиз қулоқ:
Гарчи турфа хаёл яшар турфа каллада,
Сиз — тузумдан аламзада одамсиз мутлоқ.
Мана, ширкат туздик бизлар, «Ранжом»дир номи,
Аъзоликка кира қолинг, бирга бўлайлик.
Биласизки, мамлакатда кураш айёми,
Ўзимизга яратайлик биз ҳам қулайлик.
Сиз ғоятда заковатли, фикрчан аёл,
Мартабасиз юраберманг, супурги боис.
Режамизни тушунтириб бераман дарҳол,
Хоҳласангиз, бўлақолинг сиз бизга раис.

Б и р и н ч и аъзо

Ана энди кучаяди бизнинг ташкилот,
Халқ номидан гапиради бу аёл, ахир.

И к к и н ч и аъзо

Энди тортиб ололмайди журнални ҳеч зот,
Онасини кўрар бўлди қари муҳаррир.

Ф а р р о ш а ё л

Ҳар қандайин ташкилотинг ўзинга сийлов,
Тузоқларни танийдирган тулкидирман, бил.
Умрим бўйи тақдир менга боқди беаёв,
Энди ёлғиз супургимга теккизмагин тил.
Яратгандан фақатгина бир тилагим бор,
Шу тилакни ялов қилиб ўтай дунёдан:
Сендайларнинг қўлида ҳеч айламасин хор.
Айирмасин диёнатдан, меҳру зиёдан.
Қўп ноқислик мавжуд ҳали Инсон феълида,
Бахтли Удир — кимнинг кўнгли ҳаққа тўқ экан.
Аллақайси толен бут элнинг тилида
Пора деган тушунча ҳам, сўз ҳам йўқ экан.
Сизнинг эса аъмолингиз нафсу қабоҳат,
Қураш деса англагайсиз қароқчиликни.
Йўқдир сизда зарра иймон, тирноқча шафқат,
Касб қилгансиз Азроилга яроқчиликни.
Аламзада зот эмишман, шундоқдир балки,
Лекин сизнинг аламингиз нимадир, айтинг?
Қўқармагай, кимни агар қарғаса халқи,
Бу хатарли йўлингиздан, яхшиси, қайтинг.
Мансаб дейсиз, бойлик дейсиз, доврўқ дейсиз, оҳ,
Ўз-ўзидан ким бўлибди шуҳратлик, шонлик.
Бунинг учун зарурмикан шунчалар гуноҳ,
Бунинг учун зарурмикан шунча шайтонлик.
Сизга нақл сўйлаб берай, тинглангиз ҳушёр,
Илло, мағзин чаққан одам бўлмас сира кам.

Б и р и н ч и а Ў з о

(ўзича)

Маърузасин на чеки, на чегараси бор.

И к к и н ч и а Ў з о

Ҳа, устози таълим берган экан чинакам.

Ф а р р о ш а ё л

Бир қабила йўлбошчиси демиш Темурга:
— Сен бизларни қурол билан забт этдинг, амир.
Модомики, кетмас бўлиб келдинг бу ерга,
Фуқарога эгалик қил, қўллагил тадбир.
Қассоб бўлсанг, сўйиб ташла шу заҳотиёқ,
Сотиб юбор, агар касбинг бўлса савдогар.
Магар ундоқ эмассанми, тут бизга қулоқ,
Сен бизларга бахт ато эт, подшоҳ бўлсанг гар.

Р а и с

Уйлаб кўрса, нақлингизда маъни бор ростдан,
Лекин бизга дахли нима? Тушунмай қолдим.

Ф а р р о ш а ё л

Гап шундаки, остонада ўлтириб, қасддан
Сизнинг барча режангизни эшитиб олдим.

Р а и с

Шунақами?

И к к а л а а ъ з о

Ана холос!

Р а и с

Демак, бизларни
Беш қўл каби биларкансиз, сиримиз аён?

Ф а р р о ш а ё л

Истасангиз таърифлаб ҳам бергум сизларни,
Шоир бўлсам, сизга атаб ёзардим дoston,
Не кулфатки, шиорингиз нуқул ёмонлик,
Балоларнинг хиди келар қадамингиздан.
Сиздайлардан кутиб бўлмас сира омонлик,
Онага ҳам ташланасиз аламингиздан.

Ўз бошига тушмагунча то тухмат, иғво,
Тўғри сўзнинг қадрини ҳеч билмайди киши.
Лоф гапирсам, майли, мени кечирсин Худо,
Айтиб берай, кимнинг қандоқ эрур қилмиши.
(биринчи аъзога)

Сен уззукун китобларни ёнингга қўйиб,
Кўчирасан.

Б и р и н ч и а ъ з о
Мен таржима қиламан фақат.

Ф а р р о ш а ё л
Пул ишлайсан журнал ишин ижодга йўйиб,
Таржиманг ҳам, ёзганинг ҳам бир пулга қиммат.
(иккинчи аъзога)

Сен бўлсанг-чи, ғирт ароқхўр, кўкнори жунун,
Соғ юрмайсан, шу ўлгурдан қачон тўйибсан.
Суваракка олиб келган доримни у кун
Бир томчи ҳам қолдирмасдан ичиб қўйибсан.

И к к и н ч и а ъ з о
(тўтақиб)

Мен умримда газли сув ҳам ичган эмасман,
Сурункали дардим бордир ошқозонимда.
Ароқ турган дастурхондан таом емасман,
Тухматингиз заҳар бўлиб жўшди қонимда.

Ф а р р о ш а ё л
(раисга)

Сен-чи, раис, тайини йўқ хотинбоз, нодон,
Бир қарашда маъниликдай туюлар сўзинг.
Лекин, айт-чи, менинг сўзим ростми ё ёлғон,
Аёлларнинг иштонидан узилмас кўзинг.

Р а и с

(аъзоларига)

Туриг, кетдик, бу хотиннинг мияси ачиб,
Ортиқчалик қилиб қолмиш супургиси ҳам.
(Чиқиб кета бошлайдилар.)

Ф а р р о ш а ё л

Қани, «Ранжком», бир югур-чи, тухматдан қочиб,
Бурнингизга сув кирдими? Қилдими алам?
(ёлғиз қолади)

Нима топдим шулар билан пачакилашиб,
Кўп нораво сўзлар айтдим қариган чоғда.
Ким билади, фарзанд кўриш этганда насиб,
Балки у ҳам куйдирарди мени шу доғда.
Йиқилганга мадад берсанг — буни англайман,
Ҳалоллик деб жангга кирсанг алқагум абад.
Ёвузликдан зада бўлган қора манглайман,
Номардлардан дод деганман, дод дегум минбаъд.
Лекин нечун бу қавмнинг йўли доим шай,
Қандоқ қилиб бир-бирларин излаб топарлар.
Муюлишда гар дафъатан чалинса карнай
Ош борми деб гуруҳ-гуруҳ бўлиб чопарлар.
Ўзгаларда не ташвишу буларда не ғам,
Ўрми десанг, Хизр сифат пешволари бор.
Не бўлса ҳам, сен шулардан асрагин, Эгам,
Шундайларнинг қўлларида юртни қилма хор.
Азиз элим, ўзинг туққан амалпарастдан
Қачон ахир қутулгайсан, ўйлаганим шу.
Сени ким ҳам судраб чиқар тубандан-пастдан,
Пешонангда қотган шўринг кетарми, ёху.
Сиз қайдасиз, бағри жаҳон азамат эрлар,
Сен қайдасан, покдомон зот, фидойи Инсон.

Тарқаб кетар чўпони йўқ сурув ҳам дерлар,
Қайда доно жим утирса — сайрагай нодон.
Бугун шундай бир фикрга келдим мутлақо:
Маст қиларкан эркинликнинг ногоҳ нағмаси.
Ҳеч ажабмас, шону шуҳрат талашса, ҳатто,
Маҳалланинг чумчуғидан тортиб қарғаси.
Оддийгина фаррошману толени қаранг,
Ўлмай ўтдим қирғинлардан, очлик, хорлиқдан.
Гоҳ ёш тўла кўзларимни очсам ҳам аранг,
Айрилмадим қаноатдан, умидворлиқдан.
Балки мени қўллаб юрган устозим руҳи,
Балки менга суянч бўлган жиндек эътиқод.
Гоҳ кимнидир четлаб ўтса ҳаёт шукуҳи,
Гоҳ кимнидир иймонсизлик этаркан барбод.
Ановлардан гина қилиб борай қаёққа,
Ҳиссиэларнинг башарасин сира йўқ кўргим.
Энг яхшиси, ҳасратимни айтай таёққа,
Садоқатли йўлдошимсан ўзинг, супургим...

1988 йил

СОҲИБҚИРОН

Шеърӣ драма

Иштирок этувчилар:

Амир Темур
Бибихоним
Мир Саид Барака
Амир Хусайн
Аҳмад Яссавий
Ҳазрати Хизр
Улжой Туркон
Мирзо Улугбек
Шоҳрух Мирзо
Мироншоҳ
Мирзо Пирмуҳаммад
Хонзода бегим
Аловиддин
Буқаламун
Шайхулисом
Кайхисрав
Барлос баҳодир
Ибн Арабшоҳ
Қосимбек

Муҳаммад Қовчин
Ҳофиз Шерозий
Дархон она
Девонбеги
Боязид
Хожа Юсуф
Борчиқ
Шариф
Сартарош
Эшиқбон
Ясовул
Элчилар
Амирлар
Саркардалар
Чопарлар
Муллаваччалар
Халойиқ
Ҳофизлар
Раққосалар

БИРИНЧИ САҲНА

Томоша бошланиши олдидан Амир Темур
шеъри ўқиб турилади.

Ҳар қанча фахр этсанг арзийди, ўзбек,
Балқибсан бир зотнинг юксак шонида
Темурбек юлдузи Олтин қозикдек
Чарақлар буюклар қаҳқашонида.
Во ажаб, ёлғиз бир Занжир саройнинг
Ўчини Ўрдадан ола билган зот.
Турон деб аталмиш каттакон жойнинг

Бағрига шунча йил сифмабди, наҳот?!
Жаҳонни мўғулар истилосидан
Қутқариб қололган барлосий ботир —
Қочолмай тақдирнинг тақозосидан
Фотиҳ деб ном олмиш ўзи ҳам охир.
Энг улуг бинолар мужассам бўлмиш
Оламда тенги йўқ Самарқанд-ку бор.
Темурбек жанг-жадал шавқига тўлмиш,
Қўлида шамширу тагида тулпор.
Хукми олий билан этмиш намоён
«Куч бу — адолатда», деган сўзларин.
Қон тўкмиш Жаҳонгир гоҳо беомон
Ёвлари тикмасдан қонли кўзларин.
Отани боладан тирик айириб,
Тожу тахт талоши қизиркан барҳо
Султон не зотларнинг қўлин қайириб
Муҳташам салтанат айламиш барпо.
Аллоҳим баҳш этмиш шунчалар шукуҳ,
Комилу етукдир шажара, зоти
Бир ён Бибихоним, бир ёнда Шоҳрух,
Бир ёнда Улуғбек — синмас қаноти.
Не бахтким, тукқан юрт бўлганда озод,
Муборак Ватанга қайтиб келмишсиз.
Қулоқ тутгайми, деб ноаҳил авлод,
Ташаккур, бизларни кўзга илмишсиз.
Ҳамон ер юзида шайтон туғёни,
Тилларда дуо-ю дилларда зарда.
Кўриб бу ноқису нотинч дунёни
Қайта босардингиз балки, саркарда.
Саъйи ниятларда руҳингиз сардор,
Ёвузлик чекингай, ўчгай ёмонлик.
Дастингиз шамширга бормасин зинҳор,
Ҳазрат, барчамизга тиланг омонлик!

ПАРДА ОЧИЛАДИ.

Самарқанд. Темур саройи. Соҳибқирон соч
олдираётган бир манзара.

С а р т а р о ш

Сартарошнинг касби-кори ҳаммага маълум:
Соч-соқолни қиртишлайман. Тамом-вассалом!
Бироқ Тангри хўб иноят айламиш менга,
Темурдайин буюк Амир менинг мижозим.
Олампаноҳ, неча йилки, маҳрамингизман,
Хизмат қилиб келмоқдаман даргоҳингизда.
Хатто ҳазил-ҳузулни ҳам илтифот айлаб
Қулингиздан аямайсиз.

Т е м у р

Қул кўп, сен — ёлғиз!

С а р т а р о ш

Соҳибқирон, бошингизни сал қуйи эгинг,
Устараминг тиги ўткир, дами кўп тезкор.

Т е м у р

Сартарошга бош эгар, ҳа, жаҳонгирлар ҳам,
Бошқаларга эгилишдан асрасин Худо!
Бироқ сенга оддийгина бир гапни айтай:
Соҳибининг хоҳишига бўйсунеди тиг.
Зарур бўлса кесгайдир у ёмон ярани,
Жаҳолатда узар лекин тилла бошни ҳам.
Марҳаматинг учун эса ташаккур сенга.
Ҳар қандайин бандага ҳам керакдир сирдош,
Сенга кўнгил очсам бўлар...

С а р т а р о ш

Қуллуқ, Ҳазратим!

Т е м у р

Гап юрармиш, гўё Темур табассум қилмас,
Гўё менга хурсандчилик, шодлик бегона.
Ҳар қадамда билинтирмай оғу сочгувчи
Мансабпараст, ғаюр, баттол, ўғри, фирибгар,
Хушомадгўй кимсаларни маҳрам санайми?
Ё уларга ялтоқланиб,
Табассум айлаб,
Кўнгулларин овлаш учун муқом қилайми?
Мен уларнинг юрагида не кечишини
Ойинага боққан каби кўриб тураман,
Одамларнинг баднафс,
Юҳо оғизларига
Тизгин солиб,
Қамчин билан титратмоқ даркор.
Шу йўсунда ром этурлар ҳайвонларни ҳам,
Одамзодни бир дақиқа бежилов қўйсанг
Ғажиб ташлар, еб битирар бир-бирларини.
Кўни-қўшни улусларнинг ҳукмдорлари
Шамширимдан кўрқадилар, шонимдан эмас
Сартарошсан, мана сенга бошимни эгдим.
Бироқ мени афв этгайсан,
Тиз буколмайман...

С а р т а р о ш

Оёғингиз шикаст топган муҳорабада,
Шу боисдан афв этади сизни қулингиз.

Т е м у р

Бекор узоқ кечмишимни солдинг ёдимга,
Мен онамдан шамшир билан туғилмагандим.
Кеш шаҳрининг сарҳадида,
Воҳа бағрида
Хўжа Илғор деган жой бор.

С а р т а р о ш

Олам билади!

Т е м у р

Кўкка боқиб,

Адирларда яйрардим шодон,

Баҳор чоғи сел тошқини, турфа чечаклар

Хўб фаройиб туйғуларни

Тухфа этарди.

Юлдузларга боқиб гоҳо байтлар битардим.

Шоир аҳли ғазалларин қорозга ёзса,

Мен шеъримни ўчмас қилиб шамширга ўйдим.

У битикнинг мазмуни шул:

«Куч — адолатда!»

Ёш бошимдан қисмат менга қилич тутқазди.

Чингизийлар мўр-малахдай босган бир пайтда,

Неча-неча шер юракли барлос йигитлар

Ёвларига ем бўлганда боши бирикмай,

Тоғу тошда санғиб юрган эркесварларни

Ўз теграмга тўпладиму,

Ялов кўтардим.

Довонларда маскан қурдим,

Кездим чўлларда.

Ҳисор тоғин беткайида,

Йироқ-йироқдан

Ўпқон каби ғор кўринар,

Кўзинг тушганми?

С а р т а р о ш

У — Сизнинг ғор!

Т е м у р

У жойда мен жон сақлаганман,

Тулпоримнинг тезаклари тўзмаган ҳамон.

Ёғий мени йўлтўсар деб англатди элга,
Пистирмалар қўйишарди йўлимга доим.
Парвардигор марҳамати ғолиб келдию
Қара, омон ўлтирибмиз икков, тигдошлар.
Ишинг битди, жўна энди, Сенга ташаккур!
Эшикбон кирсин.

Сартарош чиқади.

Э ш и к б о н

Олампаноҳ,
Хутталондан ҳоким Кайхисрав
Бир бандини келтирмишдир.

Т е м у р

Банди ким у?

Э ш и к б о н

Амир Ҳусайн!

Т е м у р

Амир Ҳусайн?

Олиб киришсин!

Ҳозир бўлсин Шайхулислом, амирларим ҳам
Ва албатта пири комил Саид Барака.

Эшикбон чиқади.

Бошланган ҳар ҳикоятнинг охири бўлгай,
Можарони бошлаган ким?

Мен-ми, Ҳусайн?

Парвардигор барчасидан воқиф ва огоҳ.

Қайин оға ҳисобланар менга бу амир.

Заифамиз Улжой Туркон унинг синглиси.

Бироқ ерга тукилар пайт қурт тушган мева

Уни асраб қололмагай соғлом илдиз ҳам.

Амир Хусайнни аҳли девон қуршовида олиб
кирадилар.

Т е м у р
Қўл-оёғин ечинг бунинг!
Марҳабо, амир!
Кишан сендан халос бўлсин.

А м и р Х у с а й н
Тақдирга лаънат!
Тириклайин сен Иблисга рўбарў қилди.

Т е м у р
(Мир Саид Баракага)
Эшитдингиз, мухтарам пир Саид Барака,
Сиз бу билан Балх шаҳрида суҳбатдош бўлиб
Яшагансиз,
Синагансиз.
Тақдир дейди у.
Ахир мен ҳам тобемасми ўша тақдирга?
(Амир Хусайнга)

Умрингда ҳеч китоб кўрмай улғайган эдинг,
Шу сабабдан гапларингда мантиқ йўқ, амир.

М и р С а и д Б а р а к а
Одамзодни яратибди Аллоҳ серкарам.
Тақдирин ҳам белгиламиш.
Бироқ айни пайт
Одамзодни озод қўймиш синамоқ учун,
Бу синовдан ўтолмагай Амир Хусайн.

А м и р Х у с а й н
Пирим, Сизга не қилибмен?
Гуноҳим недур?

М и р С а и д Б а р а к а
Гуноҳингдан биттасини айтайин, амир,
Балх шаҳрида сарой қурдинг кайф-сафо учун.
Масжидларнинг маблағларин сарф этдинг унга.
Яна йиғлаб тақдир дейсан...

Т е м у р

Умр чопарон!
Бизлар минган бедовлардан кўра учқур у.
Ё Хусайн!
Эслайсан-а, бирга ўсгандик.
Сен Қозоғон набираси!
Мен — барлосзода!

А м и р Х у с а й н

Бир қиблага баб-баробар юзни бурсак ҳам,
Сен ўзга бир хонадондан,
Мен — Чингизийман!

Т е м у р

Хотирангдан чиқмагандир у ўсмир йиллар,
Иккимизни қўйишганди бир пайт пойгага.
Мендан ортда қолиб кетдинг, бироқ паст тушмай
Ўшанда ҳам деган эдинг:
«Мен — Чингизийман!»
Одамларнинг шажараси дарёлар каби
Бир-бирига қўшилмоғи, шубҳасиз, бор гап.
Сенинг бобонг Чингиз эмас,
Аслида Хасад!
Хасад!
Хасад!
Билиб қўйгин, Амир Хусайн.
Оёқ-қўлинг боғлаб келган ўша хасаддир.
Мен буюк бир салтанатни тузмоқдаману
Биринг у ён,

Биринг бу ён тортасан, аттанг.
Ўртамизга қўйиб ҳатто Каломуллони
Неча марта қасам ичдинг,
Эсла, Ҳусайн!
Охирги пайт сени боғлаб келтирай десам
Қочиб қолдинг.

А м и р Ҳ у с а й н

Омад мендан юзин ўгирди.
Йўкса сенинг тожу тахтинг бўларди менда!
Мадрасага бекингандим, аблаҳ Кайхисрав
Таниб қолмиш эгнимдаги зарбоф тўнимдан.

Т е м у р

Кайхисравнинг отасини сен ўлдиргандинг,
Ўша хун деб сени тутиб келтирмишдир у.
Омадсизлик эмасдир бу — қилмиш-қидирмиш.
Мени эса расман ҳолда Балх қурултойи
Мамлакатнинг амири деб сайлаб қўйибди.
Энди сенинг кимлигингни айтай, Ҳусайн,
Лашкарини сийламаган сен — хасис амир!
Сирдарёнинг бўйларида Жетегга қарши
Иккаламиз чиққан эдик ўша машъум кун.
Осмон гўё тешилдию жами булутлар
Сувларини тўккан эди жанг майдонига.
Уст-боши ҳўл, ҳолдан тойган сенинг лашкаринг
Очу наҳор бўлгани-чун ортга чекинди.
Лой жангида сен сабабли ночор қолганман.
Ўн минг аскар нобуд бўлди, афсус, ўшанда.

А м и р Ҳ у с а й н

Темур, менга тўнкама у мағлубиятни,
Фирибингни кўрсат эди, саркарда бўлсанг!

Т е м у р

Кўрмагансан фирибимнинг мингдан бирин сен,
Атрофимни занжир каби ўраб турса ҳам
Жетеларни тумтарақай қувдим Ватандан.
Бир жанг чоғи муҳтарам пир Саид Барака
Эгилдию ердан сиқим тупроқни олиб,
«Ёғий қочди!» — дея нидо қилганларича
Ёв томонга сочди уни,
Ёв-чи, ҳа, қочди!
Бу ҳам фириб, шундоқмасми?

М и р С а и д Б а р а к а
Аввал Худодан!
Гар музаффар қилар бўлса, мададин бергай.

Ш а й х у л и с л о м
Қиблагоҳнинг унвонлари Соҳибқирондир.
Аллоҳимнинг карами-ла саккиз юз йилда
Юлдузларнинг ҳолатлари айрича бўлгай,
Жадий буржи кўрингайдир кийик шаклида.
Ўша йили туғилгайдир бир Соҳибқирон.
Энг аввали шоҳ Искандар, ундан сўнг эса
Туғилмишдир Расул Акрам —
Пайғамбаримиз.
Учинчиси ҳазрат Темур —
Соҳибқирондир.
Авлиёлар аллақачон башорат қилиб
Айтмишларким, Соҳибқирон дунёни олгай.
Саккиз юз йил салтанати тургай барқарор.
Жаҳонгирга абадиян Худо ёр бўлгай.
Илоҳо, омин!

(қолганар ҳам «Омин», «Омин» дея юзларига
фотиҳа тартадилар.)

К а й х и с р а в

Аълоҳазрат, изн беринг бир сўз демоққа.

Т е м у р

Сенинг отанг Бадахшоннинг ҳокими эди,
Юрт талашиб ўлдирганди уни Ҳусайн.
Ҳа, Кайхисрав, тушунаман аҳволингни мен.

К а й х и с р а в

Урушларда қон тўкилгай, мен ҳам англайман,
Падаримни ўлдирган-ку шу номард, аммо
Неча бора қасам ичди Сизни ҳам алдаб.
Камонининг садоғидан мана бу ўқни
Топиб олдим.
Аълоҳазрат, ёзуви ҳам бор.
Ўқиб кўринг!

(Кайхисрав камон ўқини Темурга узатади.)

Т е м у р

(Ёзувни овоз чиқариб ўқийди)

«Бу — Темур учун».

Худди шундоқ шаклдаги пайконлар билан
Сажистонда ёғий мени яралаганди.
Бир оёғим ҳам бир қўлим хануз ногирон.
Ажаб ҳолким, ўшанда сен малҳам қўйгандинг,
Эслайсанми ўша кунни, Амир Ҳусайн?

А м и р Ҳ у с а й н

Ушбу ўқим юрагингга аталган, аммо.

Т е м у р

Заҳарлидир?

А м и р Ҳ у с а й н

Ҳа, албатта! Тегса билардинг.

Т е м у р

Қай бир фозил айтган экан:

«Туз айниса гар, уни нима тузатар» —деб
Ўх, аблаҳ, олчоқ!

Б а р л о с Б а ҳ о д и р

Аълоҳазрат, рухсат беринг, бу газанданинг
Пайкониини ўз кўксига жойлаб қўяйлик.

Орқа эшикдан Улжой Туркон югуриб
чиқади

У л ж о й Т у р к о н

Олампаноҳ

Олампаноҳ,

Бир зум сабр этинг.

Т е м у р

Улжой!

А м и р Ҳ у с а й н

Улжой?!

Т е м у р

Сен қаёқдан пайдо бўлдинг?

У л ж о й Т у р к о н

Хосхонада мен,

Бош ювмоққа сув тайёрлаб одатдагидек,

Сартарошнинг кетишини пойлаб тургандим.

Ва даъфатан бу даҳшатли суҳбат ғовури

Қулоғимга чалинди-ю кетолмай қолдим.

Авф этгайсиз чўрингизни.

Т е м у р

Сен чўри эмас,

Амир Темур завжаси сен, маликадурсан.

Амир Хусайн

Сен — Қозоғон набираси
Хусайнга сингил.

Улжой Туркон

Мен икки ўт орасида жизғанак бўлган,
Иккисин ҳам аяйдурган Улжой Турконман.

Те м у р

Улжой, менинг гапларимга қулоқ тут андак,
Сени гўё ғубори йўқ саҳро гулидай
Ўз бағрига босғувчини тушунгил дейман.
Шафқат билмас ҳукмдор деб ўйлама мени,
Унутмаки, ҳар қандай кас феълидан топгай,
Мен акангни қилмишларин авф эта-эта
Оқибатда ботгандурман гуноҳга, балким.
Афсус, аканг шу қадарли очофат, юҳо,
Ўнғай келса, аямаган ҳатто сени ҳам.

Амир Хусайн

Худодан кўрқ,
Амир Темур, исботингни айт!

Те м у р

Неча муддат иккаламиз ит-мушук бўлиб
Учрашмайин,
Аразлашиб юрган кезларда
Маккор мўғул Самарқандни қайта босганди.
Подшоҳи йўқ мамлакатнинг аҳволи маълум:
Шундай пайтда бош кўтариб чиқди бир гуруҳ.

Амир Хусайн

Сарбадорлар!

Те м у р

Сарбадорлар, ҳа, сарбадорлар!

Мардонавор кўриқлади улар шаҳарни,
Улоқтириб ташладилар мўғул кўшинин.
Сен билан мен тайёр ошга баковул бўлиб
Салтанатни тортиб олдик сарбадорлардан.
Сен ўзингни амир дединг, мени-чи, вазир.
Сарбадорнинг битта айби — уқувсизлиги.
Умрида ҳеч тожу тахтни кўрмаган косиб,
Учта-тўртта муллавачча не иш қиларди?
Пала-партиш фармонларни чиқариб улар
Боёнларни ўзларидан тезда бездирди.
Шул сабабли омадимиз чопди бизларнинг,
Биз уларни дорга тортдик — номига лойиқ.

А м и р Х у с а й н

Мен билардим, мойил эдинг сарбадорларга,
Дордан олиб қолган эдинг улардан бирин,
Исми унинг Мавлонозода.

Т е м у р

Сен сабаб бўлиб,
Самарқандда норозилик бошланиб кетди.
Бир оч бўри дафъатанда кўрага кириб,
Кўзи тўймай дуч келганни бўғизлагандек
Солиқ солдинг бева демай, бечора демай.
Солиқ йиғиш балосини менга топширдинг.
Беҳуда қон тўкканларинг бир карра бўлса,
Элу юртни талаганинг ўн карра бўлди.
Мен бир неча сарбадорни сақлаб қололдим.
Ватан учун жонин тиккан фидойиларнинг
Қисматига ачингандим, тахтига эмас.
Қиш фаслида очилган бир чечакдай улар:
Ўз-ўзидан ҳалокатга маҳкум эдилар.
Бироқ сенинг очиқ гўрдек юҳо оғзингни
Ўша пайтда ёполмасдан армонда қолдим.

Элга солган солифингнинг катта қисмини
Улжой билан иккаламиз қоплаган эдик.
Ўз синглинга ўзинг ҳадя қилган зираклар
Ўз қўлингга қайтиб борса, олдинг, ноинсоф.

У л ж о й Т у р к о н

Наҳот, ака?!

А м и р Х у с а й н

Зирагингни танимаганман.

Ўтган ўтди.

Темур энди валдирайверар.

Ҳар доимо ҳақ бўлади музаффар одам.

Т е м у р

Темур билан гаплашганда бу ҳикматинг пуч,

Унутмагил, музаффарман ҳақлигим учун.

Улуғ бир зот яшаб ўтган бизнинг заминда.

Туркистонлик авлиё у —

Аҳмад Яссавий.

Тингла унинг бир ҳикматин,

Ғоят ибратли:

«Нафсим мени йўлдан уриб хор айлади.

Термилтириб халойиққа зор айлади».

Айнан сенга мўлжалланган бир жуфт ўқдир бу.

У л ж о й Т у р к о н

Афсуски, мен хабардорман бунинг баридан,

Неча йилдир орангизда қора хусумат.

Ака, Сизнинг жонингизни Улуғ Амирдан

Қанча марта сўраб олдим йиғлаб, ёлбориб.

А м и р Х у с а й н

Агар менинг синглим бўлсанг, ёлборма, Улжой.

Ахир мен ҳам жангчиман-ку, мен ҳам баҳодир.

Яхшиси, сен кўшқингга кет, оромгоҳингга,
Кечир мени, азиз синглим!

У л ж о й Т у р к о н

О, Олампаноҳ,
Ҳада қилинг менга ўша камон ўқини,
У даҳшатли бир тарихдан хотира бўлгай.

Т е м у р

Модомики, хосхонада бизни тинглабсан,
Хабардорсан бу суҳбатнинг тафсилотидан.
Ма, ола қол,
Ёзувини ўқима фақат.

У л ж о й Т у р к о н

(Камон ўқини олади. Чиқаётиб ўқийди).

«Бу — Темур учун».

Йўқ, бу — мен учун.

У л ж о й Т у р к о н ч и қ а д и .

Т е м у р

Мен ҳамиша шукр айтдим Парвардигорга,
Қодир Аллоҳ ойдин қилди йўлимни доим.
Забт айласам қай бир замин,
Қай мамлакатни
Худойимнинг хоҳишига таяндим мудом.
Ҳатто йироқ юлдузларнинг феъли қандоқ деб,
Тинглаганман қуръачию мунажжимларни.
Турфа дину эътиқодга ибодат қилган
Неча-неча қавмларни ҳукмимга олдим.
Муҳаммаднинг яловини кўтардим баланд.
Бироқ ўзинг бирга ўсган,
Бирга от сурган,

Бир масжидга some бўлган зотдан айрилмоқ —
Бу ғоятда маъюс қилиб қўяр одамни.
Сиз не дейсиз,
Мухтарам пир Саид Барака?

Мир Саид Барака
Мусулмоннинг қонин тўкмоқ жоиз бўлмағай.
Аммо-лекин дини Ислом байроғин тутган
Йўлбошчига панд бермоқлик гуноҳи азим.
Тавба қилсин,
Тавба қилсин Амир Хусайн.
Зеро, шундоқ лутф этмишлар пайғамбаримиз:
Эртаю кеч очиқ эрур тавба эшиги.

Темур
Шайхулислом жаноблари, фикрингиз недур?

Шайхулислом
Муборак бир калимани келтириб ўтай,
У— «Қуръони карим»дандур!

Темур
Вужудим қулоқ!

Шайхулислом
«Яфъалуллоҳу ма яшау ва яҳкуму ма йўрид»,
Яъни, Аллоҳ ниманики хоҳласа агар
Иродаси билан шуни ҳукм қилгайдир.

Темур
Иншооллоҳ, Яратганнинг ўзи билгайдир.
Эй, Сиз — менинг амирларим, баҳодирларим,
Қадамидан ўт чақнаган лашкарбошилар.
Аллоҳ Сизнинг дилингизга не туйғу солмиш?
Мунтазирман жавобингга, Барлос баҳодир.

Барлос баҳодир
Мунтазирмиз амрингизга, о, Соҳибқирон,
Сиз амр этинг — кемиргаймиз Кўҳи қофни ҳам,
Сиз амр этинг — симиргаймиз баҳроу уммонни.
Куч олгаймиз шижоату ҳимматингиздан.
Сизга содиқ бўлурмиз деб қасам ичганмиз.
Улуғ Амир, Худо шоҳид, жангчининг онти
Ҳар қандайн мартабадан турар баландроқ.
Сизнинг азиз жонингизга отилган ҳар ўқ
Энг аввало, келиб теккай бизнинг кўкракка.
Номард ёвни агарда Сиз кечирсангиз ҳам,
Биз мутлақо кечирмасмиз. Кетгаймиз тарқаб.

Канизак жон ҳолатда югуриб киради.

К а н и з а к

Аълоҳазрат,
Аълоҳазрат,
Мудҳиш бир хабар,
Бу хабарни сизга келиб айтгандан кўра
Қани эди шу заҳоти кесилса тилим.

Т е м у р

Қандай хабар? Довдирамай гапир, Канизак!

К а н и з а к

Хонасида жонсиз ётар малика Улжой,
У ўзини ҳалок этмиш, манов ўқ билан.

(Канизак қонли камон ўқини Темурга узатади.)

Т е м у р

Эвоҳ!

А м и р Ҳ у с а й н

Ҳайҳот!

Т е м у р

Амир Хусайн, орамизни боғлаган занжир
Метин тоғлар силсиласи қадар бўлса ҳам,
Шу дақиқа пароканда бўлди, узилди.

(Кайхисравга)

Хусайнни топширдим мен, Кайхисрав, сенга!

Амир Хусайнни олиб чиқиб кетадилар.

Мана бугун барҳам топди иккита умр,
Иккиси ҳам бир онадан туғилган эди.
Бири сингил, бири ака — изма-из кетди.
Бировининг меҳри қанча бепоён бўлса,
Иккинчисин ғарази ҳам шунча мўл эди.
Хўш, уларнинг ҳалокати мен туфайлими?
Агар ҳаёт пардасини кўтариб боқсанг
Орасида икки ҳолат кўрингай рўй-рост:
Бири Раҳмон қиёфаси, Униси — шайтон.
Хусайн-ку, манманликнинг қурбони бўлиб,
Қилмишидан топди.

Аммо Улжой Туркон-чи?

Унинг айби нима эди?

Наҳотки, иблис

Оч бўридек бир қўзини албатта егай?

Бу ғалати жараёнда адолат борми?

Яйраб юрар нега шайтон корандалари?

Нега кўпдир найрангбозу каззоб кимсалар?

Нега босган ер юзини бунча кўп иллат?

Мен заминни тозалашим керак улардан.

Ажал мудом бекинмачоқ уйнар биз билан,

Мен ўлимдан қўрқаманми?

Кўп чигал савол...

Бироқ аниқ фаҳм этаман,

Ҳаёт бор жойда

Ўлим отлиқ сурбет учун асло ўрин йўқ.
Шайхулислом, айтиб қўяй Сизга бир гапни:
Аъёнларга етказингиз, машваратларда,
Йиғинларда,
Базмларда,
Токи мен борман,
Мақтанмасин бирор кимса қон тўкканман деб.
Юрагимдан Раҳмон меҳри кетмасин зинҳор,
Парвардигор иродамини сусти қилмаса, бас.
Шайхулислом, тиловат қилинг.

Ш а й х у л и с л о м

**Тиловат ўқиётганда, парда аста-секин
ёпилади.**

«...Иййака наъбуду ва иййака настаъин.
Иҳдинас-сиротал мустақим. Сиротал лазина анъамта
алайҳим ғойрил мағзуби Алайҳим ва лаззоллин...»

(«Мазмуни: «...Фақат сенга ибодат қиламиз ва
сендан ёрдам сўраймиз. Бизни тўғри йўлга бошлагин.
Ғазабга дучор бўлганларнинг, адашганларнинг йўлига
эмас...»)

ПАРДА

ИККИНЧИ САҲНА

Амир Темур тахтда. Тахт атрофида ярим ой шаклидаги ҳолатда шахзодалар, набиралар... Чап тарафда руҳонийлар, ҳакамлар, олимлар, аъёнлар. Тахт қаршисида амирлар, вилоят ҳокимлари. Тахт орқасининг ўнг тарафида баҳодир ҳарбийлар.

Чап тарафда енгил қўшин қўмондонлари. Чодирга кираверишда Олий Кенгаш қўриқчилари. Ўнг ва чапда — арзгўйлар.

Т е м у р

Бирор мушкул муаммони ҳал этар бўлсак,
Кенгаш қилдик аҳли дину вазирлар билан.
Кенгаш қилдик баҳодирлар, амирлар билан.
Икки дарё орасидан нари ёқдаги
Бизга тобе мамлакатлар тўрт улус бўлди.
Бироқ фармон ягонадир,
Салтанат битта.
Ҳар қандайин давлатни ҳам бошқармоқ учун
Энг аввало йўриқ керак,
Қоида даркор.
Чингиз буни Ясо деган,
Биз Тузук дедик.
Тажрибадан бунёд бўлган хулосаларни
Тузукотда биз пешма-пеш баён қилгаймиз.
Савол чиқса токи жавоб ҳар хил бўлмагай.

Б и р и н ч и а м и р

Аълоҳазрат, не бахтки бу,
Сиздек Амирнинг —
Саркарданинг ўғитидан баҳраманд бўлсак.

Теграмизда тариқ каби сочилиб ётган,
Эртаю кеч бир-бирин еб,
Жиққамушт бўлган
Элатларнинг бошин қўшиб давлат туздингиз,
Бундай давлат қўрилмаган тарихда, зеро
Унинг асос таянчлари недур, ҳазратим?

Т е м у р

Давлат асло таваккалнинг меваси эмас,
У райият,
Яъни халқнинг гуж иродаси.
Унинг асос таянчидир ушбу уч жиҳат,
Ягона шоҳ,
Мўл хазина,
Енгилмас лашкар.
Сиз аскардан аямангиз молу дунёни,
Суюрғоллар беринг унга,
Унвонлар беринг.
Хасисларнинг қисматларин яхши биламиз,
Хазинани эса фақат райият қоплар!

И к к и н ч и а м и р

Олампаноҳ, ер юзида шоҳлар ҳам бисёр,
Одамзодни улар қай тарз идора этгай?

Т е м у р

Сиз фалакка назар солинг,
Юлдузлар аро
Бизнинг учун энг ёрқини, шубҳасиз, қуёш.
Назар солинг, ер юзида даррандаларга,
Энг улуғи, мукаммали албатта арслон.
Турли-туман одамларни бошқариш эса
Подшоларга буюрилган.

Аллоҳ ҳукми шу.

Сурув битта бўлса агар, чўпонлар сони
Қисқаргайдир!

Бир сурувга бир чўпон басдир!

Агарда биз забт айласак етти иқлимни.

Унга энди бошқа шоҳнинг даъвоси ғалат.

Бизни баъзан айблайдилар боши бузуқлар

Зуравонлик ва ноўрин шафқатсизликда.

Фарзандларим, бир гапимни асло унутманг:

Тинчлик билан ҳал бўлса гар бирор муаммо

Ҳеч кимсага ўзингизча қурол кўтарманг.

Бирорта шоҳ ўз элига ўтказса зулм

Адолатнинг қиличини баланд кўтариб,

Янчинг уни!

Аллоҳ ўзи мададкор бўлгай!

Урушларни даф этишнинг йўли эса бу:

Қонунларга ҳар ким сўзсиз риоя қилгай.

Ҳамма учун баб-баробар бўлсин Адолат!

Менинг улуғ ва бепоён мамлакатимда

Қароқчию йўлтўсарнинг дасти қирқилган.

Гар ўғирлик содир бўлса бирор ўлкада

Биз дедикки, жавоб берсин юртнинг ҳокими.

Ё тинчیتсин,

Ё тўласин ўз ҳамёнидан.

Магар бирор вилоятга нозир бўлсангиз

Энг аввало,

Пешволарга ҳурмат кўргазинг,

Дарахт экинг,

Гул ўтказинг,

Иморат қуринг!

Кимки обод қилай деса ташландиқ ерни

Уч йил уни солиқлардан озод қилдик биз.
Дини Ислom эътиқоди байроқ биз учун,
Уни таҳқир этганларга дузах яратинг.
Хар қандайин салтанатнинг обрўси эса
Тайин бўлгай илм бирлан,
Маърифат бирлан.
Машваратга мутакаллиф бўлган зотлардан
Асли Шомлик ёш бир олим ибн Арабшоҳ
Гапимизни тасдиқ этса ажаб эмасдир!

И б н А р а б ш о ҳ

Олампаноҳ,
Ёш болалик чоғимда мени
Самарқандга асир қилиб олиб келганлар.
Илму ирфон Маккасидир бу кун Самарқанд.
Етти иқлим меъморлари, муҳандислари
Сиз туфайли жам бўлмишлар ушбу шаҳарда.
Аълоҳазрат,
Сизнинг улугъ марҳамат билан
Бунёд бўлган қасрлару сарой, масжидлар
Шарқу ғарбда таниқлидир!
Тенги йўқ асло!
Маърифатга Сиздек ҳомий келмагани рост!

Т е м у р

Кўп ташаккур иқроор бўлиб айтган сўзингга,
Юрагингда бир армон бор лекин, Арабшоҳ.

И б н А р а б ш о ҳ

Ё, Аллоҳим! Дилимдагин қайдан билурсиз?

Т е м у р

Уни кўзинг айтиб турар, зеро у кўзгу.

И б н А р а б ш о ҳ

Гоҳи-гоҳи хаёлимдан ўтар ёшлигим,
Саҳроларда сарсон бўлиб юрган кезларим.
Тушларимга кириб чиқар таҳқир, хўрликлар.
Ва ўзимни тутолмасдан, тақдирдан нолиб,
Кимларнидир қоралайман гоҳ беихтиёр.
Мен восвосга учраганман,
Лекин олимман!

Т е м у р

Олим одам восвос бўлса — бу ёмон иллат!
Иншооллоҳ, тузалгайсиз.
Умид қилурмиз,
Дард қўзимас рост тарихни ёзаётганда.

И б н А р а б ш о ҳ

Қуллуқ, Ҳазрат!
Қуллуқ, Ҳазрат!

Т е м у р

Илму фан билан
Машғул бўлиш насиб этмас эҳтимол менга,
Салтанатнинг поёни йўқ,
Юмушлари мўл.
Лекин олий иморатлар барпо айламоқ,
Боғу роғлар бунёд этмоқ эзгу муроддир.
Самарқандим,
Дунёдаги ягона шаҳрим.
Атрофдаги манзилларга Дамашқ, Бағдод деб
Ном берибмен.
Яхши ният ярим давлат-ку.
Ота юртим Кеш шаҳрида бир сарой қурдим.
У — Оқсарой!
Ниятимиз каби покиза.

Агар кимки шубҳа қилса шавкатимизга
Оқсаройни бориб кўрсин!
Ушбу гапимни
Пештоқиға ёздирдим ҳам.
Замонлар ўтар,
Иморатим маҳобатин кўрган авлодлар
Бузган эмас, қурган десин Темур бобомиз!

Ш а й х у л и с л о м

Аълоҳазрат, умр кўринг дунё тургунча!

Ҳ а м м а

Дунё тургунча! Дунё тургунча!

Ш а й х у л и с л о м

Иншооллоҳ, боқий бўлгай салтанатингиз!

Ҳ а м м а

Боқий бўлгай, боқий бўлгай салтанатингиз.
Илоҳо, омин!

Т е м у р

Инсон умри елдай ўтар.
Аммо ишлари,
Айтган сўзи, ажаб эмас, абадий қолса.
Туркистонда яшаб ўтган ҳазрати Султон
Хожа Аҳмад Яссавийни яхши билурсиз.
Ҳануз яшар ул ҳазратнинг насиҳатлари,
Ҳикматлари,
Битиклари,
Асл туркийча.
Бобомизнинг ул муборак гўрлари узра
Ғоят кўркам, ҳашаматли мақбара қурдик.
Кўп ғаройиб авлиёдир Аҳмад Яссавий.
Пайғамбарнинг ёшларига етганда ёши

Этак силкиб бу дунёнинг ташвишларига
Ер остига кириб кетмиш.

Буюк бир жумбоқ!

Ўқтин-ўқтин тушларимга кирар ул ҳазрат.

Бизлар эса ер устига масъулмиз кўпроқ.

Тунда гўзал мисраларни кашф этса шоир,

Биз-чи, ҳарбий хийлаларни ўйлаб топамиз.

Ўзимиздан олдин ўтган саркардаларнинг

Хатоларин таҳлил этиб,

Санъат ясаймиз.

Шундоқмасми, Барлос баҳодир?

Барлос баҳодир

Ҳарб илмининг пойдеворин қўйгансиз, ҳазрат,

Алал-абад бу истехком қўзғалмас сира.

Қўшинларнинг сафларига Сиз берган тартиб

Шоирларнинг мисрасидан кўра қўймароқ.

Сизнинг санъат туфайли биз, ўн бора ортиқ

Ёғийни ҳам тирқиратиб қувиб солганмиз.

Мардлик билан маҳоратдир зафар гарови,

Қора кучдан нима фойда,

Анқайиб турса.

Темур

Бизни ғоят қизиқтирар, шаҳзодаларнинг

Ҳарб ишида билимлари қандоқ экани.

Шаҳзодалар Мироншоҳу Шохроҳ мирзолар

Гувоҳ бўлган бизнинг талай муҳорабага.

Улар бу кун улусларни бошқариб турар.

Аллоҳ ўзи раҳмат қилгур баҳодир ўғлим —

Жаҳонгирдан қолмиш ёдгор Пирмуҳаммад, Сен,

Айтиб бер-чи,

Фил жангида ёғийга қарши

Қандай ҳийла,
Қандай фириб қўлламоқ даркор!

Мирзо Пирмуҳаммад
Олампаноҳ, Сиз айтгандек, ҳайвонот зоти
Ўт-оловдан чўчир фақат.
Яқин келолмас.
Ер мойига пишиб олгач похол-сомонни
Туяларга кажавадек юкламоқ керак.
Уларга ўт қўйилганда, минг-минглаб туя
Жаҳаннамнинг оловидай ўрнидан кўчгай.
Филлар эса, ўкирганча орқага қочиб,
Оёқости қилиб ташлар ўз қўшинини.

Темур
Магар туя иш бермаса чангалзорларда
Не қилгайсен, топармисан бунинг ҳам йўлин?
Ўнлаб режа бўлмоғи шарт саркардаларда.

Улуғбек
Олампаноҳ,
Изн беринг, мен ҳам сўз айтсам,
Бундай улуғ имтиҳонда қатнашмоқ шараф.

Темур
Набирамиз сен, Улуғбек,
Шоҳрухнинг ўғли,
Туғилгандинг жанг маҳали, Эронзаминда.
Йиллар ўтиб кетибди-я...
Ёдимда ҳамон
Таваллудинг шарафига рақибларимни
Афв этгандим, берган эдим элга омонлик.
Падаримнинг хотирасин муборак этиб
Мен исмингни Тарағай деб атаган эдим.
Тарағай деб чақиришдан ийманишдилар.

Улуғбек деб атадилар,
Улуғбек бўлдинг.
Сени тийрак дейишади.
Шоён бу хислат.
Хуш, не дейсан филга қарши жанг хусусида?

У л у ғ б е к

Олампаноҳ, Ҳиндистонни забт этганда Сиз
Учбурчакли темир тикан ясаттиргансиз.
Ҳар қандайин ҳолатда ҳам бундай тиканнинг
Битта учи тикка бўлиб тура беради.
Юзлаб, минглаб темир тикан сочилган жойдан
Фил ўтолмас, қанот боғлаб учмаса агар.

Т е м у р

Баракалла,
Қанот боғлаб учса фил агар,
Иккаламиз топажакмиз бунга ҳам чора.
Болаларим, унутмангки,
Давлат ишида
Ҳар қандайин юмушнинг ҳам ўз ўрни бордир.
Минглаб хуфя хизмат қилар бизга масалан
Аммо улар танишмагай бир-бирларини.
Хабарларни шошилмасдан тинглаб, ўрганиб
Барчасидан чиқаргаймиз зарур хулоса.
Юриш қилиш лозим бўлса йироқ элларга
Тадоригин кўрмоқ керак уч-тўрт йил аввал.
Сиз, чунончи, сарҳадларда яйлов тайёрланг.
Йилқиларни кўпайтиринг ўша жойларда.
Токи сизнинг ҳорфин отлар етиб борган пайт
Тулпор бўлиб, кишнаб турсин минглаб тойчоқлар.
Ёв қўшинин таҳликага солмоқлик учун
Тунда унинг атрофида гулханлар ёқинг.
Неча юзлаб милтилаган чўрларни кўргач,

Ёғий сизнинг лашкарларни кўп деб ўйлагай.
Шабхун дея аталади тунги хужумлар.
Тўртта отнинг биқинига шох-шаббалардан
Оддийгина супургини боғлаб қўйсангиз —
Чунон тўзон кўтарилгай,
Дейсиз қиёмат!

Ўрни келса тўрт суворий тўрт минг отлиқнинг
Ваҳимасин яратади қийқириқ билан.
Байроғингиз эгилмасин майдонда сира,
Жангда ёлғиз қолсангиз ҳам байроқ тик бўлсин.
Хужум қилиш арафаси «Аллоҳу акбар», деб
Нидо айланг.

Парвардигор куч ато этгай.
«Суринг» деган наъра эса босқинга даъват.
Бизнинг оддий «Ур-ҳо-ур»дан ёв жуда қўрқар.
Энди жаҳон яхши билар қудратимизни,
Пинҳон жойи қолмагандир хийлаларнинг ҳам,
Бироқ Темур фирибларин адоғи йўқдир!
Энди рухсат,
Машваратнинг меҳмонларига.

Бир қисм иштирокчилар чиқиб кетадилар.

Шаҳзодалар, вазирлару амирлар қолсин.
Қани, айтинг, вазиримиз Муҳаммад қовчин,
Не гаплар бор салтанатнинг сарҳадларида?

Муҳаммад қовчин

Аълоҳазрат, салтанатда каттаю кичик
Дориломон,
Дуоингиз қилмоқ билан шод.
Хушхабарлар келиб турар шаҳзодалардан.
Ўлпон, тўлов — бари-бари назоратдадир.
Фақат Румо ҳукмдори Султон Боязид
Саркашлигин қўймаётир.

Т е м у р

Яна Боязид!

Яссавурий —

Самарқанднинг вилоятидан,

Хутталонда Кайхисраву Балхда Хусайн,

Жалойирбек —

Қадим Хўжанд мулкин ҳокими

Бизга қарши бош кўтариб нима бўлишди?

Бир пайтлари Хоразмда Сўфий унвонли

Хусайн ва Юсуф деган ҳукмдорлар ҳам

Чифатойи улусини эътироф этмай

Енгилгунча дабдурустдан ўйин кўрсатди.

Оқибатда хароб бўлди, афсус, Хоразм.

Дини Ислом,

Шариатнинг манфаати деб

Ҳиндистоннинг пойтахтин ҳам фатҳ айлагандик.

Инчунун, бир Занжир Сарой ўчин олай деб

Тўхтамишнинг Ўрдасини чилпарчин қилдик.

Биз ҳам ёқиб юборганмиз Сарой Беркани.

Боязидга лекин атай тегмадик, валлоҳ,

Ғайридинлар устимиздан кулмасин дедик.

Икки тилдош,

Икки диндош битта турк қавми

Олишсалар,

Талашсалар номус эмасми?

Ш а й х у л и с л о м

Ори ростдур.

Т е м у р

Неча йилки, қочиб юрган таъқибимиздан

Султон Аҳмад Жалойир ва қора Юсуфлар

Боязиднинг саройидан топмишлар паноҳ.

Бизнинг манфур душманларга ҳомий Боязид.

Барлос баҳодир

Аълоҳазрат,
Боязидни кечириб бўлмас.

Амирлар

Аълоҳазрат,
Сабрнинг ҳам бор чегараси.

Темур

Боязидга яна мактуб йўллаган эдик,
Яна имкон берган эдик уйлаб кўришга.
Бироқ ҳануз жавоб йўқдир.

Муҳаммад қовчин

Балки Боязид
Тавба қилиб ўтиргандир, журъати сўниб,
Кўз олдига келар балки минглаб калладан
Ясалажак миноралар, селдек оққан қон...

Темур

(ғазаб билан)

Нима дединг, ҳой вазим Муҳаммад қовчин?
Бизнинг жиҳод йўлидаги узган каллалар
Кўзларингга минорадек кўринмоқдами
Ё адолат жабҳасида биз тўккан қонлар
Назарингда, сел мисоли кўпирмоқдами?
Балки дийдор кўришсангиз қиёмат чоғи
Султон билан биргаликда тавба қилгайсиз?
Бу гапингни Амир Темур вазири эмас,
Боязиднинг ўзи айтса жўяли эди.
Бундан буён қилар ишинг билиб ол, қовчин,
Жанггоҳларда отбоқарнинг тўрвасин олиб
Сен узилган каллаларни йиғиб юргайсан.
Отбоқарни чорланг менга.

Муҳаммад қовчин

Аълоҳазрат,
Аълоҳазрат!

Темур

Мен Ҳазрат эмас,
Мен ҳам Темур деб аталмиш оддий бир банда.
Мумкин эди аллақачон ўлиб кетишим
Илон қақиб ё бўлмасам отдан йиқилиб.
Мен ўлмадим!
Мени мана кўриб турибсиз.
Боз устига фотиҳ дея ном олган Зотман.
Одам қавми ўз қисматин саҳроларида
Ташналикдан лаби қақраб тентираган чоғ,
Қултум сувдек керак бўлдим, шекилли, унга.
Чексиз чўлда Инсоният карвони тарқаб
Бир-бирларин тепиб,
Суриб ғужгон бўлган пайт,
Мен уларни ипга тиздим бир сарбон бўлиб,
Кўҳна тарих олдидаги хизматим шулдир.
Сен кабилар бу карвондан адашган туя.

Отбоқарни олиб кирадилар.

Темур

(Муҳаммад қовчинга)

Отбоқарнинг жомакорин киясан, қовчин,
Сенинг зарбоф тўнинг эса отбоқарники.

Муҳаммад қовчин

Аълоҳазрат, Аълоҳазрат!

Темур

Энди кетабер,
Иродасиз арбобларнинг жазоси шулдир.

(Эшикбонга)

Хабар йўқми?

Чопар йўқми Рум тарафлардан?

Эшикбон

Олампаноҳ, кутиб турар иккита чопар.

Темур

Кирсин улар!

Иккита чопар олдинма-кейин кирадилар.

Темур

(Биринчи чопарга)

Қайдан келдинг? Исмнинг надур?

Биринчи чопар

Сарандибдан. Исмим Борчиқ.

Темур

Борчиқ?

Биринчи чопар

Ҳа, Борчиқ!

Темур

Биринчи бор эшитишим бундоқ исми,
Маъноси не?

Биринчи чопар

Мен билмайман, ўйлаб кўрмабман.

Темур

Ўз исмининг маъносини билмаган сендек
Элчи билан гаплашмайман.

Кутиб тур, бор, чиқ!

Бирон юртга чопарини юбормоқ бўлса,
Аввал уни танлашни ҳам билсин подшоҳлар.

Иккинчи чопар

Аълоҳазрат, мен Румодан етиб келмишман,
Қайсаримиз Боязиднинг элчисидурман.
Султон Шабли эрур менинг исми шарифим.

Темур

Қўпдан сени кутмоқдаман, хабар бер, элчи,
Ўз-ўзига қандай ҳукм чиқармиш Султон?

**Чопар мактубни узатади. Темур уни
ўқий бошлайди.**

«Уруш билан ҳал бўлажак бу можаролар.
Агарда сен биз томонга келмасанг, Темур,
Билиб қўйки, хотинларинг уч талоқ бўлгай.
Агар сени енга олмай чекинсам ортга
Унда менинг хотинларим бўлсин уч талоқ».

Ўҳ, Боязид, мақсадингни айтибсан, аммо
Шарт эдими хотинларни қиморга тикмоқ.
Ўз исмини ёзмиш Султон олтин ҳал билан,
Бизнинг исм қуйироқда, оддий сиёҳда...
Тағин Султон эмиш бу зот.
Бачкана қилиқ.

Амир Темур иродамиз,
Фармон шул эрур:
Рум Султони чорлабдимиз жанг майдонига
Боражакмиз!
Бу шумоёқ чопарни эса
Эсон-омон кузатингиз келган йўлига.
Барчангизга рухсат.
Мени ёлғиз қолдиринг.

**Ҳамма чиқиб кетади. Темур орқадаги
парда тарафга қараб мурожаат қилади.**

Т е м у р

Буқаламун, сен қайдасан, бу ёққа кел-чи.

Парда ортидан ногаҳонда Буқаламун —
Темурнинг хуфяси чиқиб келади.

Б у қ а л а м у н

Олампаноҳ, ҳозир бўлдим, не буюргайсиз?

Т е м у р

Яна юмуш топираман сенга ишониб,
Зеро, ҳар не мушкулни ҳам эплаб келгансан.
Хуфяларим орасида эпчили ўзинг.
Хоҳласанг гар ўзгаради буткул қиёфанг.
Ўзгаради ва ҳаттоки кўзингнинг ранги.
Сен билмаган тиллар ҳам йўқ етти иқлимда.

Б у қ а л а м у н

Олампаноҳ,
Шу сабабдан лақабимни ҳам
Жуда топиб кўйгандингиз, Буқаламун деб.
Асл исмим бир замонлар Итолмас бўлган.

Т е м у р

Энди мағриб кишисига айлангайдирсан.
Мутакаббир ва ҳийлакор фарангийларни
Ўргангайсан, овизларин ҳидлаб кўргайсан.
Шоҳларининг мақсадларин обдан англагач,
Элчиларин чодиримга бошлаб келгайсан.

Б у қ а л а м у н

Самарқандга, шу ергами?

Т е м у р

Йўқ, Буқаламун!
Насиб этса Ангоранинг атрофларида,

Олис Румо мамлакатин қоқ юрагида
Туғ кўтариб, голибона чодир тиккайман.

Б у қ а л а м у н

Олампаноҳ, шу дақиқа, шу сониядан
Мени фаранг деб ҳисобланг!

Т е м у р

Жавобинг тузук.

**Буқаламун ғойиб бўлади. Темур
эшиқбонни қаре уриб чорлайди.**

Т е м у р

Таклиф этинг маликани — Бибихонимни.
Бибихоним!

Агарда у бўлмаса эди

Курашларнинг ва жангларнинг долғаларида
Қайроқ тошга айланарди балки бу юрак.

Иғво, фитна, ғараз тўла ёлғон дунёда

Сабрим тугаб, гоҳо-гоҳо ўйлаб қоламан:

Зарурмикан барчага тенг яхшилик қилмоқ?!

Меҳр билан бирортасин бошин силасанг

Ғаюр итдек қўлинг тишлар, талаб ташлайди.

Худпарастдир қулдан тортиб шоҳларга қадар.

Бундай ҳолнинг боиси не?

Сабаби нима?

Мен билдимки, бу қурама Инсон зурёди

Тахт талашиб,

Шон талашиб,

Бойлик талашиб,

Аллоҳ берган дил гавҳарин унутиб қўйган.

Тингламаса, қамчин билан уриб ва ҳайдаб

Инсоф томон қайтармоқлик керак уларни.

Жондан тўйиб нокасларнинг кирдикоридан

Дарвиш бўлиб кетар экан гоҳо донолар.
Хуш, мен-чи, мен?!

Ахир мен ҳам асли ёлғизман,
Бугундану келажакдан маломат билан
Минглаб кўзлар тикилади битта ўзимга.
Чунки менинг қисматимга жанглар ёзилган.
Фақатгина Бибиҳоним тулин ой каби
Ёритади тунд, қоронғи кечаларимни.

Бибиҳоним киради.

Б и б и х о н и м
Чорламишсиз, олампаноҳ...

Т е м у р
Бибиҳон, биби...
Кенгаш билан банд бўлибман.

Б и б и х о н и м
Мен ҳам банд эдим.
Ҳозиргина набирангиз Мирзо Улуғбек
Аловиддин жанобларин шатранжда енгмиш.
Бувижон, — деб келмиш менга суюнчи сўраб,
Кўз тегмасин,
Гоят зукко кичкинтой Мирзо.

Т е м у р
Осон эмас мот қилмоқлик Аловиддинни.
Аловиддин шатранж илмин жаҳонгири-ку.
Ҳа, бугунги машваратда — кенгаш чоғида
Зукколигин аён этди ўспирин Мирзо.
Иншооллоҳ,
Авлодларим улғайиб бир кун
Ер юзини забт этарлар илму фанда ҳам.
Менинг эса пешонамга суронли жанглар,
От устида кун ўтказиш ёзилган экан.

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, яна юриш, яна сафарми?

Т е м у р

Ҳисоблашмас қисмат бизнинг истаклар билан,
Бамисоли қуёш ботгач,

Ой чиққанидек

Ҳодисалар силсиласи оқар бардавом.

Биз бир куни хонадонга меҳмон чорласак,

Бошқа куни чақиришар қўноққа бизни.

Туркийлардан чўчиб фаранг мамлакатлари

Румо билан иккимизни гижгижлаб қўйди.

Бу найрангни тушунмайди, афсус, Боязид,

Боз устига кимки қочса бизнинг ғазабдан,

Боязиднинг саройидан топмоқда паноҳ.

Б и б и х о н и м

Унинг асл мақсади не?

Муроди нима?

Т е м у р

Султон бизнинг Салтанатга беписанд боқиб,

Ҳасадини билдирмоқда ёш бола каби.

Мен сабр этиб, тотувликка уни чақирсам

У муттасил жавоб берар ҳақорат билан.

Энди жангга чорлабди у ошкора, очиқ.

Мен — Темурман!

Орият ҳам бор-ку дунёда.

Етар, энди!

Кунўғлонга эгар ургайман,

Рум тарафга юзланади тулпорим жадал.

Б и б и х о н и м

Қайси она фарзандини урушга йўллаб,

Қайси аёл орзу қилгай жангу жадални.

Сизга зафар тиламоқдан бошқа чорам йўқ,
Балки мен ҳам ёнингизда бўлай, Амирим.

Т е м у р

Йўқ, азизам, Самарқанднинг салтанатида
Ўзингизу набирамиз Муҳаммад Султон
Хукмфармо бўлиб туринг.
Юмушлар талай.
Қурилишлар, боғи роғлар, бола-бақралар.

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, биласизки, мен ўзим учун
Жоме масжид қурмоқдаман.
Битказай уни.
Токи Сизни кутиб олай масжид қошида.
У мендан бир ёдгор бўлгай.
Фарзандим йўқ-ку...

Т е м у р

Менга ҳам бир масжид бино қилингиз, аммо
Бундай ғамгин баҳонани келтирманг, Биби.
Шаҳзодалар, набиралар барча-барчаси
Улғаймишдир,
Улғаймоқда меҳрингиз билан.
Салтанатни олтин узук десам мен агар
Унинг олий беаги — Сиз,
Ёқут кўзи — Сиз.
Эслайсизми, не деб ёзмиш эронлик Хофиз:
— Агар кўнглимни шод этса ўша Шероз жонони
Қаро холига бахш этгум Самарқанду Бухорони.
Шоир билмас, аллақачон бу икки шаҳар
Ҳадя бўлган Бибихоннинг қаро холига.
Орзуим бор, йўлим тушиб, насиб этса гар
Ўша танти шоир билан гаплашар эдим.

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, Сиз бир вақтлар Балх тахтин эмас,
Асли менинг юрагимни забт этгандингиз.
Толемдан минг розиман, валинеъматим!

Т е м у р

Қайда бўлмай хаёлимда Сиз ва Самарқанд,
Гуё икки қароғимдек доим биргасиз
Шаҳримизнинг ишларию тартиботига
Масъул этиб қолдиргаймиз Хожа Юсуфни.
Умидворман, бош кўтармас нафси бузуқлар,
Юрт тинч бўлар, қон тўкилмас, гадоё кўпаймас.

Б и б и х о н и м

Ташвиш чекманг, Олампаноҳ, бизларни ўйлаб,
Фақат азиз жонингизни эҳтиёт айланг.

Т е м у р

Маъзур тутинг, Бибим, Сизга бир ўтинчим бор
Майли, айтай, дилингизга ботса ҳам оғир.

Б и б и х о н и м

Олам юки қадар буюк қудратингизни
Кипригимда кўтаргайман муҳаббат билан.

Т е м у р

Ота-онам хоки ётган Кеш тупроғида
Менинг учун даҳма қуринг, мақбара қуринг.

Б и б и х о н и м

(тиз чўкиб)

Олампаноҳ!

Бу гапларни айтаётган Сиз ўзингизми?

Т е м у р

Билар эдим талвасага тушишингизни.
Иншооллоҳ, ҳали узоқ яшармиз, Биби.

Аллоҳ лозим кўрганича даврон сургаймиз.
Бироқ эсдан чиқармайлик бандаликни ҳам.
Фуқаролар гоҳо мени кўкка кўтариб
Унутарлар кўп қатори инсонлигимни.
Амир Темур ўлмайди, деб юргандан кўра
Қора кунга кўникишиб тургай фуқаро!
Боз устига, ҳовлиққанда мазорга бор, деб
Бежиз айтиб кетмаганлар қадим боболар.
Эсга солар у умрнинг ўткинчилигин
Ва кўнгилда шафқат ҳиссин бисёрроқ қилгай.

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, ўз лутфингиз билан айтайин:
Бундай ғамгин баҳонани келтирманг Сиз ҳам

Т е м у р

Вақти келиб, қиличини қайраб Азройил
Салтанатим тепасида пайдо бўлган чоғ,
Мақбарамни кўриб, ортга қайтиб кетгайдир:
Аллақачон бунинг жонин олибман-ку деб.

Б и б и х о н и м

Жаҳонгирнинг ҳазили ҳам нақадар даҳшат!

**Хонзодабегим роят паришон, юзлари
моматалоқ ҳолда дафъатан кириб келади.**

Хонзодабегим?!

Х о н з о д а б е г и м

Олампаноҳ,
Бибиойим,
Маъзур тутгайсиз...

Б и б и х о н и м (Темурга)

Аълоҳазрат,

Келинимиз Хонзодабегим,
Амирзода Мироншоҳнинг завжасидир бу.

Т е м у р

Не гап ўзи?
Бу аҳволда келмишсиз, ажаб!

Х о н з о д а б е г и м

Бибиойим иккалангиз холи турганда
Мен арзимни айтмоқликка айладим журъат.
Олампаноҳ, фарзандингиз — Амирзодамни
Еру кўкка ишонмайин эъзоз этаман.
Шукр, Сизнинг меҳрингиздан баҳраманддирмиз.
Амирзодам ғоят хушфеъл, ғоят меҳрибон.
Бироқ сархуш бўлган чоғи, жунбушга келиб,
Менга бот-бот қўл кўтарар,
Сабрим тугади.

Т е м у р

Ҳали қўлин кўтардимиз Сизга Мироншоҳ,
Юзларингиз кўкаргани...
Унинг ишими?!

(эшикбонга)

Чақирингиз Мироншоҳни!

(Хонзодабегимга)

Кечиринг, келин...

Бошим ерга теккунчалик эгиламану

Сиздан узр сўрайман мен —

Қайинотангиз!

Бироқ биздан яширмангиз бирор сир бўлса.

Воқеанинг сабабини билмак истайман.

Х о н з о д а б е г и м

Мен айтишга...

Т е м у р

Айтинг, тортинманг!

Умрдир бу, ахир бозор савдоси эмас.

Х о н з о д а б е г и м

Амирзодам сархуш бўлган кезлари доим
Ўзларини тутолмаслар...

Т е м у р

Етар, тушундим!..

Сизга рухсат.

Кўнглингизни чўктирманг, аммо

Бир бармоғим лат ебди-ю, билмайман, афсус.

Хонзодабегим чиқади.

Биби, Сизга неча бора айтгандим, эсланг,
Ўғилларим сархуш бўлиб зинҳор-базинҳор

Келинларим тўшагига бормасинлар деб.

Сархуш бўлгай сархушликдан туғилган фарзанд.

Хонзодага етказингиз ташаккуримни.

Б и б и х о н и м

Мироншоҳнинг бу феълидан воқиф бўлсам-да,

Сизга атай айтмагандим,

Минг ўйга бориб!

Мироншоҳ таъзим ила киради.

Т е м у р

(Мироншоҳга)

Бери келинг!

Бери келинг!

Хўш, Амирзодам,

Сизга янги, шўх қилиқлар муборак бўлсин!

М и р о н ш о ҳ
(довдираб)

Аълоҳазрат, не қилибмен?!

Т е м у р
(ғазаб билан)

Қилмишинг учун
Сени ҳозир тилка-пора қилсам ҳам оздир.
Соҳибқирон ўғлиман деб,
Шаҳзодаман деб
Ёки босар-тусарингни билмай қолдингми?
Ё салтанат емишидан буқадек тўйиб,
Занжирингни узмоқликка қасд айладингми?
Аёлингга сархуш ҳолда қўл кўтаргунча
Пахсакашлик қилгин эди,
Кўчага чиқиб!

М и р о н ш о ҳ
Афв этингиз, Оламнаноҳ!..

Т е м у р
Жанжалнинг сири
Аён бўлди:
Зурёдига,
Пушт-камарига
Ёмонликни раво кўрган жоҳил, худбинсен!

М и р о н ш о ҳ
Афв этингиз!

Т е м у р
Аёл кишига
Қўл кўтариш нималигин билурмисан?
Айт!
Сен-ку одам боласисан,

Қайси бир ҳайвон
Эмаётиб, узиб олар онасин кўксин.
Шоҳларни-ку қўятурай,
Пайғамбарлар ҳам,
Набилар ҳам туфилган-ку аёл зотидан.
Унутибсан,
Сенга бир вақт айтиб бергандим,
Тўмарис деб аталгувчи ёвқур момомиз
Турон замин эрки учун майдонга чиқиб,
Эрон шоҳин калласини қонга бўктирган.
У ҳам ахир аёл бўлган,
Билиб қуй, ўғлим!
Аёл зоти хонадоннинг шамчироғидир,
Ўша чироқ ўчмасин, деб жанг қиламиз-ку!
Энди эса, зиндонга бор!
Қирқ кун ётгайсан!

ПАРДА

УЧИНЧИ САҲНА

Ангора яқинидаги тепаликда Темур чодир.
Ташқаридан ғовур-ғувур, отлар кишнаши, фил-
лар наъраси эшитилиб туради. Чодир ичида тахтда
Амир Темур. Унинг атрофида шахзодалар, амир-
лар, лашкарбошилар. Амир Темур чодир ташқа-
рисига кўз ташлайди ва қулоғига сирға таққан
сарбозга кўзи тушиб, уни ўзининг чодирига чор-
лайди.

Т е м у р

Сиз аёл-ку?! Астафинуллоҳ.
Сирғангиздан пайқаб қолдим мен.
Бироқ билиб қўйинг Сиз,
Аёлларни мен жанггоҳга жалб қилмаганман.

Д а р х о н о н а

Аълоҳазрат,
Оналарнинг қисмати маълум.
Қайда бўлса болажони, кўнгли ҳам шунда.
Ёлғизгина ўғлим Сизга навкардир — аскар,
Сизга доим камарбаста, садоқатлидир.
Мен пинҳона ошпаз бўлиб, дуоғўй бўлиб,
Сизнинг қутлуғ карвонга, ҳа, эргашиб келдим.
Иншооллоҳ, Ҳаққа етгай она дуоси.
Ҳазрат бу кун зафар Сизнинг қўлда, иншооллоҳ.

Т е м у р

Сизни қайдан сўргаймиз?

Д а р х о н о н а

Кешнинг ёнида
Дархон деган бир қишлоқ бор.
Уша жойдан мен.

Т е м у р

Во ажабо! Бир замонлар ўша қишлоқдан
Ўтаётиб меҳмон бўлдим бир онахонга.
Ҳаёлимдан у манзара кетмас сира ҳам.
Йигит чоғим мағлубият аламин чекиб
От устида келар эдим маҳзун, мунғайиб.
Боз устига мен ғоятда очикқан эдим.
Қултум суву бир бурда нон зардан азизроқ.
Ўша лаҳза пастаккина девор ортидан
Димоғимга урилди-ку зигирдоғ ҳиди.
От бошини дарҳол бурдим ўша томонга.
Супачада ўлтирарди муштипар аёл,
Дастурхонда турар эди карсон атала.
Суриштирмай аталани сипқора қолдим.
Ҳали совиб улғурмаган қайноқ бу таом
Эритилган қўроғошиндай куйдирди оғзим
Ва мен оҳ тортдим.
Ўша лаҳза ҳалиги аёл
Менга деди: «Шошилмагин, Темурга ўхшаб»
Мен дедимки: «Қачон, қайда шошган Темурбек?»
Аёл эса жавоб айлади:
«Қайси куни бир қўроғонни ололмай Темур
Мағлуб бўлди афсус, кўп афсус.
Ютқазганин сабабчиси шошгани эди.
Аталани совутмасдан ичдинг-ку, ўғлон,
Оғзинг куйиб аталадан енгилдинг сен ҳам».

Д а р х о н о н а

Сизмидингиз ўша йигит?

Т е м у р

Ҳа! Мен Темур эдим.
Демак, Сиз ҳам ўшасиз.
Менга танбеҳ бергандингиз шошқалоқсан деб.

Дархон она

Ҳа. Бу рост.

Темур

Менга абад сабоқ бўлди бу танбеҳингиз,
Етти ўлчаб бир кесмоқлик қатъий одатим.
Энди эса эсон-омон қайтсинлар онам.

Дархон она

Ҳазрат...

Темур

Жангу жадал буюрмишдир фақат эрларга,
Оналару болаларга муносиб ишмас.

Дархон она

Эзгулик деб, дини Ислом ҳимояси деб,
Ватани деб, элу юртнинг орияти деб
От сурдингиз.
Сиз Жаҳонгир, Соҳибқиронсиз!
Модомики адолатни қилибсиз шиор,
Ҳар жабҳада унутмангиз она нидосин.

Темур

Онамизни кузатингиз уйга соғ-омон,
Бибиҳоннинг ўзи унга кўз-қулоқ бўлсин.
Зафар билан биз қайтганда кутиб олгайсиз.
Парвардигор, ҳар сония ўзинг қўлладинг,
Яна қўлла ва қўлласин она дуоси.

Дархон она чодирдан чиқиб кетади.

Шайхулислом

Олампаноҳ, изн беринг.

Темур

Гапиринг, ҳазрат.

Шайхулислом

Кеча тунда мунажжимлар — ахтаршунослар
Юлдузларнинг ҳолатига обдан боқишиб,
Хосиятли топишибди бугунги кунни.

Темир

Қутлуғ таъбир.

Аммо бугун Боязид билан

Амир Темир жангга кирар.

Мунажжимлармас.

Шайхулислом, билиб қўйинг ҳасратимни Сиз.

У ҳам муслим, мен ҳам муслим.

Бу не кўргулик.

Шайхулислом

Гап шундаки, муслимликдан Боязид йироқ,

У Мария исмлик бир насорон қизни

Никоҳига олиб қўймиш.

Сиз — асл муслим.

Темир

Жанг тақдирин ҳал этажак мана шу жихат,

Иншооллоҳ,

Худо менга мададкор бўлгай!

Шайхулислом ва бошқалар
Иншооллоҳ, иншооллоҳ!

Темир

У ҳам туркий, мен ҳам туркий.

Бу не густоҳлик!

Самарқанддан етиб келган менинг лашкарим

От суради ақаси ё уқаси томон.

Юрагимни ўртар бу ҳол,

Лекин мажбурман.

Ҳар қандайин муҳораба олдидан доим
Аллоҳимдан мадад сўраб, ёлбораман мен.
Шайхулислом, зафар тилаб тиловат қилинг.

Шайхулислом тиловат қила бошлайди

Т е м у р

(шаҳзодалар, амирларга)

Шунқорларим,
Улуғ жангга кираётирсиз.
Ўнг қанотни топширгайман сенга, Мироншоҳ,
Сўл қанотни бошқарасан Шоҳрух Мирзо, Сен!
Самарқанддан лашкар билан мадад бергани
Етаб келар амирзода Муҳаммад Султон.
Обонфортни фақат ўзим назорат қилгум.
Ҳозиргача маълум бўлган хабарга кўра
Жангга чиқмиш ёв тарафдан тўрт юз минг лашкар.

Шаҳзодалар, амирлар
Олампаноҳ, Аллоҳдану Сиздан куч олиб
Ҳар қандайин ёғийни ҳам тор-мор этгаймиз.

Т е м у р

Болаларим, бу оғир жанг.
Билинг, бу жангда
Румонинг ўз лашкарлари ҳимоядадир.
Улар ахир ўз юртларин қўриқлагайлар.
Ўйлаб кўринг,
Агар улкан бир қайрағочга
Ўзга жонзод яқинлашса,
Ўша заҳоти
Қайрағочда ошён қурган жамъи парранда
Чийиллашиб, чувиллашиб жангга шайланар.
Аммо Румо ерида мен ўзга эмасман,
Мен мусулмон амириман!

Насабим туркий!
Адолат ва дини Ислом посбонидирман.
Фармонимга қулоқ тутинг:
Бизким, малики Турон,
Амири Туркистонмиз.
Бизким миллатларнинг
Энг қадими ва энг улуғи
Туркнинг бош бўғинимиз.
Аллоҳ Сизга мадад бериб, зафар ёр бўлсин!
Ноғоралар чалинсин.
То еру осмонни
Бизнинг лашкар суронлари чулғаб олсинлар.
Ёғийларни таҳликага солсин бу сурон.
Наърамизга жўр бўлсинлар жанговар филлар
Ясовулар ҳар дақиқа менга пайдар-пай
Етказишиб турадилар жанг тафсилотин.
Саркардалар, Сизга рухсат
Аллоҳу акбар!

Амирлар, саркардалар чиқадилар.

Т е м у р
(Эшиқбон — ясовулга)
Энди эса чорланг буён Аловиддинни.
У бетимсол бир истеъдод, шатранж устаси.
Самарқанддан атай уни олиб келганман.

Аловиддин киради.

А л о в и д д и н
Олампаноҳ, чорламишсиз...

Т е м у р
Ҳа, Аловиддин,
Сен билан биз неча йилки шатранж сурамыз.
Аммо билки, бу галгиси бошқача ўйин,
Бу — бошқа жанг! Доналарни тер, Аловиддин!

Аловиддин шатранж доналарини теради.

Темурда оқ доналар.

Эшитгансан, Аловиддин.

Ёшлик чоғимдан

Мен шатранжга ишқибозман.

У нозик ўйин.

Уни тенгсиз санъат дея таъриф этарлар.

Бироқ шатранж ўхшар кўпроқ жанг санъатига.

А л о в и д д и н

Қани, юринг, олампаноҳ.

Т е м у р

Юрди, сипоҳим,

Қани олға, пиёдалар,

Зафар ёр бўлсин.

**Чодир ташқарисидан жанг садолари
баралла эшитила бошлайди.**

А л о в и д д и н

Шоҳ сипоҳин бизга қарши йўналтирдингиз,

Каминанинг сипоҳи ҳам анойи эмас.

Т е м у р

Ҳозир нечун жанг қилмоқда пиёдаларим,

Хабар келиб қолур ҳозир у томондан ҳам.

Жуда оғир жанг кетмоқда чодир ортида.

Иншооллоҳ, енгажакман!

Сен — Аловиддин,

Фақат шатранж соҳасида жаҳонгирдирсан,

Бизнинг эса чекимизга бошқа юк тушган,

Бизнинг учун улкан замин — шатранж тахтаси.

Ғолибнинг ҳам, мағлубнинг ҳам турғон қартаси

Қон тўла бир ҳовуз эрур! Мамот жанги бу.

А л о в и д д и н

Сизнинг буюк истеъдодга таъриф йўқ асло,
Шатранжда ҳам бетимсолсиз.

Иқрорман, ҳазрат,

Аммо менга изн беринг, бир саволим бор.

Т е м у р

Айт, Аловиддин!

А л о в и д д и н

Шу аснода улуғ бир жанг давом этмоқда,
Сизнинг голиб бўлмоғингиз гарчи муқаррар.
Лекин, ҳазрат, Сиз мен билан чодир ичида
Шатранж уйнаб жанг мақомин кузатмоқдасиз,
Бир қарашда бепарводек,
Ҳатто совуққон.

Т е м у р

Мен биламан, Аловиддин, ўз қудратимни,
Рақибимни довдиратар бу усулим ҳам.
Хабар келиб қолур ҳозир у тарафдан ҳам.

А л о в и д д и н

Усулми бу?

Т е м у р

Ғоят зўр усул!
Одамларим аллақачон Рум султонига
Менинг шатранж уйнаб туриб жанг қилишимни
Етказдилар!
Боязидни таҳлика босди!
Душманингни бундан ортиқ камситиб бўлмас.
У гўёки филга қарши чиққан кучукдай
Алам билан ангиллагай.

Я с о в у л (киради)

Аълоҳазрат, пиёдалар нобуд бўлмоқда.

Т е м у р

Аттанг, аттанг.

Ўз кучига ортиқ ишонса

Ғафлат босиб қолгусидир ҳатто филни ҳам.

(Ҳам ясовулга, ҳам Аловиiddingа):

Тўлғама деб аталгувчи бир йўлимиз бор,

Етказингиз ўнг қаноту ҳам сўл қанотга.

Мироншоҳу Шохрух мирзо икки тарафдан

Ёғийларни ўраб олсин!

Обонфортда мен!

А л о в и д д и н

Шоҳга қарши уруш бошладим.

Я с о в у л

(Яна киради)

Олампаноҳ, ёв лашкари тўп-тўп бўлишиб

Биз томонга ўтаётир.

Т е м у р

Шояд яхши гап!

Улар асл мусулмондир, зиён етказманг.

А л о в и д д и н

Аълоҳ зрат,

Ҳар иккала майдон ичра ҳам

Ғоят қизғин тус олмоқда жанговар санъат.

Т е м у р

Лашкарларим урхо-ур деб жанг майдонида

Найза билан, қилич билан ва камон билан,

Ёв сафларин қириб борар ҳозир аёвсиз.

Мен ҳам ҳозир улар билан руҳан биргаман

Шу гап ҳаққи, Сизга қарши ташлайман руҳни.

А л о в и д д и н

Олампаноҳ, қутқармоқчи бўлсангиз туғни
Боязиднинг алвон рангли чодири узра,
Рухни эмас, аспарни майдонга ташлаш
Маъқул тадбир бўлғусидир.

Т е м у р

Тангрим мададкор!
Рухни суриш фикрини у ўргатди менга.
Аспарни қамчилайди белида кучи.
Ғалабага ишонч ўти сўнган кимсалар,
Эшитингиз,
Рух ҳақиқат қиличидек кескир, беомон.
Мен рух билан жанг қилишни севаман жуда.

А л о в и д д и н

Рухингизнинг наърасига жавобим шу-да.

Я с о в у л

Олампаноҳ, орқадаги ёв ўрдасини
Ҳалқа каби ўраб олди бизнинг лашкарлар,
Бироқ ўрда устувордир!

Т е м у р

Бизнинг қўлда нафтандоз деб аталувчи бир
Аждаҳодек ўт пуркагич яроғимиз бор.
Бамисоли осмондан тушгандек қуюн
У ўт олов пуркай бошлар замин устига.
Ўрда томон йўналтиринг нафтандозларни!
Ўрда чилим сархонаси каби ёнсину
Тамакидек тутаб кетсин тубида ёғий.

(Аловиддинга)

Аловиддин, қай йўсинда йўлимни тўсма,
Мана, энди ишга тушар саркардам фарзин.
Ва ортидан иккинчи рух чиқар майдонга,

Энди қайга қочиб боргай шўрлик қорашоҳ,
Энди кимдан мадад кутсин
Ё кимга арзин баён этсин?

А л о в и д д и н
Чиройли мот! Мот!

Т е м у р
Бу — рухнинг иши.....
Шояд рухлар менга мудом бўлгай мададкор.

Я с о в у л
Аълоҳазрат. Яхши хабар бор!
Шу аснода Рум султони асир олинмиш!

Т е м у р
(Ясовулга)
Исминг недур?

Я с о в у л
Аълоҳазрат, исмим Қосимбек.

Т е м у р
Қаердансан? Насабинг ким?

Я с о в у л
Мен — шаҳри Кешдан.
Отам сизга сарбоз бўлган.
Деҳли жангида
Шаҳид кетган.
Бугун менинг ўзим сарбозман!

Т е м у р
Бизнинг учун ғоят қутлуғ мужда келтирдинг,
Ўғлим, сени сийлагайман бу мужда учун.
Иншооллоҳ, Самарқандга қайтиб борган чоғ
Никоҳингга беражакман бир набирамни.

Я с о в у л

Олампа^но^х, ўл^гуни^мча Сизга соди^қман.

А л о в и д д и н

О, Алло^хнинг мар^ҳмати бунчалар кенгдир,
Бир бандасин дақи^қада кўкка кўтарди.

Т е м у р

Шукр, дейман, Яратганга — Парвардигорга,
Биро^қ, зафар нашидасин тотмасдан бурун
Ру^хиятим амри билан бир гап айтаман:
Ҳеч бир шо^хнинг бошига бу кулфат тушмасин.
Олиб киринг Боязидни!

**Боязидни оё^қ-қўли боғли^қ ҳолда
олиб киришади.**

Эво^ҳ, бу не ҳол?

Оё^қ-қўлин ечинг дар^ҳол,

У ахир, Шо^ҳ-ку!

Чумолилар хор қилишса арслон рутбасин
Бузилгайдир ўрмоннинг ҳам қонунияти.

(Боязидга)

Мен таассуф билдираман, тушунгин, Султон.

Б о я з и д

Асир бўлиб турсам ҳамки қошингда, Темур,
Зор эмасман илтифотинг, таассуфингга.

Т е м у р

Оддийгина бир воқеа юз берди, ахир,
Сен Йилдирим лақабли бир қудратли чакмо^қ
Чўнг темирга урилдингу чилпарчин бўлдинг.

Б о я з и д

Сен устимдан кулмоқдасан,
Масхара қилма!

Ботирларнинг иши эмас ётганни топташ.

Т е м у р

Топтамасман ва инчунун, кулмасман асло.
Бироқ тақдир деб аталмиш буюк ҳукмдор
Кулган экан иккимизнинг устимиздан ҳам.

Б о я з и д

Бу гапингни қай йўсинда англамоқ керак?

Т е м у р

Мен бир лангу,
Сен эса кўр, нотавон сўқир,
Бу дунёда бутун одам топилмагандай
Иккимизга ер юзининг жиловин бермиш,
Тавба қилдим,
Тавба қилдим,
Минг бора тавба!
Сен билан мен не қадарли қудратга молик,
Қамчисидан қон томгувчи подшоҳ бўлмайлик,
Яратганнинг ҳузурида ожиз бандамиз.
Алалхусус, бунга мисол
Сенинг қисматинг.

Б о я з и д

Лашкарларим сўнгги дамда хиёнат қилди,
Бўлиниб қочиб кетди икки тарафга.
Афсус, чора тополмади ўғилларим ҳам.

Т е м у р

Ўз бошингга ўзинг етдинг, иқрор бўл, Султон,
Такаббурлик ва манманлик ҳунаринг бўлди.
Ўз қавмингдан чиққан биздек Соҳибқиронга
Қўп нолойиқ мактубларни битган бу сен-ку.
Худо сендан юз ўтирди,
Лашкарларинг ҳам.

Қора Юсуф, Жалойирдек ғанимларимнинг
Бошин силаб атай менинг ғашимга тегдинг.
Ер юзининг бир бўлагин эгаллаб олиб
Жаҳонгирлик даъво қилиш муродинг эди.
Ўзинг ўйла, чиқишгайми икки жаҳонгир?
Бу оламга икки Худо кўплик қилмасми?

Б о я з и д

Агар менинг қилмишларим қусур саналса,
Бунинг бари сенга ҳам хос, билиб қўй, Темур.

Т е м у р

Бироқ Аллоҳ йўриғидан чиқмаганман мен
Ва, аксинча, бу йўриғни бузган зотларнинг
Адабларин бериб келдим, беражакман ҳам.

Б о я з и д

Таҳқир қилма, мусулмонман, алҳамдулиллоҳ!

Т е м у р

Ана энди ҳушёр тортиб тингла, эй Султон,
Иккимиз ҳам туркийми?

Б о я з и д

Ҳа, шубҳасиз, туркий.

Т е м у р

Туркийларнинг икки шоҳин гиж-гижлаб қўйиб,
Уриштириш кимга зарур бўлганин ўйла.
Оврўпанинг найрангига лаққа учдингку
Соҳибқирон Темурингдан юзни ўтирдинг.
Қанча узоқ олишсалар икки паҳлавон,
Исроф бўлар улардаги шунчалик куч ҳам
Ва ўртада ғолиб чиқар гиж-гижлаган зот.

Б о я з и д

Муродингни айтгил менга. Ўлдирсанг ўлдир!

Т е м у р

Билъакс, сени муҳофаза қилурман, Султон,
Турк элининг ноаҳиллик тарихига Сен
Тирик тимсол сифатида яшаб юргайсан.
Ўурматинг ҳам шу қадарли бўлади, қўрқма,
Илтимосу тилагингни Сен айтсанг дуруст.

Б о я з и д

Вайрон қилма Румо юртин.
Лашкарингга айт,
Ўеч бўлмаса, турк қавмига шафқат кўрсатсин.

Т е м у р

Урушларнинг ўз даҳшатли низомлари бор,
Голиб аскар юрагида жўшгайдир ғурур.
Ғанимини мағлуб ҳолда кўрар экан у —
Хаёлига нима келса — шуни қилгайдир.
Менга эса ҳар доимо зафар ёр бўлди.
Балки худди шу сабабдан лашкарларимни
Шафқатсиз деб атайдилар, сабаби — зафар.
Ҳа, гоҳида маъшум ишлар бўлганлиги рост.
Сен майшат ишқибози, такаббур Султон,
Бунёдкорлик нималигин қайдан биласан?
Мен қурдирган шаҳарларни кўрмоғинг даркор.
Кафоратга юз бурган бу салтанатингдан
Олиб кетгум ёлғизгина Қуръони каримни.

Б о я з и д

Улуғ Темур, мен мағлубман
Ва лекин шу зум
Инсон сифат, падар сифат бир гапни айтай:
Исо, Мусо, Мустафою Сулаймон деган

Ўғилларим жанг қилдилар,
Қайдадир улар?
Аҳли аёл тақдири ҳам номаълум менга.

Т е м у р

Менинг ҳам бор фарзандларим
Мироншоҳ, Шоҳрух.
Ана улар, рўпарангда қатор турибди.
Самарқанддан набирамиз Муҳаммад Султон
Лашкар билан етиб келди.
Ҳозир у бетоб.
Ҳа, падарлик баробардир барчага, Султон.
(Шаҳзодаларга)

Боязиднинг яқинларин топиб келингиз.

Ш о ҳ р у х

Аълоҳазрат, асир тушган Султон ҳарами.

Б о я з и д

Аё, Темур, мардлик қилиб, афв эт уларни.

М и р о н ш о ҳ

Улуғ жангни кузатмоққа атайин келган
Ўрусия, Оврупонинг элчилари бор,
Аълоҳазрат, қабулингиз кутар улар ҳам.

Т е м у р

Ҳаммасини олиб кириг.
Чодиримиз кенг.

Элчилар, ҳарам аҳли кирадилар.

Мен — Темурман!

Хуш келибсиз, дейман.

Марҳабо!

Ўйлайманки, мамнундирсиз жанг тинганидан.

Рум Султонин ўғиллари қайси бирингиз?

Ш о ҳ р у х

Аълоҳазрат, ҳозирчалик биттасин тутдик,
Унинг исми Мусо экан.
Мана бу йигит.

Т е м у р

Уни дарҳол кийинтиринг шаҳзодага хос.

Б о я з и д

Манов аёл Мариядир.
Бизнинг завжамиз.
Ожиз банда, бир замонлар ислом йўригин
Шу жувон деб бузган эдим.
Иқрор бўламан.

Т е м у р

Ўзинг ёзган мактубингга риоя қилсак
Сен учун у энди талоқ,
Кўнсанг-кўнмасанг!
Уни бирон насоронга ҳадя этгаймиз.
(Буқаламунни имлаб чақиради).

Никоҳингга олгин буни.
Асраб-авайла.
Унинг зарра гуноҳи йўқ.
У тутқун бўлган.

Б у қ а л а м у н

Аълоҳазрат, миннатдорман. Аммо менинг ҳам
Бир совғамни қабул қилинг.

Т е м у р

Нечук совға у?

Б у қ а л а м у н

(қўйнидан буқаламун (хамелеон) чиқаради)
Бу — буқаламун.

Темур

Ха, тушундим.

Сенмисан у устаси фаранг.

Буқаламун

Аълоҳазрат, Сиз буюрган барча юмушни
Адо этдим.

Неча-неча кибор элчилар

Сизнинг улуг ғалабага гувоҳ бўдилар.

Марияни қабул этмоқ мушкулдир аммо.

Одатим бор — бир юмалаб муслим бўламан.

Темур

Бу жувонни ўз юртига қайтаринг омон.

Аёлларнинг шўри курсин.

Тандирдир улар.

Энди эса тилга кирсин кўҳна Оврупо.

Иоан Султоний

Мен Иоан Султонийман, фаранг элчиси,

Қиrol Шарл дерлар менинг ҳукмдоримни.

Шильтбергер

Мен — Боварлар вакилиман,

Шильтбергер номим,

Менинг валинеъматимни Генрих дейдилар.

Темур

Шарлми у, Генрихми у — менга бари бир,

Барчангизни атаганман фарангилар деб,

Сизнинг чалкаш исмлар ҳеч ёдимда қолмас,

Фармоним шул:

Етказингиз хонларингизга,

Парвардигор хоҳиши-ла омонлик бердим.

Унутмангки, дўстлашмоқчи бўлса инсонлар

Бир-бирларин феъл-атворин билмоқлари шарт

Бу дунёни бузадиган гумон, миш-мишдир.
Сиз ўйларсиз, Амир Тему́р бойликка ўч деб.
Менга етгай бир бурда нон ҳамда қултум сув.
Тафтиш қилиб кўринг қани бор хазинамни,
Ортиқ ақча топармисиз.

Сабаби — аён.

Не орттирсам барчасини лашкарлариму
Мамлакатнинг манфаати учун сарфладим:

Шаҳар қурдим,

Ариқ қаздим,

Йўллар ўтказдим.

Мен — Амирман, жаҳонгирман!

Рақибларим-чи,

Чумолидек фаҳм этурлар улкан дунёни.

Ўзларидек майдагина манфаат учун

Аллоҳ берган буюк бахтни барбод қилурлар.

Бўйин товлар ҳамкорликдан, улуг ишлардан,

Мен адолат ўрнатгали йўлга чиққанман.

Ш и л ь т б е р г е р

Аълоҳазрат, Оврупони Боязиддан Сиз

Қутқаздингиз.

Олтин Ҳайкал муносиб Сизга.

И о а н С у л т о н и й

Худди шундоқ, Аълоҳазрат.

Т е м у р

Аҳли Оврупо!

Мени содда осийлик дея ўйламанг.

Жуда яхши биламан мен муродингизни,

Рум Султонин менга қарши гижгижладингиз,

Оқибатда қутулдингиз унинг зулмидан.

Худо ўзи инсоф берсин сенга, Оврупо.

Олтин ҳайкал. Олтин ҳайкал.

Хушомадми бу?

Менинг қурган шаҳарларим — ҳайкалларимдир.

Тағин шуни билингки, мен бутпараст эмас,

Савдо-сотиқ деган гап ҳам бордир дунёда,

Не-не халқлар дўстлашгайдир тижорат боис.

Самарқандга ташриф этсин карвонларингиз.

Ҳиндистондан Болқонгача бирор болакай

Боши узра олиб ўтса лаган марварид,

Йиллар оша улғаяди болакай, аммо

Бир дона ҳам тўкилмагай ўша лагандан.

Ўқдингизми, мен қандайин тартиб ўрнатдим.

Сиз фаранглар, йиғиштиринг қароқчиликни,

Бизлар каби ҳалолликка риоя айланг.

Сизлар хочга топинасиз.

Хоч кўриниши —

Бамисоли Шарқу Фарбнинг қўшилувидир.

Иншооллоҳ, мусулмонман, айтар гапим шу:

Ҳамкор бўлсин Оврупою улуғ Осиё.

Ў р у с и я э л ч и с и

Аълоҳазрат, мен ўрусман, Москов тарафдан.

Шарқу Фарбни боғлайдирган бир ҳудудданман.

Т е м у р

Сиз улуғвор бир муҳитда яшайсиз, аммо

Ўзингизни эплалмайсиз.

Парокандасиз.

Иқлимингиз ғоят совуқ, бунинг устига

Ўрусия тупроғидан бир карра ўтдим.

Сизнинг Елис деб аталмиш истехкомингиз

Эсда қолди.

Баҳодирлар бордир Сизда ҳам.

Улуғ эллар қўшни бўлиб яшар эканлар.

Унутмасин: то қиёмат тақдирлари бир,
Дарё тошса — офат етгай икки ёнга ҳам.

Ў р у с и я э л ч и с и
Бизни озод этдингиз Сиз Олтин Ўрдадан.

Т е м у р
Тўғрироғи — Ўрдани мен олдим ўртадан.

Я с о в у л
Аълоҳазрат, ташриф этмиш йўловчи қарвон.
Ҳофиз отлиғ бир элчиси қабулга келмиш.

Т е м у р
Ҳофиз? Ҳофиз?
Ким у, Ҳофиз?

Я с о в у л
Шерозий эмиш.

Т е м у р
Наҳот ўша шоир бўлса,
Кўрмоқчи эдим.

(чодирдагиларга)
Миннатдорман барчангиздан.
Жаноб эчилар,
Тилагимни етказингиз эларингизга.
Одатимча, Самарқандга таклиф этаман.
Сизга рухсат,
Қол мен билан Султон Боязид.

Бошқалар чиқиб кетадилар.

Т е м у р
(Боязидга)
Ташвиш тортма,
Сенинг ўша фарзандларингга

Бўлиб бергум Румнинг барча вилоятларин.

Б о я з и д

Ўзимга-чи?

Т е м у р

Ўзинг эса пойтахт шаҳринг Бурсага бориб
Мамлакатга валинеъмат бўлиб тургайсан.
Ишинг эса ўлпон тўлаш ва тавба қилиш.

Б о я з и д

Чидолмасман, чидолмасман, мағлубиятга.

Т е м у р

Тингла, Султон!
Подшоҳликлар алмашаберар.
Қабулимга кирар ҳозир улўф бир сиймо,
Буюк шоир, Яссавийдек беназир даҳо.
У — абадий фаҳри бўлғай Эронзаминнинг.
Фаҳм айлагил, музаффару мағлуб подшоҳлар
Мангуликнинг кўзгусида нечоғ камтармиз.

Б о я з и д

Сени жоҳил дер эдилар.

Т е м у р

Асли сен жоҳил.
Кишиликнинг манглайига битган шоирни
Соҳибқирон Амир Темур қабул айлагай.
Сен-чи, Султон, ҳарам билан овора бўлиб,
Унутгансан ҳам ҳарбни-ю ҳам шеъриятни.
(ясовулга)

Боязидни кузатингиз,
Ўурматин қилинг.
Шеър Султони киргай энди қабулимизга.
Шерозийни таклиф этинг.

Ҳофиз Шерозий киради.

Ҳ о ф и з

Ассалом, Амир!

(таъзим ила)

Т е м у р

Сиз, Ҳофизми?

Шерозийми?

Ўша шоирми?

Бунча озгин,

Бунча ночор,

Бунчалар юпун.

Нима билан исботлайсиз ўзлигингизни?

Ҳ о ф и з

Қора Юсуф деб аталмиш сур бир қароқчи
Карвонларни талар экан Макка йўлида.

Бизни ундан қутқазишди сарбозларингиз.

Элчи бўлиб келдим Сизга раҳмат айтгали.

Т е м у р

Қора Юсуф!

Қора Юсуф!

Азал душманам.

Ундайларга паноҳ берган Боязидни мен

Тор-мор этдим.

Қўрқмасинлар энди ҳожилар.

Ҳ о ф и з

Энди мен ҳам ишондим, ҳа, Темур экансиз,

Шоир эса ўзлигини исботлаш учун

Шеърларидан бўлак бирор ашё тополмас.

«Агар он турки Шерозий бадаст орад, дили моро

Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро.»

Т е м у р

— Агар кўнглумни шод этса ушал Шероз жонони
Қаро холига бахш этгум Самарқанду Бухорони.
Шундоқми?

Х о ф и з

Ха, афсуски, шундоқ.
Ушбу байтим учун балки дорга тортгайсиз.
Демак, қисмат исбот қилур Хофизлигимни.

Т е м у р

Самарқанду Бухоро деб дунёни олдим,
Бир хол учун Сиз уларни ҳадя этмишсиз,
Шунчаликми?

Х о ф и з

Ҳазрат, ахир кўриб турибсиз,
Бисотимни гўзалларга улаша бериб.
Шундоқ ҳолга тушиб қолдим,
Ночор, юпунман.
Оқибатда мажбур бўлиб, битта хол учун
Дунёдаги энг бетакрор икки шаҳарни —
Самарқанду Бухорони ҳадя этганман.

Т е м у р

(қаҳ-қаҳ уриб)

Ширин хаёл бандаси Сиз,
Эҳ, Сиз, шоирлар,
Мен ростини айтсам, агар ёр холи учун
Шаҳар эмас, жонни нисор айламоқ даркор.
Гапнинг асл индаллосин эшитинг энди:
Бизнинг улуг шаҳарларни баҳолаш учун
Бундан ортиқ ташбиҳ бўлмас, тасанно Сизга.
Энди бир байт ҳадя қилсин Сизга Темур ҳам:

— Ўз лафзидан тинглаш учун Ҳофиз шеърини,
Қайта бошдан забт этардим Шероз ерини.

Ҳ о ф и з

Минг ташаккур, Аълоҳазрат, лутфингиз учун,
Аммо у пайт, биронта байт айтмасдим, узр.

Т е м у р

Бу мушкулни Тангри ўзи ҳал этди осон.
Ҳофиз билан суҳбатдошман бежанг, беқурол.
Самарқанду Бухорога ташриф буюринг,
Улуғ зотлар яшаб ўтган у жойларда ҳам.
Яссавийни эшитгансиз?

Ҳ о ф и з

Султон ул-орифийн,
Туркистонлик авлиёдир.
Соҳиб ҳикматдир.

Т е м у р

Шоир аҳли куйласа бас икки жиҳатни:
Яссавийдек ҳикматларин ёзсинлар ёки
Ёр жамолин васф этсинлар Сиздек — Ҳофиздек.
Сиёсатга аралашиб ҳазрат Фирдавсий
«Шоҳнома»да камситмишдир турк султонларин.
Шул сабабли, жаҳли чиққан Маҳмуд Ғазнавий
Фирдавсийга арзигулик олтинни эмас
Ҳадя қилмиш бир кажава кумуш тангани.
Лекин шоир байтларида жаннат иси бор,
Икки олам шавкати бор дostonларида.

Ҳ о ф и з

Шеъряту илму фанга Сиз каби жўмард,
Олийҳиммат ҳомий берсин доим Аллоҳим.
Ана шунда гуллаб-яшнаб Эронзамин ҳам,
Ана шунда чарақлагай Турон ҳам абад.

Т е м у р

(қарс уради. Мулозим киради.)

Сиз шоирнинг елкасига зарбоф тўн ёпинг.
От миндиринг,
Илҳомидек учқур, саман от.
Карвонини кузатингиз манзилигача.
Инъом беринг, икки шаҳар хирожи қадар.
Хайр, устоз!

Х о ф и з

Хайр, Амир!

Аллоҳ ёр бўлсин!

(Хофизга)

Я с о в у л

Аълоҳазрат, Самарқанддан чопар бор.

Т е м у р

Кирсин.

Чопар киради.

Хўш, омонми ёру дўстлар, доруссалтанат?

Ч о п а р

Бари омон!

Эртаю кеч фахру ғурур-ла

Ҳақингизга дуо қилиб яшар Самарқанд.

Сизни буюк зафар билан қутламоқ учун

Мунтазирдир йўлингизга катта-ю кичик.

Т е м у р

Қандай хабар келтирмишсан?

Ч о п а р

Хитойдан мактуб,

Чин фағфурин элчилари олиб келмишлар.

Т е м у р
(чопарга)

Сен озодсан.

(мактубни ўқий бошлайди).

Бу қандайин қабоҳатким, Чин ҳукмдори
Биздан ўлпон талаб қилмиш!

Сурбет, мутгаҳам!

Бир замонлар Шарқ ва Шимол узра ястанган
Туркийларнинг ҳудудларин забт этди улар.
Ҳатто Шошнинг тоғларидан маъдан конларин
Хонбалиққа ташиб кетди, еб тўймас юҳо.

Мўғулларнинг даштларин ҳам олдилар босиб.
Оёқости қилди қанча мусулмонларни.

Мен дунёнинг тенг ярмини фатҳ этибману
Кенжа фарзанд эмишман у осмон ўғлига.

Тавба қилдим! Мантиқ қани? Адолат қани?

Мен уларни ўрнатгумдир Хитой ерида.

Ё Раб, қандоқ яратгансан кажрав фалакни?

Мени кимдир айблайди-ю, мен эса кимни...

Ҳали Миср тупроғида қилар ишим бор,
Тинчитмоғим керак ҳали ўжар Қофқозни.

Иншооллоҳ, барчасини удалайдурман,

Лекин шу зум нетмоқ керак?

Ясовул киради.

Я с о в у л

Олампаноҳ, шошилиңч хабар.

Т е м у р

Тағин не гап?

Я с о в у л

Бандаликни бажо қилмиш Султон Боязид.

Т е м у р

(фотиҳага қўл тортиб)

Худо уни раҳмат қилсин.

Ўлим муқаррар.

(ясовулга)

Етказингиз амирлару шахзодаларга,

Таъзияга кечикмасдан етиб боргаймиз.

Ясовул чиқади.

Ғалати бир ҳикмат бордир бу ҳодисада,

Иродасиз бўлар демак такаббур одам.

Такаббурнинг қуролидир демак ўжарлик.

Мағлубият юкини у қўтаролмабди.

Султонга хос ҳурматини қилгумдир лекин.

Я с о в у л

Олампаноҳ, чопар келди қора Ҳисордан.

Т е м у р

Кирсин дарҳол!

Тинчлик бўлсин, Илоҳо, бу гал.

Чопар киради.

Саломатми Амирзода Муҳаммад Султон?

Ч о п а р

Олампаноҳ, минг афсуски...

Т е м у р

Тирикми ўзи?

Ч о п а р

Умрлари узоқ бўлсин, Амирзодамиз

Бетоб эрур, хийлагина бетоб ва лекин.

Т е м у р
(ясовулга)

Сен кетабер,
Етиб боргум.
У бемор эди.
Зора юмшоқ об-ҳавоси шифо бўлар деб
Қора Ҳисор томонларга жунатган эдим.
У суюкли набирамдир. Валиаҳдимдир.
Аллоҳ менга қаҳр ҳиссин қанча мул берса,
Юрагимга ушанчалик меҳр ҳам солмиш.
Мени енгса — меҳр ҳисси енгар оламда.
Азиз ўғлим Жаҳонгирдан айрилган чогим
Фарёд солдим:
Тожу тахтни олгину. Худо,
Болаларим жонларини менга қолдир, деб.
Жаҳонгирдан набирам шул — Муҳаммад Султон.
Наҳот унинг ҳаёти ҳам энди муаллақ.
Бу тахт нима?
Нима ўзи Соҳибқиронлик?
Қуршаб олди бир-биридан нохуш хабарлар.
Қулга олгин ўзингни эй, Темур Тарағай,
Барча ишга улгурмоғинг, енгмоқлигинг шарт.
(Қарс уради)
Кунўғлонга эгар уринг!
Отни ҳозирланг!

ПАРДА

ТҮРТИНЧИ САҲНА

Бибихоним жоме масжиди олдидаги майдон,
Бибихоним юксак курсида. Атрофида Девонбе-
ги, шаҳар доруғаси, аъёнлар, қўриқчилар. Ҳрта-
га Амир Темур тахти қўйилган.

Бибихоним

Нусрат зафар Соҳибқирон қайтиб келмоқда
Пойтахтига — ўз муборак Самарқандига.
Ҳазратимнинг хоҳишларин сўзсиз бажариб,
Мен ул зотни масжидимда кутиб олгайман.
Салтанатнинг аъёнлари — аркони давлат
Кешга кетди — Жаҳонгирга пешвоз чиқмоққа.
Ҳаётимнинг энг чароғон кунларидан бу,
Яна буюк бир зафарнинг шоҳиди бўлдим.
Зафар тўйи, набиралар тўйи кетма-кет
Давом этар Регистондан Кониғилгача,
Етти иқлим элчилари етиб келмишлар,
Интиқ бўлиб кутаётир Жаҳонгирни халқ,
Девонбеги, биз қурдирган бу жоме масжид
Соқибқирон назарига лойиқ бўлурми?

Девонбеги

Шоён лойиқ!
Шоён лойиқ!
Тенги асло йўқ!

Бибихоним

(рўбарўдаги кичикроқ масжидни кўрсатиб)
Олампаҳоқ номидаги у масжид эса
Бизникидан сал муъжазроқ,
Хижолатдаман.

Девонбеги

Иккиси ҳам мансуб ахир бир хонадонга.

Бибихоним

Хожа Юсуф!

Самарқанднинг Сиз доруғаси,
Тантана-ю тўйлар учун шаҳар тайёргу?
Кониғилда базм бўлғай қирқ кеча-кундуз.

Хожа Юсуф

Маблагимиз сарф айладик маликам, буткул,
Ташвиш тортманг, Олампаноҳ хушнуд бўлғайлар.
Ақча етмай, қийналишиб қолган фурсатда
Раийятга солиқ солдик.

Бибихоним

Бемаъни бу иш!

Жаҳонгирни кутиб олиш кунлари, атай
Чўп тикқанга ўхшайсиз-ку ари инига.
Ер юзининг адади йўқ барча бойлиги
Самарқандга оқиб турган шундай замонда
Раийятга Сиз ортиқча солиқ солибсиз.
Бир кори ҳол бўлмасайди, кўнглим сезмоқда.
Ана, майдон тўлаётир халойиқ билан,
Самарқанд хўб соғинибдир валинеъматин.
Карнай-сурнай, ноғоралар шай бўлсин, Хожа.
Салтанатнинг тарихида улўф кун бу кун.

Қоровулбоши

Хоним ойим, Сизнинг берган буйруққа кўра
Келтирмишлар уч нафар ёш муллаваччани.

Бибихоним

Олиб келинг, улар ғалат хаёлкашдирлар.

Уч муллавачча таъзим ила яқин келадилар.

Кеча тунда, одатимча, шаҳар айланиб
Бир мадраса ҳовлисига ташриф буюрдим.
Бу учовлон ҳужранишин, суҳбат қиларди,
Бири дерди: «Оҳ, имконим бўлсайди агар,
Ҳозир палов ошар эдим туйгунча роса».
Иккинчиси айтар эди: «Қўлимга тушса,
Ухламасдан ўқир эдим фалон китобни».
Ғоят қизиқ учунчисин армони эса,
У дер эди: «Қани, тақдир насиб этса-ю,
Бибихоним висолига бир зум етишсам».

Девонбеги

Чакки эмас хумпарларнинг иштаҳалари,
Аниқласак бўлар эди учинчисини.

Бибихоним

Ошни орзу қилганингиз қайси бирингиз?

Биринчи муллавачча

У мен эдим.

Бибихоним

Девонбеги, бу йигитчага серёғ, серғушт
Битта палов ясаб беринг.
Илму фанга ружу қўйган қайсингиз эди?

Иккинчи муллавачча

Китобни мен тилагандим, ҳазрат маликам.

Бибихоним

Самарқанднинг улуғ, номдор бир олимига
Шогирдликка берилсин у.
Нияти қутлуғ.

(Учинчи муллаваччага)

Демак, сенсан ошиқ бўлган Бибихонимга?

Учинчи муллавачча
Мен иқрорман!
Жазо беринг, энг олий жазо.

Девонбеги
Рухсат беринг, ўша гапни айтган тилини
Шу заҳоти таги билан суғуртирайин.

Бибихоним
(Муллаваччага)
Мен Темурнинг завжасиман,
Ҳой, муллавачча,
Жавобим ҳам, жазоим шул:
Етишолмассан!

(Девонбегига)
Девонбеги, Самарқанднинг энг гўзал қизин
Бу йигитга олиб беринг.
Тамом.
Вассалом!

**Отлиқ жарчи майдонга шитоб билан
кириб келади.**

Жарчи
Соҳибқирон Самарқандга кириб келмоқда,
Соҳибқирон Самарқандга кириб келмоқда!
**Халойиқда улуг бир жонланиш. Карнай-
сурнай садолари. Амир Темур жоме мас-
жиди олдида отдан тушади. Пойандозлар
тўшалган. Бибихоним Амир Темурга ни-
сор-сочқилар сочади.**

Темур
(Халойиққа):
Салом бўлсин, фирдавсмонанд Самарқандимга!

Х а л о й и қ

Салом бўлсин, Соҳибқирон Амир Темурга!
Салом бўлсин, Соҳибқирон Амир Темурга!
Зафар ва шон муборакдир Улуғ Темурга!
Зафар ва шон муборакдир Улут Темурга!

Б и р қ а р и я (Олдинга чиқиб).

Салтанату мамлакату халқлар бахтига
Умрлари боқий бўлсин Соҳибқироннинг,
Илоҳо, омин!

Х а л о й и қ

Омин! Омин!
Илоҳо, омин!

Т е м у р

Бизким, малики Турон,
Амири Туркистонмиз.
Бизким, миллатларнинг
Энг қадими ва энг улуғи
Туркнинг бош бўғинимиз!
Аллоҳимнинг ирода-ю инояти-ла
Ер юзининг тенг ярмини қўлга киритдик,
Забт айладик Румо юртин,
Мисру Шомни ҳам.
Яловимиз дини Ислом учун барқ уриб,
Шамширимиз адолатни ҳимоя қилди.
Не ботирлар ҳалок бўлди буюк жангларда.
Жаннат ато қилган бўлсин уларга Аллоҳ,
Илоҳо, омин!

Х а л о й и қ

Илоҳо, омин!

Т е м у р

Ер юзида енгилмас бир салтанат туздик,
Қовуштирдик бошларини не-не халқларнинг.
Самарқанднинг қутлуғ номи бизни ҳар қайда
Қўллаб турди, йўллаб турди ғалаба томон.
Қирқ кун зафар нашидасин сурсин Самарқанд,
Етти иқлим тўй ўтказсин биз билан бирга.
Фармоним шул:
Зиндонларда банди ётганлар
Бугунданоқ афв этилсин,
Озод этилсин.

Х а л о й и қ

Минг бор қуллуқ, Олампаноҳ марҳаматига.
Минг бор қуллуқ, Олампаноҳ марҳаматига.

Қ а р и я

Аълоҳазрат, фармонингиз ғоят ўринли,
Шу тахлитда ҳиммат қилган пайғамбарлар ҳам.
Бордир лекин фармонгача банди бўлмаган
Озод юрган турли-туман жинойтчилар.

Т е м у р

Улар кимлар?
Айтинг менга, Самарқанд аҳли,
Ер юзини олибмизу адолат учун,
Наинки ўз юртимизда бепарво бўлсак.

Қ а р и я

Эл-юрт тўйди доруғанинг қилмишларидан.

Х а л о й и қ

Тўйдик! Тўйдик!

Т е м у р

Қилмиши не?

Қ а р и я

У порахўрдир!

У жарима ундиради бўлар-бўлмасга,
Текин бўлса, мушуги ҳам офтобга чиқмас,
Фақатгина фикр қолди солиқдан холи.

Т е м у р

Фуқародан уч нафари гувоҳлик берсин.

Х а л о й и қ

Олампаноҳ, биз барчамиз гувоҳмиз, гувоҳ!

Т е м у р

Самарқанднинг доруғаси дорга тортилсин!

М у ҳ а м м а д қ о в ч и н

(олдинга чиқади)

Аълоҳазрат, мен қулингиз Муҳаммад Қовчин.

Т е м у р

Бир томчи қон кўзларига селдек кўринган,
Ғанимларнинг бошларига ачинган Қовчин,
Не иш билан машғулдирсен?
Тилагингни айт?

М у ҳ а м м а д қ о в ч и н

Беҳушдекман мен саройдан кетгандан буён,
Навкарликка олмадилар, ёшинг ўтган, деб.
Эртаю кеч кушхонада жонлиқ сўяман.
Азбаройи, калласини олганда молни,
Мен ўзимча, ёвингиз, деб хаёл қиламан.
Аълоҳазрат, қассобларда инсоф қолмаган,
Мижозларни алдайдилар, Худодан қўрқмас.
Менинг ўзим гувоҳдирман, кўрдим барчасин.

Х а л о й и қ

Ҳақ гап!

Ҳақ гап!

Қассоблар ҳам жазога лойиқ!

Т е м у р

Ҳар даҳада бир нафардан ноинсоф қассоб
Ўзи қурган канорага осиб қўйилсин!

Сен-чи, яна саройга қайт, Муҳаммад Қовчин.

Б и б и х о н и м

Аълоҳазрат, пойингизга жонимиз нисор,
Сиз сафарда вақтингизда Самарқанд ичра
Бунёд бўлди неча сарой,

Неча-неча боғ,

Неча-неча мадраса-ю

Не-не масжидлар.

Булар бари фармонингиз ижроси эрур.

Назар солинг масжидимга.

Т е м у р

Муборак бўлсин!

Гоят нозик ҳам мунаққаш.

Маҳобатлидир.

Безаклари ҳуснингиздан нусхадир гўё.

Ҳайбатю салобати Маликага хос.

Тарихда у Бибихоним масжиди дея

Алал-абад қолгувсидир.

Гоят мамнунмен!

Рўбарўда турган анов нечук иморат?

Бул масжиднинг қошида у товуқ катаги...

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, кечинг бизнинг гуноҳимизни,
Не аламки, ўша масжид Сизга аталган.

Махмуд Довуд деган ношуд бир вазиримиз
Бунёд этган уни маккор доруға билан.

Т е м у р

Сизнинг улуғ масжидингиз унинг қошида
То хижолат чекмагайдир асрлар ўтгач.
Олам аҳлин кўзи тушмай, бузингиз уни.
Вазир эса Самарқанддан қувғин қилинсин.
Маъзур тутинг мени, Биби, ҳатто арслон ҳам
Иллатлардан тозалармиш ўз ўрмонини.
Одамлар-чи, айбларини яширар мудом,
Оҳ-воҳ чекар бир кун келиб, қўлга тушганда.
Тили бошқа, дили бошқа лўттибоз зотлар
Подшоҳини алдамоқчи бўлар, ҳай аттанг.
Мамлакатни бузадиган асли ўшалар.
Ҳукмдорлар сева туриб фуқароларин
Умид ҳамда қўрқув аро сақлаши даркор.
Биби, Сизнинг одамларга меҳрингиз чўнгдир,
Нобакорлар дуч келмаган ғазабингизга.
Шул сабабдан улар Сиздан чўчимай қўйган.

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, то одамзод яшар заминда
Ўтмагандир ва ўтмагай Сиздек ҳукмдор.

Т е м у р

Афсуски, мен шамшир билан дўст бўлдим кўпроқ,
Машғалага ўзин урган парвоналардек
Куйиб кетди қанча одам гуноҳ-беғуноҳ.
Иншооллоҳ, ювгайдирман, доғларим бўлса...
Мен ғолибмен!
Айни чоғда мағлубдирмен ҳам.
Қазо қилиб набирамиз Муҳаммад Султон
Букилмаган бу қаддимни букдию кетди.

Унинг учун бир мақбара қургаймиз, балки,
Аллоҳ билар, ётгайдирман унда ўзим ҳам.

Бибихоним

Аълоҳазрат, йироқ бўлинг ғамгин ўйлардан,
Мана баҳор авжга кирди, Сиз ҳам авждасиз.
Зафарингиз байрамига қўшалок қилиб,
Ўтказурмиз набиралар никоҳ тўйларин.
Конигилда базм бўлар қирқ кеча-кундуз.
Меҳмонларни таклиф этдик етти иқлимдан.
Тўйбоши Сиз, Сиз уларни кутиб олгайсиз.
Энг аввало, жуфт-жуфт бўлиб келин-куёвлар
Дуонгизни олмоқ учун саломга келар.
Ана улар фурсатингиз пойлаб турибди.

Темур

Тўйни бошланг!
Сочқиларни ҳозирланг, Биби.

Бибихонимнинг ишораси билан келин-куёвлар яқин кела бошлайдир. Мусиқа садолари. Ҳофизлар хониши. Раққосалар хиромии.

Кун ҳамалга кирди эрса келди олам наврўзи.
Кечди баҳман замҳарир қиш, қолмади қори, музи.
Кун келу минг кўрки ортиб, тирилур ўлмиш жаҳон,
Тонг бадизлаб нақши бирлан безанур бу ер юзи.
Киршани қор қани, энглик боқса тоғлар сурати,
Тўнлиқи тангсуқ йипардин Рум, Хитой атлас чузи.
Кўкда ўйнар, қўл солишур қуғу қоз, қил, қарлуғоч,
Ерда югуриб жуфт олишур ос, тийинг қиш, кундузи.
Лола сағроқин ичарда сайрар усруб сандувоч,
Турна ун тортиб ўтарда сакрашур баклан қузи.
Ўури ин ужмоҳ ичинда енг солиб таҳсин қилур
Ёз уза мундоқ ғазаллар аймишда Носир Рабғузий.

Сокин ва латиф мусиқа янграб туради.
Бошлари узра сўзана соябон остида келин-
куёвлар жуфт-жуфт бўлишиб, Соҳибқирон
олдидан таъзим ила ўта бошлайдилар.
Исириқлар тутатилади.

Б и б и х о н и м
Аълоҳазрат, набирамиз Мирзо Улуғбек,
Амирзода Шоҳрухнинг ўғли.

Т е м у р
(сочқи сочади)
Бахтли бўлинг, қўша қаринглар.

Б и б и х о н и м
Набирамиз Иброҳим Султон,
Амирзода Шоҳрухнинг ўғли.

Т е м у р
(сочқи сочади)
Бахтли бўлинг, қўша қаринглар!

Б и б и х о н и м
Набирамиз Ижил Мирзо,
Амирзода Мироншоҳ ўғли.

Т е м у р
(сочқи сочади)
Бахтли бўлинг, қўша қаринглар.

Б и б и х о н и м
Набирамиз Сиди Аҳмад,
Амирзода Умаршайх ўғли.

Т е м у р
(сочқи сочади)
Бахтли бўлинг, қўша қаринглар.

Б и б и х о н и м
Жиянингиз Бойқаро Мирзо.

Т е м у р
(сочқи сочади)
Бахтли бўлинг, қуша қаринглар.

Б и б и х о н и м
Аълоҳазрат,
Ваъдангизга риоя айлаб,
Набирамиз Зубайдани бунга узатдик,
Бу — Қосимбек.

Т е м у р
(сочқи сочади)
Бахтли бўлинг, қуша қаринглар.
Жуфти билан барқарордир Инсон боласи,
Сиз ҳам биздек увалию жували бўлинг.
Омин!

Ҳ а м м а
Омин!

Б и б и х о н и м
Конигилга йўл олғайдир келин-куёвлар,
Мунтазирдир Тўкал хоним, Боғи Дилкушо.

Д е в о н б е г и
Муборакбод этмоқ учун Ҳазратимизни
Яқин-йироқ ўлкалардан меҳмонлар келмиш.
Олампаҳо, Шаҳри Кешдан — Ота макондан.
Қутлагали қариндошлар ташриф буюрмиш.

**Олтин эгар-жабдуқли отни етаклаб,
кешликлар яқин келадилар.**

Т е м у р
(улардан бирига)

Исминг недур?

Ш а р и ф

Исмим Шариф, таройингиз Жонузоқ ўғли,
Сиз от сурган у чўлларда йилқи боқаман.
Бу арғумоқ тулпорингиз Кунўғлонга хеш.

Т е м у р

Кенг дунёнинг қадам етмас бир бурчагидан
Агар қўйиб юборсалар кўзимни боғлаб,
Ҳеч адашмай шаҳри Кешни топиб келардим.
У жойдадир ота-онам хоки поклари,
Мангу ором олар унда ўғлим Жаҳонгир.
Кечагина тавоф қилдим мозорларини.
Кешдан тортиб Занжир Сарой ҳудудларида
Энг беғубор йилларимни ўтказган эдим.
Жанг-жадалдан ҳориб-чарчаб қайтган маҳали
Тушларимга кирар ўша осуда дамлар.
Хотирлайман пойгалару кўпкариларни.
Менинг асл зуваламни пишитган у юрт
Икки дунё қарздорман унинг қошида.
Кешдан келган меҳмонларга тўн кийдирилсин!

Д е в о н б е г и

Олампаноҳ, Сарандиблик элчи мунтазир.

Сарандиб элчиси яқин келади.

Т е м у р

Сен кўзимга ғоят иссиқ кўринмоқдасан,
Исминг недур?

Исмим Борчиқ.

Т е м у р
(қах-қаха уради)

Уша Борчикми?

Қабулимдан сени бир вақт хайдаган эдим,
Маъзур тутгин, хаёлимни банд этганди жанг.
Энди сенга, хуш келибсан, мархабо дейман.

Б о р ч и қ

Аълоҳазрат, шу бемаъни исмим туфайли
Дакки едим.
Мени бу бор айбга буюрманг.
Сарандибдан ўрмон шоҳи— шерни келтирдим
Сизнинг қутлуғ тўйингизга тўёна бўлгай.

(қафасда шерни келтирадилар)

Т е м у р

Бир оз нохуш ўрмон шоҳин қафасда кўрмоқ,
Сарандибнинг шоҳи лекин озод юрса бас
Ва, албатта, тўнга лойиқ ҳазрати Борчиқ.

Д е в о н б е г и

Ифранж юрти — Испаниё элчиси келмиш.

Т е м у р

Клавихо, бизнинг эски биродаримиз,
Айт-чи, ўғлим, қиролингнинг аҳволи нечук?
Унга жами эзгуликлар ёр бўлсин дейман.

К л а в и х о

Қиролим ҳам Сизга мудом соғлиқ тилайди,
Карвон билан етиб келгай унинг тухфаси.

(Бир альбом узатади)

Аълоҳазрат, бу муракка дафтарда эса
Испан юрти жилолари тасвир этилган,
Шаҳарлари, қасрлари, манзаралари...

Т е м у р
(Мураққани варақлаб)

Гоят ноёб совғадир бу. Сенга ташаккур!
(Девонбегига)

Шоён ҳурмат кўргазингиз Клавихога,
Саруполар ҳадя этинг шоҳона, олий.

Девонбеги
Аълоҳазрат, етиб келди Чин элчилари.

Хитой элчиси
Салом бўлсин Сизга Осмон мамлакатидан
Бизнинг улуг подшоҳимиз —
Чиннинг фағфури
Сизга мактуб йўллаганди.

Т е м у р
(асабийлаша бошлайди)

Олдим.
Ўқидим.
Жавобини ўзим бориб айтурман унга.

Хитой элчиси
Улуг Амир,
Жавобингиз эшитдик, аммо
Совға билан келолмадик ҳузурингизга,
Чунки бизнинг фағфуримиз —
Чин ҳукмдори,
Сиздан ўлпон талаб қилиб юборган эди.

Т е м у р
Кимки келмиш бизни дилдан қутламоқ учун
Барчасига хуш келибсиз,
Марҳабо деймиз,
Аммо ўша қароримни эслатиб қўяй:

Мен ким Амир Темур,
Иродам шул: —
Қасамёдим шул.
Бўйсунмадим,
Бўйсунмасман босқинчиларга.
Жавобимда очиқ-ойдин айтган эдим-ку?!
Мен халқ билан подшоларни фарқлай оламан.
Менга совға-саломларнинг қиммати йўқдир.
Хой, сен элчи?!
Сен чинакам нодон экансан!

Э л ч и

Буюрилган юмушни мен адо қиламан.

Т е м у р

(ўзини аранг тутиб)

Эшит, элчи:

Ҳар не бало келар қўлимдан,
Фармонимни олтин ҳарф-ла ўйиб танингга
Жўнатишим мумкин эди, сабр этдим бироқ,
Сира душман эмасман мен сенинг халқингга.
Конфуцийни биласанми?

Э л ч и

(хайрат билан)

У — бизнинг пир-ку!

Т е м у р

Шундай зотни етиштирган сизнинг Чинлар-ку?

Ул зот айтмиш:

Оддийгина кийик боласин

Асраб қолган

Ноил эрур

Жаннат васлига!

Билдингми сен?!

Э л ч и

Бироқ, Амир,
Фағфуримга не деб айтайин?
Ўлпон беринг, ўз юртимга энди қайтайин.

Т е м у р

Халқимизда бир муқаддас одат бор, яъни
Ким бўлмасин — меҳмон келса озор берилмас
Сиз яхшиси, Конигилга — базмга боринг.
Бироқ менинг рухсатимсиз, шу зумдан бошлаб
Самарқанддан бир қадам ҳам нари жилмайсиз

Хитой элчилари узоқлашадилар.

Б и б и х о н и м

Қандай журъат этмиш Сизга Чин ҳукмдори,
Бу қадарли сурбетликни жаҳон кўрмаган.
Не ҳайратки, Аълоҳазрат, тоқат қилдингиз.

Д е в о н б е г и

Бамисоли тифи ўткир, кескир қиличга
Беш панжасин телбаларча урмоқчи улар.

Т е м у р

Фағфур биздан ҳатто ўлпон талаб қилмоқда,
Аён гапки, куни битмиш Чин ҳукмдорин.

Б и б и х о н и м

Олампаноҳ, наҳот яна бошланур уруш?!

Т е м у р

Иблисдан ҳам баттар ахир гап уқмас улар,
Истайдики, биз уларга қарам, қул бўлсак.
Истайдики, тобе бўлса аҳли мусулмон.
Менга фағфур мамлакатин тахти керакмас.
Лекин мазлум элатларни озод этурман.

Б и б и х о н и м

Одамзодга раҳм айлагил, ё Парвардигор,
Инсоф бергил султонларга, ҳукмдорларга.
Ҳазратимнинг от устида ўтмоқда умри.
Бир инсонга шунча юмуш, шунча ташвишми?
Ҳаловатни қачон кўргай менинг Амирим?
Аълоҳазрат, ёнингизда бўлгум мен энди.

Т е м у р

Сиз ҳозироқ Кониғилга жўнанг, Малика,
Онагинам Некўзбегим мақомида Сиз
Келинлару куёвларга бош-қош бўлғайсиз.
Ортингиздан етиб боргум мен ҳам албатга.

Бибихоним ва бошқалар кетадилар.

Буқаламун, сен қайдасан?

Буқаламун дафъатан пайдо бўлади.

Б у қ а л а м у н

Лаббай, ҳазратим!

Т е м у р

Кўзларингни қисиб, энди Хитой бўлғайсан.
Етиб боргин Чин давлатин ҳудудига сен.
Минглаб оту тойчоқларни харид қилгину
Чегарага яқин жойда шайлаб, боқиб тур.
Лашкар билан жуда узоқ йўл босиб боргач,
Ҳориб-толган отларни биз алмаштиргаймиз.
Иншооллоҳ, тез орада чиқгум сафарга.

Б у қ а л а м у н

Аълоҳазрат, отам асли от жаллоб ўтган,
Йилқи зотин мен танийман, йилқи ҳам мени.
У жойларда падаримнинг танишлари кўп,
Ишончингиз ўзи менга омад бағишлар.

Т е м у р

Балли, ўғлим, йўлинг қутлуғ, бехатар бўлсин.

Буқаламун кетади.

Эвоҳ, мени авлодларим ким деб эслашур?!
Урушқоқ бир жаҳонгирми ё ҳақ посбони?
Не бўлса ҳам яшадим мен чигал даврда,
Ўлдирмасанг ўлдирурлар, тинчингга қўймас.
Адолат деб умрим бўйи курашдим, бироқ
Афсуски, у бўлмас экан жангу жадалсиз,
Бир ёғини тикласанг гар дунё деворин,
Нураб кета бошлар экан иккинчи ёғи.
Асли нима етмайди бу ҳукмдорларга?
Унвонлари шоҳ бўлса ҳам, адоватга қул.
Тағин бир бор амин бўлдим, буткул жаҳонни
Бошқармоғи керак экан ягона бир зот.
Умр эса ўтаётир оққан дарёдек.
Ер юзини Чин хавфидан қутқазмоқ шартдир.
Ҳозир эса Конирилга бормоқлик лозим,
Тўй ҳам мени шошилтирар, ўй ҳам қўймайди.

ПАРДА

БЕШИНЧИ САҲНА

Туркистонда Хожа Аҳмад Яссавий мақбараси. Тонг пайти. Мақбара эшигидан Амир Темур ҳорғин ҳолда чиқиб келади. Уни оппоқ соқолли, нуроний бир дарвиш қарши олади.

Д а р в и ш

Ассалому алайкум!

Т е м у р

Ваалайкум ассалом!

Биздан олдин салом фарзин адо этдингиз, Валлоҳ, биздан улуғ эрур Сизнинг ёшингиз Сиз кимдирсиз, субҳидамдек нуроний бобо?

Д а р в и ш

Мен бул жойга келиб-кетиб тургувчи дарвиш, Сизни эса биз таниймиз.

Сиз — Амир Темур.

Аълоҳазрат, тунни яхши ўтказдингизми?

Т е м у р

Бобомизнинг пойларида бедор ўлтириб, Руҳларига ором сўраб тиловат қилдим.

Д а р в и ш

Ғоят мақбул!

Шод бўлғувси руҳлари бешак,

Бизнинг улуғ Хожамизда каромат бисёр.

Т е м у р

Тонгга яқин бир дақиқа кўзим илинмиш,
Ушал онда Ҳазрат гўё намоён бўлди.

Д а р в и ш

Бир султонга меҳмон бўлса иккинчи султон,
Мезбон томон илтифотлар қилгай, шубҳасиз.

Т е м у р

Йўқ, илтифот қилмадилар, афсус, минг афсус,
Ҳолбуки, мен болалиқдан ўсиб-улғайиб
Бир нафас ҳам ул Ҳазратга шак келтирмадим.
Бобаракот сулукига содиқлигимдан
Қурган эдим маҳобатли бул мақбарани.
Ёнларида тикдим, ана, чодиримни ҳам.

Темур мақбарага яқин жойдаги чодирини кўрсатади.

Атрофимда минглаб эмас, юз минглаб лашкар
Хожа Аҳмад Яссавийга талпинмоқдалар.

Д а р в и ш

Сиз қай томон отланмишсиз? Йўлингиз қаён?

Т е м у р

Ё, Аллоҳ деб қўшин тортдим Чин тарафларга.
Бул азиз зот руҳи мени қўлласа дердим.
Туни бўйи вужудимда сездим бир оғриқ,
Бунинг акси бўлмоқлиги керак эди-ку?!

Д а р в и ш

Сўнгги юз йил Туркистонда, Турон заминда
Бундай совуқ бўлмаган ҳеч,
Даҳшатли совуқ.
Бир нафас ҳам кўз очирмас изғирин, бўрон.
Кўзда ёш ҳам тўнғиб қолар соққадан чиқмай.

Илло, совуқ голиб келмиш вужудингизда.
Аълоҳазрат, мен фақирни маъзур тутгайсиз,
Сафар қилмоқ шарт эдими шул қаҳратонда?

Т е м у р

Сиз билмайсиз, ғаниматдир ҳар бир фурсатим,
Лашкарларим эса обдан чиниққан, жасур.
Совуқни ҳам улар ёвдек енга олади.

Д а р в и ш

Модомики, танангизга кирмишдир оғриқ,
Саксовулнинг оловида тобланинг, Амир.

Т е м у р

Саркарданинг таҳликаси — ожизлик демак,
Мен лашкарга ибрат бўлиб турмоғим шартдир.
Хайр, дарвиш!

Д а р в и ш

Хайр, Амир!

Т е м у р

(Дарвишига қўл узатиб хайрлашаётганда
бирдан нидо қилади.)

Ё, қудратингдан!

Д а р в и ш

Қўйворингиз қўлимни тез!

Т е м у р

Йўқ, қўйвормайман!

Сиз Хизрсиз.

Бесуяк-ку бош бармоғингиз.

Д а р в и ш

Қўйвор, Амир!

Т е м у р

Қўйвормайман!

Аллоҳга шукр.

Тағни Сизга дуч келибман эллик йил ўтгач.

Ҳ а з р а т и Х и з р

Ҳа, Хизрман.

Тилагингни эшитмоғим шарт.

Йигит чоғинг кўрингандим сенга илк дафъа.

Аммо энди нима етмас сенга, Жаҳонгир?

Яратганнинг иродаю инояти-ла,

Ер юзининг қоқ ярмини қўлга киритдинг:

Тожу тахтинг, хонадонинг, ҳадсиз мулкинг бор.

Т е м у р

Барчаси бор.

Ҳ а з р а т и Х и з р

Унда яна нима истайсан?

Фақатгина, Темур, мендан умр тилама.

Т е м у р

Яратганга шукр дейман барчаси учун

Қанча умр берган бўлса шунча яшарман.

Йиллар бўйи қийнаб келган саволларимни

Ечсам дейман суҳбат қуриб бир Инсон билан.

Ҳ а з р а т и Х и з р

Сен дунёнинг неча улуг зотлари ила

Мулоқотда бўлдинг, ахир, шу етмадими?

Т е м у р

Қовоғимга қарашарди, афсуски, улар,

Дилларини очмадилар одамга ўхшаб.

Ҳ а з р а т и Х и з р

Унда кимни хоҳлайсан сен, сўйла-чи, Темур?

Т е м у р

Яссавийни кўрсатингиз, сўровим шулдир.

Ҳ а з р а т и Х и з р

Аллақачон кетган ул зот боқий дунёга,
Олам бўйлаб кезиб юрар руҳлари лекин.
Подшоҳларни Худойимнинг сояси дерлар.
Соҳибқирон истагини рад этмоқ мушкул.
Сен тасаввур айла, Темур, шу сониядан
Яссавий — мен!
Мен — Яссавий!
Тайёрман, мана!

Т е м у р

Тинсиз жангу жадал билан ўтди ҳаётим
Балки қанча умрларга зомин бўлганман.
Охиратда этагимдан тутмасми улар?

Я с с а в и й

Аллоҳимнинг хоҳишига мувофиқ келса
Икки дунё савоб эрур ҳар қандайин иш.
Айт-чи Темур, сен бесабаб қон тўкканмисан?

Т е м у р

Адолат ва дини Ислом ҳимояси деб
Ер юзини фатҳ айладим, тартиб ўрнатдим.

Я с с а в и й

Улуғ, эзгу ниятларнинг рўёби учун
Жангу жадал, қон тўкишлик шартмикан, Амир?
Энг аввало, ҳар бир банда нафсини тийсин,
Бу дунёнинг неъматлари алдамчи, рўё,
Охиратни ўйлаганлар комил бўлгайлар.
Тотлик-тотлик еганлар, турлик-турлик кийганлар,
Олтин тахтда ўтурғонлар туфроқ аро ётмишлар.

Мулло муфти бўлгонлар, ёлгон даъво қилгонлар,
Оқни қаро қилгонлар, ул томуғга кирмишлар.

Т е м у р

Магар инсон ўз нафсини тия олмаса,
Уни мажбур қилмоқ лозим, чорадир бу ҳам.

Я с с а в и й

Ният қанча жозибали бўлса ҳам, Темур,
Қилич билан мурод ҳосил бўлмоғи гумон.
Сендан кейин билганини қилар одамзот.
Инсонларнинг шуурига муттасил, тинсиз
Қаноат ва инсоф ҳиссин сингдирмоқ керак.
Ураберсанг ғаюр тортар ҳаттоки ит ҳам.

Т е м у р

Мен дунёда худди итдек талашиб ётган
Баднафс, юҳо кимсаларнинг оғзини ёпдим,
Ўзингиз-чи, ер тагига тириклай кириб,
Не каромат кўрсатдингиз?
Нима ўзгарди?

Я с с а в и й

Юзим ёруғ бордим Тангри остонасига,
Мўминларга сабрим билан ибрат бўлолдим.
Ҳикматларим ўлмай яшар, инсофга чорлаб.
Ер остига қочиб кирдим нодонлардин,
Илким очиб дуо тилаб мардонлардин.
Ғариб жоним юз тасаддуқ донолардин,
Доно топмай ер остига кирдим мано.

Т е м у р

Ҳа, инсонлар ер юзида комил бўлолмас,
Ахир нурдан яралмаган инсон боласи.
Исботи бул:

Шайтон ҳануз ишсиз эмас-ку!

Куча-қўйда тўп-тўп бўлиб зикр тушишдан

Бир манфаат чиқармикан?

Не дейсиз, Ҳазрат?

Я с с а в и й

Нега алла айтишади оналар мудом,

Нега Қуръон ўқилади қироат билан?

Улар таъсир этгай аввал Инсон қалбига,

Эзгуликка мойил қилар ёвузларни ҳам.

Ғарибларни кўрган ерда офритмангиз,

Ғарибларга аччиғланиб сўз қотмангиз,

Заиф кўриб ғарибларга сўз қотмангиз,

Бу дунёда ғариблиқдек бало бўлмас.

Т е м у р

Ҳазрат,

Сизнинг ҳикматларни дилимга жойлаб,

Куч билан мен гап уқтирдим инсониятга.

Мана, ҳозир Чин томонга лашкар тортганман,

Агар уни маҳв этмасам, мени маҳв этгай.

Я с с а в и й

Эвоҳ, яна нафс дунёда тантана қилмиш.

Нафснинг кучи ғолиб келмиш икки ёқда ҳам.

Шул сабабдан, тушингда мен намоён бўлдим

Рўйхуш бермай, безовта-ю тунд қиёфада.

Во ажабо, иккимиз ҳам битта элданмиз,

Тилимиз бир, динимиз бир, иймонимиз бир.

Бир хил юмуш юкланмишдир иккимизга ҳам.

Т е м у р

Сиз ер ости, мен устида лашкар тузибмиз.

Я с с а в и й

Сен тиф билан, мен сўз билан бошқардик уни.
Бироқ сенинг йўруғингни ёқлай олмайман,
Воз кеч, Темур, бу хатарли Чин сафаридан,
Ёш бир жойга бориб қолгач, узлат афзалдир,
У дунёнинг сафарига тадорик лозим.
Бу дунёда югрук отға минғучилар,
Ҳарб кунда муборизлик қилғучилар,
Олмос-пўлад қилич-қурни чолғучилар.
Ажал келса бегу хонни қўймас эрмиш.

Т е м у р

Мен умримда ғайридинлар баробарида
Қонин тўқдим балки қанча мусулмоннинг ҳам.
Буни талаб этар эди ахир адолат.
Энди эса, тўкилган у қутлуғ қонларни
Мажусийлар қони билан ювмоқчиман мен.
Мен уларнинг зуғумини бир ёқли қилмай.
Бу дунёдан кетолмасман, қатъий аҳдим шу!

Я с с а в и й

Қайтгин, Амир!
Ҳар неки иш тақдирдан бўлгай.
Сени қисмат кутаётир, ўзингни урма.

Т е м у р

Қуллуқ, Ҳазрат!
Менга зафар тиланг, яхшиси,
Гадолик ҳам қисмат эрур, шоҳлик ҳам қисмат.

Я с с а в и й

Бошинг тошдан бўлсин, Амир!
Қул Хожа Аҳмад сўзлагани Ҳақнинг ёди,
Эшитмаган дўстларига қолсун панди,

Гурбатланиб ўз шаҳрига қайтиб ёнди,
Туркистонда мазор бўлиб қолдим мано.

**Яссавий ғойиб бўлади. Темур бетоб бир
аҳволда тепаликка — чодирни томон
кўтарила бошлайди.**

Т е м у р

Ўнгимми бу ё иситма алангасими?
Аввал Дарвиш, кейин Хизр, сўнгра Яссавий...
Биз билмаган сир-саноат кўпдир оламда.
Гоҳи-гоҳи айтар эди раҳматлик отам,
Менинг фотиҳ бўлишимни тушда кўрганин.
Кўп ғалати суҳбат қурди анави зотлар,
Балки улар ростдан келди, балки хаёлдир...
Не бўлса ҳам Инсон зоти ёлғиз қолмасин,
Ҳеч бўлмаса гаплашсин у ўз-ўзи билан.

Темур оғир тин олади.

Вужудимда кучаймоқда тобора оғриқ,
Шууримни қоплаётир нохуш хаёлот.
Наҳот сўнгги сафарим бу! Сўнгги манзил бу?
Йўқ!

Вужуднинг найрангига қулоқ солмасман.
Менинг руҳим, метин қўрғон, асло қуламас.
Икки дафъа менга заҳар берган эдилар.
Неча бора кўкрагимга қадалди найза.
Бироқ ўлмай қолдим-ку мен,
Ўлмай қолдим-ку!

Магар ажал келганда ҳам, Самарқандимда
Болаларим қуршовида жон берсам дердим.
Мендан кейин салтанатнинг ҳоли не кечар,
Наҳот яна бошланади парокандалик?
Ҳар бир ишнинг оқибатин ўйламоқ даркор,

Фарзандларнинг уқувига кўзим етарми?
Барлос қони жушармикан томирларида?!
Жаҳонгирнинг ўғли Мирзо Пирмуҳаммад-чи?
Бул набирам айни пайтда она томондан
Олтин Ўрда тахтига ҳам ворис бўлолгай.
Балки унга топширурман валиаҳдликни.
Эҳ-ҳе, ҳали қанча гап у кунларгача.

**Темур ўз чодирини олдида чиқиб боради.
Уни амирлар, саркардалар ва бошқалар
қарши оладилар.**

Сибириё совуғидан баттар бу совуқ,
Лашкаримнинг ҳоли нечук? Тетикми руҳи?

Барлос баҳодир
Олампаноҳ, хуш кўрасиз рост гапни доим,
Ланжлик бордир аскарларнинг кайфиятида
Қаҳратон қиш таъсиридан албатта, бу ҳол.

Темур
Сартарошни чорланг буён!
Ялангтепада
Лашкарларим кўз ўнгида соч олдираман.
Токи ҳамма амин бўлсин:
Совуқ писандмас
Темурга ҳам, унинг ёвқур қўшинига ҳам!
Биз ғалаба нашъасини сурганмиз ҳатто
Изиллаган Ўрусия ўрмонларида.

Сартарош келади.

Темур
(сартарошга)
Ҳа, биродар, юрибсанми соғу саломат,
Сен билан биз кезиб чиқдик ярим дунёни.

Тошдан бўлган бу каллага назар ташла-чи.
Битта-ярим тола борми эрмагинг учун.
(Сартарош ишга киришади)

С а р т а р о ш

Олампаноҳ, навқиронсиз, сочингиз ҳамон
Ўспириннинг сочи каби қоп-қора, қуюқ.

Т е м у р

Қуллуқ сенга, кўнгул учун айтган гапингга,
Ушбу бошдан ўсиб чиққан қора савдони
Ёлғиз ўзинг даф этгансан қиртишлаб, юлиб.
Сени кўрсам, гоҳо-гоҳо ўйлаб дейманки,
Сартарошга ўхшаб кетар шоҳлар ҳам, асли.
Улар фақат қиртишлайди думалоқ ерни.

С а р т а р о ш

Аълоҳазрат, Сиз ортиқча мўйларин қириб
Ўзал ҳусн бахш этдингиз ер деган бошга.

Т е м у р

Иккиси ҳам ташвишлардан холи бўлолмас.
Ҳа, шоҳларга суянгайдир юртда фуқаро,
Аммо кимга суянсинлар шоҳларнинг ўзи?
Магар ношуд фарзандини эплай олмаса
Подшоҳ кимга дардин айтиб, кимга арз қилсин?!
Эл олдида у ўзини дорга тортсинми?!
Унинг ўзи танлаб олган маслаҳатгўйлар
Магар нобоп чиқиб қолса, кимни айбласин?!
Товонига кирса агар чақиртиканак,
Аламидан экинзорни пайҳон қилсинми?!
Сиз тунлари ухлагайсиз оёқ узатиб,
Шоҳни эса тергаб чиқар уйғоқ виждони.
Ҳой сартарош, имиллама, битказ ишингни,
Ногаҳоний оғриқ кирди бошимга шу кез.

С а р т а р о ш

Қаҳратонда соч олдирманг демоқчи эдим,
Бироқ Сизнинг раъйингизни ким ҳам қайтарур?
Ишим битди!

Т е м у р

Битган каби менинг ҳам ишим...

(Ясовулга)

Чодиридан чақирингиз Бибихонимни,
Пирмуҳаммад ва Улуғбек бирга келишсин.

(Амирлар саркардаларга):

Менинг содиқ амирларим, саркардаларим,
Гапларимга қулоқ тутинг, ваҳима қилманг,
Умидворман, якдил бўлиб мендан кейин ҳам
Салтанатга садоқатни сақлаб қолгайсиз.

Амирлар, саркардалар
Олампаноҳ, салтанатнинг Сиз-ку таянчи,
Сизга боқий умр тилаб камарбастамиз.

Т е м у р

Ана, икки мирзо билан келди малика
Бамисоли қуш юлдузни етаклаган ой.

**Бибихоним, Мирзо Улуғбек,
Мирзо Пирмуҳаммад
таъзим ила яқин келадилар.**

Б и б и х о н и м

Аълоҳазрат, йўқламишсиз...

Т е м у р

Безовта қилдим,
Безовталиқ таъқиб этар, зеро, бизни ҳам.

Б и б и х о н и м

У қандайин безовталиқ?

Боиси нима?

Аълоҳазрат, юзингизда нечун ҳорфинлиқ?

Т е м у р

Юрагимда томчи-томчи гаплар йиғилмиш,
Мен уларни тўқай дерман Сизга, Сизларга.
Сен ёнимга яқинроқ кел, Мирзо Улуғбек.

М и р з о У л у г б е к

Аълоҳазрат!..

Т е м у р

Ҳазрат эмас,
Бобо дегил, Бобожоним де.
Сени тийрак набирам деб суюб юраман.
Иштиёқинг бисёр эмиш илму ирфонга.
Юлдузларнинг тилини ҳам уқар эмишсан.
Орзу этгум, пайти келиб, менинг наслимдан
Зора осмон илмининг ҳам сардори чиқса.
Юлдузларинг яхши гаплар айтсин, Илоҳи,
Улар сенга эзгуликдан берсин дараклар.
Ўша кезлар бобожонинг юлдузини ҳам
Назарингдан қочирмагин, Мирзо Улуғбек.
Мен-чи осмон пештоқидан абадий бедор
Фахр билан кузатурман ҳар бирингизни.

Б и б и х о н и м

Аълоҳазрат, бундай ғамгин ўғитлар нечун,
Гапларингиз юрагамни тилкаламоқда.

Т е м у р

Ҳеч бир банда бу дунёда мангу қололмас,
Туғилмоқлик бор экан-ки, ўлмоқ ҳам бор гап.

Фоний дунё Искандарга вафо қилдими?
Ёки вафо қилганмиди Чингизхонга у?
Вужудимни мудҳиш офриқ тамом чулғади.
Бориб етди у миямнинг тубига қадар.
Гоят аниқ кўринмоқда умрнинг шоми.

Б и б и х о н и м
(амирларга)

Табибларни чақиринг тез!

Т е м у р

Шошманг, Бибижон,
Улгурамиз табибларнинг шифоларига.
Ахир мен ҳам шошмоқдаман, улгурай мен ҳам
Дилимдаги гапларимни айтиб қолишга.

Б и б и х о н и м

Аълоҳазрат, бундай деманг.

М и р з о У л у ф б е к ,
М и р з о П и р м у х а м м а д

Бобо, бобожон!

Амирлар,
саркардалар

Олампаноҳ, Аллоҳ ўзи Сизни асрасин,
Толеимиз офтобисиз, сўнмассиз асло!

Т е м у р

Баландпарвоз хитобларнинг мавриди эмас,
Болаларим, ҳушёр бўлиб, тинглангиз мени.
Руҳим қуши учишга шай, англаб турибман,
Фойдаси йўқ, обидийда қилманг бекорга.
(Бибиҳоним унсиз йиғлай бошлайди.)
Ҳаётимнинг чароғбони, азиз маликам,
Биби, Сиздан минг розиман, йиғламанг ортиқ,

Мендан сўнг ҳам ўқтам бўлиб оналик қилинг
Салтанатга,
Фарзандларга,
Набираларга...
Гарчи қолиб кетаётир қанча ниятим,
Мен суронли ҳаётимдан розиман, рози...
Буюк давлат барпо этдим,
Тангрига шукр,
Қуриқлангиз, уни Сизга қолдирмоқдаман.
Золимларнинг тааррузли қўлларини мен
Мазлумларнинг этагидан юлиб ташладим.
Маслак ила тариқатни ҳимоя айлаб,
Монеъ бўлдим иймонсизлик, зўравонликка.
Сиз миллатнинг дардларига дармон бўлингиз.
Йўқсулларни асло бойлар зулмига берманг.
Орангизга сира-сира тушмасин нифоқ,
Умр бўйи ҳазар қилинг мунофиқлардан,
Болаларим, хоинлардан бўлинг эҳтиёт,
Инсон зоти кўп нарсага чидайди, аммо
Гар адолат поймол бўлса — тоқат қилолмас.
Адолат ва озодликни муқаддас билинг.
Йўлдошингиз бўлсин доим ақлу тажриба,
Ҳар кимларнинг қутқусига дафъатан учманг.
Агар менинг гапларимга содиқ қолсангиз
Иншооллоҳ, бошингизга тош тушмагайдир.
Пирмуҳаммад Жаҳонгирни шу кундан бошлаб
Тожу тахтим вориси, деб эълон қиламан.
Ушбу кундан эътиборан Самарқанд тахти
Унинг амру фармонида, ҳукмида бўлғай.
Сизлар унга мадад бўлинг,
Қўллаб-қўлтиқланг,
Токи олам бузилмасин, тўзмасин дунё.
Энди эса менинг содиқ қўмондонларим,
Ёш амирга итоатнинг оминин айтинг!

Амирлар, қўмондонлар
(йиғлашиб)

Соҳибқирон фармонига итоат айлаб,
Йиғлай-йиғлай омин, деймиз, Илоҳо, омин.

Т е м у р

Жангу жадал орасида фурсат топган чоқ
Битик қилдим қоидаю амалларимни.
Мен уларни атаганман Тузукот дея.
Умидворман, келажакда бу тузуқларим
Асқотгайдир салтанату авлодларимга.

**Темур қўйнидан Тузукот китобини чиқариб,
Мирзо Пирмуҳаммадга узатади.**

Тожу тахтни мендек узоқ сақлай десангиз,
Қиличингиз ўйлаб чекинг, бўлинг ҳамжиҳат.
Шунқорларим, адолатни дастур қилингиз,
Энг аввало, Ватан ила Миллатни асранг.

Қосимбек
(ўкраб йиғлаганча)

Ташлаб кетманг, Олампаноҳ, ташлаб кетмангиз.

Т е м у р

Сен, Қосимбек, нега бундай ўкраб йиғлайсан,
Ангорада айтганимнинг устидан чиқиб
Мен набирам Зубайдани бердим-ку сенга.

Барлос баҳодир
Олампаноҳ, мунтазирдир Сизга табиблар.

Т е м у р

Энди кечдир.
Мен чодирга кириб кетаман.

Ундан қачон қайтиб чиққум?

Билмасман ўзим...

Б и б и х о н и м

(фарёд солиб)

Олампаноҳ, ёнингизда бўлай то абад!

**Темур, унинг изидаи Бибихоним чодирга
кириб кетадилар.**

Б а р л о с б а ҳ о д и р

Ўзимиздан ниҳон бўлди улўғ бир ҳаёт,

Унинг ёниқ нури эса ўчмагай асло.

Темур учун,

Миллат учун,

Ўур Ватан учун,

Баҳодирлар,

Ҳамдаст бўлиб,

Қалқинг оёққа!

ТАМОМ

1995 йил

СИЗ АЗИЗ ҲУҚУВЧИЛАР БИЗНИНГ НАШРИЁТИМИЗ ТОМОНИДАН ҚЎЛИНГИЗДАГИ АСАРДАН ТАШҚАРИ ҚЎЙИДАГИ АСАРЛАРНИ ОЛИБ ҲУҚШИНГИЗ МУМКИН:

Тоғай Мурод Юлдузлар мангу ёнади – 252 б

Ўзбек адабиётига ўзига хос услуби билан шиддат-ла кириб келган Тоғай Мурод асарларини ҳусангиз, унинг содда, бағрикенг, мард ва чапани қаҳрамонлари билан бирга яшагандек бўласиз.

Азиз болажонлар! Қўлингиздаги ушбу китобдан Тоғай Муроднинг “Юлдузлар мангу ёнади” ва “От кишнаган оқшом” қиссалари ўрин олган. Сиз бу қиссаларни ўқиб, Ватанни севиш, ориятли бўлиш каби туйғуларни туйиб, сабоқ оласиз. Улардаги Бўри полвон, Зийодулла чавандоз, Тарлонлар билан дўст тутининг.

Ойбек Болалик хотираларим – 272 б

Ойбек цингари улуғ алломаларнинг болалик ва ёшлик кезлари, уларнинг кўча чангитиб юрган оддий боладан халқнинг мутафаккир сиймоларидан бирига айланиши айниқса сиз ёш авлодлар учун ҳамиша ибратлидир.

Жонатан Свифт Гулливернинг саёҳатлари – 296 б

Жонатан Свифт жаҳон адабиётининг таниқли намояндаларидандир. Ушбу тўпلامга сўз санъаткорининг энг қизиқарли асари киритилган. Ёш китобхонларимиз «Гулливернинг саёҳатлари»да миттивойлар ўлкасига сайр этиб, Гулливернинг қизиқарли саргузаштларида ҳаёлан ҳамроҳ бўладилар.

Пиримқул Қодиров

Авлодлар довони – 724 б

Сизга тақдим қилаётган ушбу китобимизда ёзувчи П. Қодировнинг тарихий асари икки бобурийзода ҳақида. Ҳумоюн ва унинг ўғли Акбар ҳукмронлиги даврида ички ва ташқи сиёсий вазиятлар, фарзанднинг ота-онага бўлган муносабатлари, меҳр-муҳаббат туйғулари ифодаланган ушбу асарни катта қизиқиш билан ўқийсиз деган умиддамиз.

Рабиндранат Тагор

Нур ва соялар – 152 б

Қўлингиздаги ушбу мажмуага Ҳиндистоннинг буюк адиби Рабиндранат Тагорнинг бир жуфт ҳикояси, рус шоири Сергей Есениннинг туркум шеърлари, шунингдек, атоқли ўзбек ижодкорлари – Тура Сулаймон, Муҳаммад Юсуф шеърларидан намуналар жамланди. Инсон, уни англаш, унинг қалбини қогозда акс эттириш мазкур сўз санъаткорларнинг бош мавзуси, асосий гоёсидир.

Чингиз Айтматов

Асрни қаритган кун – 428 б

Ёзувчи Чингиз Айтматов барча асарларида бўлгани каби, мазкур асарида ҳам ўз усул-анъанасига содиқ ҳолда муайян ҳаётий воқеалар тасвирини ривоятлар фонида тасвирлаганки, асарни ўқиганимизда, ҳаёт турмуш тасвири қазрдан бошланади-ю, ҳайратомуз тахайюл рамзлари, фантастика қазрда тугашини биламай қоламиз.

Адибнинг “Асрни қаритган кун” романи маънавий-руҳий покланиш палласида инсонга ўз-ўзини англаш дарсидан сабоқ бериши, шубҳасиз.

Роман қаҳрамонлари сизу биз, воқеалар эса ўтмишимиз ва бутунимиздир.

Абдулла Қодирий

Меҳробдан чаён – 320 6

Адабиёт – характерлар, образлар хазинасидир. Абдулла Қодирий ўзбек адабиёти образлар дунёсини характерлар галерияси билан бойитди. Адибнинг “Меҳробдан чаён” романидаги характерларнинг ҳар бири ўз қиёфаси, ўз тақдири, ўз тирикчилиги, ўз маишати билан билишга арзигулик сиймолардир.

Абдулла Қодирий китобхон учун сеҳргар санъаткор, адиблар учун ижодий мезон муаллифидир.

Чингиз Айтматов

Оқ кема – 172 6

Ушбу асар сўз заргари Чингиз Айтматовнинг ижод намунасидан таркиб топди. Яна бир кўнгилга яқин китобнинг дунёга келиши ва уни мириқиб ўқиш имкони Сизга муборак бўлсин, азиз ўқувчи.

Одил Ёқубов

Улуғбек хазинаси – 432 6

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубовнинг “Улуғбек хазинаси” номли асари сиз ўқувчиларга яхши таниш. Асарда бобокалонимиз Муҳаммад Тарағай Улуғбекнинг шахсий ҳаёти, фожиавий қисмати ҳақида ҳаяжон билан ҳикоя қилинади.

Ўткир Ҳошимов

Дафтар ҳошиясидаги битиклар – 296 6

Ушбу китоб муаллифининг синчиков кузатувлари, уй-кечинмалари, армонлари, истехзоли ва табассумли хулосалари асосида дунё юзини кўрган бўлиб, унда фалсафий фикрлар билан бирга Ватанимиз бошига тушган оғир кулфат – «ўзбек иши», «пахта иши» деган қатагон йиллари ўгрисидаги маълумотлар гўзал лавҳаларда тасвирланган. Сиз азиз ўқувчилар китобидан ўрин олган лавҳалар билан танишар экансиз, шўро нанинг баъзи хунарларидан нафратланиб, бугунги мустақиллик эримиз қадрини ҳис этасиз деб умид қиламиз.

Абдулла Қодирий **Ўткан кунлар – 476 б**

Абдулла Қодирийнинг айтишича: «Бу китобни бир марта эмас, беш марта ўқиш керак. Шунда сиз турмушни, тарихни, сиёсатни, одобни ва тилни ўрганасиз». Ҳурматли ўқувчи, мана, қўлингизга яна «Ўткан кунлар» асарини олдингиз бу сафар ҳам ушбу китобни бир олам таассурот билан ўқиб чиқишингизга аминмиз.

Ўткир Ҳошимов **Дунёнинг ишлари – 252 б**

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимовнинг ушбу китоби нашр этилганига ҳам салкам қирқ йил бўлибди. У шу йиллар давомида қайта ва қайта нашр этилди ва ўйлаймизки, бундан кейин ҳам китоб ҳолида Сизнинг қўлингизга етиб боради.

Ёзувчи китобида оддий ўзбек аёлининг барча жиҳатларини оддий ва содда тилда жуда ҳам тушунарли тарзда ёритиб беролган. Шу сабабли ҳам мазкур асарни «оналар ҳақида насрий қўшиқ» деб айтиш мумкин. Қўшиқ бўлганда ҳам таъсирчан ва ўйга толдирадиган. Аслида она муқаддас ва бебаҳодир. Агар уни тенглаш мумкин бўлса фақат ватанга тенглашади. Ватан эса азиз ва муқаддас.

Азиз китобхон! Азиз ҳамда муқаддас оналаримиз ҳақидаги ушбу китобни сизга ҳам илиндик. Ўйлаймизки, у Сизнинг китоб жавонингиздан муносиб ўрин эгаллайди.

Эрнест Сетон-Томпсон **Ёввойи йўрга – 348 б**

Канадалик адиб Сетон Томпсоннинг «Ёввойи йўрга» китобида мушуклар, қуёнлар, тулқилар, бўрилар, айиқлар, отлар... деярли барча – барча жониворлар образи бор.

Китоб етти яшар китобхон учун ҳам, етмиш яшар китобхон учун ҳам бирдай суюкли, бирдай ардоқли.

Муқимий **Саёҳатнома – 196 б**

Бадий асар хоҳ у назмда бўлсин, хоҳ насрда, ўқувчининг маънавий оламини бойитади, дунёқарашини шакллантиради. Мазкур тўпламга киритилган асарлар ҳам, Сиз азизларнинг тафаккур кўламингизни кенгайтиришга ва ҳаётга бутунлай бошқа нигоҳ билан боқишга ундайди, деган умиддамиз.

Фозил Йўлдош ўғли **Алпомиш – 544 б**

Жаҳон маданияти тарихида асрлар давомида муҳим аҳамиятга эга бўлган «Алпомиш» достони ўзбек халқ достончилигининг энг сара йодгорлигидир. Ун асрдан буён авлоддан-авлодга ўтиб келаётган қадимий бу достон мард ўзбек халқи қалбига донишмандлик, ҳақиқатгўйлик, адолат гояларини сингдирувчи қаҳрамонлик қўшигидир. Асарнинг бош қаҳрамонлари Алпомиш ва Барчиной бўлиб, улар чаққонлик, ботирлик ва жасорат, ўз халқига садоқатлилиқ цингари энг олийжаноб инсоний фазилатларга эга. Достонда ифодаланган удум ва анъаналар ўзбек халқининг миллий руҳини акс эттирганлиги билан асарнинг қадр-қимматини янада ошириб, ўқувчиларни ўзига жалб этади.

ҚАЙДЛАР УЧУН

АБДУЛЛА ОРИПОВ

ЖАННАТГА ЙЎЛ

Достонлар

Муҳаррир *Рухсора Орипова*
Бадий муҳаррир *Шуҳрат Одилов*
Техник муҳаррир *Екатерина Сибеева*
Мусаххих *Дилором Боймирзаева*
Саҳифаловчи *Миразиз Маҳкамов*

Нашр тасдиқнома рақами 7069 22.10.2020 йил.
2022 йил 3 январда босишга рухсат этилди.
Бичими 84x108 1/32. Академия гарнитураси.
11,76 шарт. босма табоқ. 9,3 нашр босма табоғи.
Адади 3000 нусха. Буюртма рақами 83.
Баҳоси келишилган нархда.

“ZUKKO KITOBXON BOSMAXONASI” МЧЖ
нашриёт-матбаа уйида чоп этилди.
Тошкент шаҳар, Лангар кўчаси, 78-уй.

Тошкент шаҳар Лангар кўчаси, 78 уй.

ISBN 978-9943-7593-7-4

 t.me/ZukkoKitobxon

 [Zukko-Kitobxon](https://www.facebook.com/Zukko-Kitobxon)

 [zukko_kitobxon](https://www.instagram.com/zukko_kitobxon)

 +(998) 97 157-51-55